ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ

ОЧЕРЦИ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ СЕВЕРОИЗТОК И ЧЕРНОМОРИЕТО

(КРАЯ НА XII – НАЧАЛОТО НА XV ВЕК)

Der kayſer von
Bulgaren

Б 5320

БОРИНА

ОЧЕРЦИ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ СЕВЕРОИЗТОК И ЧЕРНОМОРИЕТО

(КРАЯ НА XII – НАЧАЛОТО НА XV ВЕК)

Тази книга е издадена
със спомоществователството
на фондация „Понт“

© Васил Тодоров Гюзелев, автор, 1995
© Издателска къща „Борина“, София

ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ

ОЧЕРЦИ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ СЕВЕРОИЗТОК И ЧЕРНОМОРИЕТО

(КРАЯ НА XII - НАЧАЛОТО НА XV ВЕК)

БОРИНА

И Б5320
УН. БИБЛИОТЕКА
инв. № 2814
1995
396
19-000017507

На корицата: **Герб с надпис**
„Царят на българите“
от „Книга на гербовете“
на К. Грюненберг (1483 г.),
Баварска държавна библиотека,
немски ръкопис № 145

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД 7

I. ДОБРУДЖА И ЧЕРНОМОРСКАТА ОБЛАСТ НА СЕВЕР ОТ БАЛКАНА В КРАЯ НА XII-XIII ВЕК 9

II. БЪЛГАРСКИЯТ СЕВЕРОИЗТОК ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIV ВЕК 25

III. ВОЙНАТА ЗА ПРОЛИВИТЕ (1348-1355 г.) И ВПЛИТАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ ПРЕЗ 1351-1352 г. 41

IV. ПОЛИТИЧЕСКА ИСТОРИЯ НА ДОБРУДЖАНСКОТО КНЯЖЕСТВО (СРЕДАТА НА XIV-НАЧАЛОТО НА XV ВЕК) 49

БЕЛЕЖКИ 89

ПРИЛОЖЕНИЕ – ВЕНЕЦИАНСКИ И ГЕНУЕЗКИ ДОКУМЕНТИ 101

N 1. Венециански списък на императорите, кралете и владетелите, с които републиката поддържала отношения (вероятно от 1313 г.) 101

N 2. Три решения на генуезкия Съвет за Хазария от 22 март 1316 г. 103

N 3. Из бордния дневник на генуезката галера на Симоне Лекавела (Цариград-Созопол-Несебър и обратно, 8-21 март 1352 г.) 109

N 4. Из сметководната книга на генуезката „Военна служба“ за 1351-1352 г. 110

N 5. Договор на добруджанския деспот Иванко Тертер с Генуа, сключен на 27 май 1387 г. в Пера 127

N 6. Бележка за съдържанието на договорите на Генуа, сключени през 1387 г. 140

N 7. Из книгата на Ковчежничеството на Пера за 1390 г. 141

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА 143

УВОД

Тази книга в основната си част бе завършена през 1987 г.

Изградена е от няколко очерка, които се отнасят към историята на Добруджа и прилежащата ѝ черноморска област. Те са написани въз основа на аналитичното изследване на известен, малко познат и за пръв път въведен в научно обращение изворов материал. Обединителното звено на очерците е връзката им с историята на българската държава и етнос през разглеждания период. Основната част от изворите за историята на XIV в. представляват документите, издирени от мен в двата италиански архива (Държавен архив – Венеция и Държавен архив – Генуа) през различни години на работата ми в тях. Под формата на приложение част от тези документи са публикувани в оригинален текст и превод. Договорът на добруджанския деспот Иванко с Генуезката република от 1387 г., който е направен публично достояние за пръв път от френския учен Силвестър дьо Саси през 1824 г., а подир това многократно преиздаван въз основа на тази публикация, тук е включен отново текстkритично въз основа на оригинала с допълнение на отделни пропуснати от първоиздателя места.

Тъй като досега историята на българския XIV в. продължава да бъде слабо и недостатъчно проучена, надявам се, че публикуваните в тази книга очерци и документи ще послужат като основа и градиво за бъдещи проучвания.

Дължа да изразя благодарност на всички, които в една или друга степен подпомогнаха моята работа върху тази книга и нейното издаване, особено на моите по-млади колеги и приятели Панто Колев и Божидар Димитров.

I.

ДОБРУДЖА И ЧЕРНОМОРСКАТА ОБЛАСТ НА СЕВЕР ОТ БАЛКАНА В КРАЯ НА XII-XIII ВЕК

Историята на Българския североизток през XII-XIII в. е сравнително слабо проучена. Причината за това се корени преди всичко в оскъдицата на исторически извори, които се отнасят към нея. Политическите и етническите промени, които настъпили в Долния Дунав по време на византийското владичество (XI-XII в.) само частично са отразени в откъслечните сведения на византийските историци и хронисти. В главна степен те се изразяват в активната роля, която последователно започнали да играят печенегите, узите и куманите в пограничните на Византийската империя области. Тяхното активно присъствие в земите на север от Дунав и в крайдунавските области на България е белязана не само с многобройните им нашествия с цел грабеж, но и с постепенно настаняване на известна част в отделни български области. Заселването на печенеги и кумани в североизточните предели (особено в Добруджа) е довело до вторично наслояване на тюрко-номадски етнически елемент. По всичко изглежда, че новите заселници от тюркски произход са се смесили с остатъците от прабългарското население и с течение на времето не само са се приобщили към християнството, но и са станали интегрална част от българския етнос.

От 40-те години на XIII в. в историята на Българския североизток и изобщо на Балканския полуостров се намесва един нов фактор – татарите. Тяхното участие в събитията от българската история като цяло имало твърде негативни последици. Преодоляването на отрицателната роля на татарския фактор в края на XIII-началото на XIV в. може да се смята за положително развитие на българското историческо битие.

* * *

Относителното затишие, с което се характеризира историята на темата Паристрион и Карвунската област почти през целия XII в., създало благоприятни предпоставки за развитието на българския етнос, който успял да асимилира заселилите се тук етнически групи от печенези и най-вече кумани и да ги приобщи към себе си в религиозно, езиково и битово отношение. Анархията, непрекъснатите войни и несигурността отстъпили място на сравнително спокойствие и възход в стопанския живот. Оживили се градовете и тържищата благодарение на настъпилия подем в селското стопанство и занаятчийското производство и нарасналия стокообмен. Наред с вече утвърдените градски центрове Мали и Велики Преслав, Дръстър, Констанция и Варна израснали и нови като Облучица (дн. Исакча), Калиакра, Карвуна (дн. Каварна), Мангалия и др. Укрепвали и позициите на съхранилата се или тъкмо сега издигнала се българска аристокрация. Настъпил подем в народното самочувствие и в увереността на българите. Всичко това създало благоприятни предпоставки, щото земите, заключени между Долни Дунав, Балкана и Черно море да се превърнат в огнище на освободителното движение на местното население срещу продължилото цели 187 години византийско владичество над Северна България и Добруджа.

Степната Карвунска земя от край време се славела преди всичко със своето развито скотовъдство, а също така и с обилието на зърнени храни. Подир загубата на редица малоазийски области от византийците, основната тежест за прехраната на многолюдната византийска столица Цариград и на редица други градове на Балканския полуостров падала върху плещите на българското население, което обработвало плодородните равнини на Тракия, Мизия и Добруджа и се грижело за отглеждането на многоброен дребен и едър рогат добитък. Тогава, когато това население освен с редовните натурални данъци се обременявало и с извънредни, неговото търпение започвало да се изчерпва: то било завладявано от недоволство, в което класово-социалните елементи се смесвали с народностните, призива за съпротива вземал други очертания.

Освободителното движение на българите в последната четвърт на XII в. обхванало още в своята начална фаза и почти цяла Добруджа.

Византийските историци Хикита Хониат (XII-XIII в.) и Георги Акрополит (XIII в.), когато разказват за началото на въстанието на Асеневци[1] на първо място обръщат внимание на факта, че във връзка със сватбата на император Исак II Ангел (1185-1195; 1203-1204) през пролетта на 1185 г. от цялата империя започнали да събират овце, свине и волове. Понеже България развъждала повече от другите области тия животни, то основното облагане паднало върху нейното население. Откарването на добитъка на българското население засилило сред него и без това зреещото недоволство. Начинатели и водители на народния бунт били търновските боляри – братята Теодор-Петър и Асен-Белгун. Първоначално те потърсили справедливост при самия император, който не удовлетворил техните искания, а след това възглавили възбунтувалия се народ в неговото стихийно и открито недоволство.

Въстанието избухнало през пролетта на 1186 г. и било тържествено обявено при освещаването на новопостроената църква „Св. Димитър“ в Търново. По-възрастният от двамата братя Асеневци – Теодор, с името Петър (1186-1190; 1196-1197) бил провъзгласен за български цар. Възобновено било по този начин Българското царство. За да подчертаят традицията и приемствеността, двамата братя непосредствено след обявяването на въстанието се насочили към старата българска столица Преслав. За кратко време били освободени и други области от Северна България. За потушаване на въстанието били организирани няколко похода, начело на които стоели изтъкнати византийски пълководци (Йоан Кантакузин и Алексий Врана). Неуспехът им станал причина самият император да потегли на поход с голяма войска. Той принудил водителите на въстанието да потърсят убежище на север от Дунава при куманите, а в градовете на Мизия поставил свои гарнизони. Направило впечатление, че след като опожарил току-що ожънатите ниви, Исак II Ангел без да укрепи своята власт над разбунтуваните български области се завърнал набързо в Цариград.[2]

Подпомогнати от многобройна куманска войска, недълго подир това Петър и Асен отново се появили в Мизия, прогонили ромейските гарнизони и твърдо установили своята власт. Сега те си поставили за цел да обединят Мизия (дн. Северна България и Добруджа) с Македония. Военните действия срещу Византийската империя се разгърнали на широк фронт – на юг от Балкана – от Черно море и Тракия до Македония и Вардар. През пролетта на 1188 г. Исак II Ангел потеглил от Пловдив през Средец (дн. София) с цел да проникне изненадващо в Северна България през Етрополския проход. След неуспешна тримесечна обсада на крепостта Ловеч византийският император бил принуден да сключи мирен договор, по силата на който между двете страни било установено временно примирие. От българска страна за заложник в Цариград бил изпратен по-малкият брат на двамата братя – Калоян.[3]

По време на Третия кръстоносен поход (1189-1190 г.) възобновената българска държава успяла да утвърди още по-здраво своите позиции, укрепила военната си мощ и своята власт над освободените територии.[4] Опитът на Исак II Ангел да нахлуе в България и да превземе столицата Търново завършил с пълна катастрофа. Предвожданата от него войска била напълно разгромена в Тревненския проход (лятото на 1190 г.), той самият едва се спасил с позорно бягство, а неговите императорски знаци станали плячка на българите и по-сетне по време на големи празници били показвани на народа.[5]

В историческите извори, които отразяват описаните събития от първия етап във възобновяването на българската държава, се срещат редица сведения за включването на Добруджа в пределите ѝ. Георги Акрополит пише за освобождението следното: „И въстанал някой си по име Асен и започнал да царува над страната, като подчинил на своята власт цялата област от Хемус [Стара планина] чак до Истър [Дунав]“[6]. В кратка хроника от Георги Кодин (XIV в.) се отбелязва, че по време на царуването на Исак Ангел „започнало въстание на власите и българите в Загора срещу християните-ромеи“. Тогава всички области на Балканския полуостров, които били под ромейска власт били оплячкосани и опустошени.[7] Историкът на Третия кръстоносен поход Ансберг (XII в.) пише във връзка с отцепването на някои области от Византийската империя, че „в по-голямата част на България и към Дунав, където той се вливал в морето, властвувал някой си Калопетър Влахът с брат си Асен и подчинените им власи“.[8] Това е може би най-ясното свидетелство, което показва, че в първоначалното ядро на възобновената българска държава е влизала и Добруджа. В анонимната „История на кръстоносците“ (XII в.) пак в тази връзка се отбелязва, че „Калопетър и неговият брат Асен“ владеели „част от България около Дунава и части от Тракия“.[9]

През 1190 г. като се съди по сведенията на византийските автори и историците на Третия кръстоносен поход, възобновената българска държава е включвала в своите предели цяла днешна Северна България от Видин и Западна Стара планина до Черно море, Добруджа и областта Загоре в Тракия (тя била заключена между Източна Стара планина и Странджа).[10] Твърде интересен е фактът, че именно от края на XII в. България и възобновената българска държава първоначално от византийските автори, а подир това от западните (венециански, генуезки и др.) и сръбските, започнала да се нарича Загора (Ζαγόρια, Zagora, Загора) – едно нейно наименование, което намерило широко разпространение главно през XIII-XV в.[11]

През 1190 г. Петър доброволно отстъпил върховната държавна власт на своя по-млад брат Асен (1190-1196), който показал голям пълководчески талант в многобройните битки срещу византийците. Георги Акрополит известява, че новият български цар „подарил на Петър като собствено владение Велики Преслав и Проват (дн. Провадия) и земите около тях“ (ἡ τε γαρ μεγαλη Πρεσθλαβα και ἡ Προβατους καὶ τὰ περὶ αὐτα). Дори и през втората половина на XIII в. тази област продължавала да носи името „Петрова земя“ (ton Petron cvra).[12] И това ясно свидетелствува за огромната популярност на нейния владетел. Кои територии точно е включвало владението на Петър не е много ясно. Очевидно е, че негов основен център е била старата българска столица Велики Преслав, а второ по важност средище – крепостта Овеч (дн. Провадия). Под понятието „земите около тях“ изглежда е трябвало да се разбират Лудогорието и Добруджа. От тази гледна точка „Петровата земя“ е съставлявала по-голямата част от територията на възобновената българска държава. Извън пределите на неговото владение и границите на българската държава известно време са оставали някои градове и крепости в черноморската ивица на Добруджа като Констанция, Мангалия и Варна, където византийската власт все още се крепяла. Възловото и стратегически важно местоположение на Варна и нейното значение като пристанище на голяма част от Мизия и Добруджа карали българската държава да съсредоточи вниманието си за нейното трайно завладяване. Ако през 1190 г. тя временно била включена в българските предели, то през 1193 г. византийците отново успели да я превземат.[13] В една кратка византийска хроника е отбелязано, че „император Исак Ангел отново укрепил Варна и Анхиало, които били разрушени от българите по време на неговото управление“.[14] Голямото внимание, което византийците отделяли за владеенето на тези важни пристанища показва тяхната роля и значение по отношение на българските земи на север и юг от Балкана. След превземането на Констанция в Родопската област цар Калоян (1197-1207) насочил изцяло своите усилия за превземането на Варна. Нейната отбрана била поверена на латински (западни) наемници, които се отличавали с голяма храброст, военен опит и отлично въоръжение. Поради силната съпротива царят заповядал да бъде построена обсадна машина, която надлъж била равна на рова пред крепостната стена, а на височина колкото нея. След като била поставена на колела, тя била примъкната до самия ров и послужила като мост и стълба за атакуващите българи. След триднevна обсада на 24 март 1201 г. Варна вече била окончателно и трайно в български ръце.[15] За историята на българския Североизток и особено на Добруджа това събитие имало изключително важно значение. Властта над Черноморието и Добруджа била затвърдена и здраво укрепена. Подобна изглежда е била и съдбата на всички останали черноморски крепости на север от Балкана чак до Маврокастро (дн. гр. Белгород Днестровски) – те също били включени в българските предели. Отсъствието на Византия в продължение на дълъг период от политическата история на българското Черноморие и Добруджа поради господството на латинците в Цариград (1204-1261 г.) се е оказало благоприятен фактор за българската консолидация и за стопанския възход на този важен район от Балканския полуостров. Изглежда, че по това време се е поставило началото на активното търговско проникване на венецианците в българския Североизток.[16]

След освобождението ѝ от византийска власт и трайното ѝ присъединяване към пределите на българската държава Добруджа не престава да играе голяма роля в историята на българите. Обстоятелството, че тя сравнително рядко се споменава в историческите извори кара някои изследвачи да смятат, че тя е останала настрани от големите събития, които са се разигравали в европейския Югоизток, и от основните насоки на тогавашната българска външна политика.[17] Всъщност в българската история до края на XIII в. основните събития са се разигравали в североизточните краища на Балканския полуостров. И от тях в голяма степен е зависела съдбата на българската държава. Друг е въпросът, че за тези събития не е съхранен писмен исторически паметник. Те напомнят за себе си главно с последиците си, с измененията и статуса на българската държавна власт. Очевидно е, че Добруджа през продължителен период (от 1186 до 1237 г.) служи като „удобен коридор", през който минават куманите – верни и неизменни съюзници на българите във войните им срещу Византия, Сърбия и Латинската цариградска империя. Същевременно част от тях се поселват в Добруджа и играят активна роля в нейната история. Впоследствие тази плодородна българска земя се превръща в прицелна точка на нападенията и грабежите на татарите и фокусира противоречията между централната държавна власт, местното болярство и обикновеното население.

Интересни данни за териториално-административното деление на българската държава по времето на първите Асеневци се срещат в оризмото, което през 1230 г. цар Иван Асен II (1218-1241) дал на търговците от Дубровник. Поради важните данни, които то съдържа за Добруджа, заслужава да бъде подложено на анализ: „Моето царство дава това оризмо на дубровнишката страна, на обичните и всеверни гости на царството ми да ходят по цялата земя на царството ми с каквато и да била стока, да внасят или да изнасят, или каквато и да е стока да пренасят, и до която и да е земя или област [хора] да дойдат: до Бдин ли или до Браничево и Белград дойдат, или ходят до Търново и цялото Загоре, или достигнат до Преслав и Карвунската област (Карвунскыѣ хѡры), или до Крънската област, или до Боруйската, или в Одрин и Димотика, или в Скопската област, или в Прилепската, или в Деволската, или в Арбанаската земя, или отиват в Солун – навсякъде да си купуват и продават свободно, без никаква щета, да нямат запрещение по всички области на царството ми и да купуват и продават без грижа като всеверни и обични гости на царство ми. Който ли пък им напакости в каквото и да било на клисурите, на тържищата или гдето да бъде против закона за кумерка, то да се знае, че той е враг на царство ми и милост не ще има, но голям гняв ще изтърпи царство ми.

Асен, цар на българите и гърците".[18]

Преди всичко твърде важен е фактът, че този документ отразява точно влизащите в пределите на Българското царство териториално-административни области – земи и области (хори). Докато Арбанаската земя [Албания], която през 1230 г. е била включена в българските предели е отбелязана като нещо особено, то като области или хори са обозначени с пълните им наименования или само с посочването на техния център – Бдин (дн. Видин), Белград, Браничево, Търново със Загоре (земите на север и юг от Балкана), Преслав, Карвунска област, Крънска област (Казанлъшко), Боруйска област (Старозагорско), Одрин, Димотика, Скопска, Прилепска и Деволска област. Солунското деспотство, макар формално да не е влизало в пределите на българското царство, е било под върховенството на цар Иван Асен II. Съседни области на Карвунската (Добруджа) са били Търново със Загоре, Преславската и Крънската. В териториално отношение Карвунската област е покривала почти цяла Добруджа. Интересното е, че нейното средище крепостта Карвуна на Черно море[19] е изместило такива големи градове като Дръстър (дн. Силистра) и Варна, които били не само седалища на митрополии, но и важни военно-административни и стопански средища. Това едва ли е случаен факт. Очевидно е, че в развитието на областта, особено след нейния владетел бившия български цар Теодор-Петър е настъпило разчленяване. От Петровата земя са се обособили две области – Карвунската и Преславската. Вероятно още тогава те са били обособени и като феодални владения, чиито притежатели по роднинска линия или по линията на административната зависимост са били свързани с царстващата Асеневска династия.

В историята на Източна и Югоизточна Европа през 30-те и 40-те години на XIII в. се наблюдава появата на една нова политическа сила, чиято хегемония имала отрицателно въздействие върху народите на този европейски регион – татарската „Златна орда".[20] Придвижването на татаро-монголите от Централна Азия към Източна

Европа било свързано с един силен натиск върху онези народи, които се намирали на границата на българския Североизток – куманите и русите. Разгромени от татарите, някои от тях били принудени да потърсят убежище на юг и на запад в България и Унгария. През 1237 г. в българските земи (главно в Добруджа, Видинско и Беломорска Тракия) се настанили кумани, които били преследвани от татарите.[21] Както и в редица други случаи в българската история Добруджа не само първа изпитала ужаса на татарските нашествия, но и се превърнала в коридор, през който татарските пълчища се отправяли към вътрешността на България и Балканския полуостров. Всъщност от средата на XIII в. се преустановил периода на стабилизирането на областта и живота на обитаващото я население.

По време на своя голям поход към централната част на Европа през 1241-1242 г. татарите не само опустошили Унгария и цяла Средна Европа, но на връщане опустошили и разорили част от Балканския полуостров и най-вече българските земи. Има основания да се смята, че те дори успели да превземат българската столица Търново. Тук техните двама вождове Бату и Кадан извършили преброяване на своите пълчища преди окончателното си завръщане в южно-руските степи.[22] Монахът-минорит Гийом Рубрик, който през 1253 извършил пътешествие до Татария, известява че цялата територия на запад от Дон до Дунав и почти всички страни на Балканския полуостров, включително и Асеневска България били задължени да плащат данък на татарите и добавя: „Дори освен установената дан те са събирали до неотдавна от всяка къща по една брадва и всичкото желязо, което намираха на слитъци“.[23] Данническата зависимост на България спрямо хановете от татарската „Златна орда“ била съпроводена с периодични грабителски набези на татарските пълчища в българските североизточни области Бесарабия и Добруджа. Българският цар Константин Тих-Асен (1257-1277) през 1264-1265 г. бил принуден да участва в похода на татарите в Източна Тракия за освобождението на султан Изедин.[24] Положението подир няколко години се изменило. Влошаването на българо-византийските отношения заради отказа на император Михаил VIII Палеолог да върне южночерноморските крепости Несебър и Анхиало (дн. Поморие) на българската държава накарало византийската дипломация да потърси надежден съюзник в лицето на татарския хан Ногай. От 1270 г. насетне грабителските нападения на татарските пълчища станали ежедневно явление в живота на българите от Добруджа и Тракия. Те наричали „мизийска плячка“ ограбеното имущество на българите, а земите им превръщали в пустиня. В тази връзка съвременникът Георги Пахимер образно е характеризирал тогавашните злочинства на татарите: „И те, извикани за плячка, се появиха и връхлетяха по цялата страна. Да се разкаже за ужасите, които извършиха тогава на хората, трябва отделно време и те трябва да се опишат не с букви, а със сълзи“.[25]

Каква огромна напаст за народа ни по онова време са били татарите свидетелства един надпис от Североизточна България (открит е върху каменен блок от Шуменската крепост), чийто автор отправя молба за спасение към Бога: „Аз, Георги, поглеждайки долу и горе, рекох: Боже заради името ти, избави ни от татарите“.[26] Краткият надпис изразява голямото отчаяние на книжовника Георги, който намира единствено упование в Бога. Неговата датировка трябва да бъде отнесена към 70-те години на XIII в., когато именно татарските набези се превърнали в едно от най-големите бедствия за българското население от Североизтока. Съчетаването на жестоката феодална експлоатация на българското население от Добруджа с опустошителните татарски набези през 70-те години на XIII в., превърнало тази област в основен център на антифеодално недоволство и брожение. Задачата за защита на североизточните български предели от нашествията, плячкосванията и разрухата, оказала се непосилна за царската власт и за феодалната аристокрация, които показали пълна пасивност и уплаха от Ногаевите пълчища, в крайна сметка била поета от низините, от един вожд от тяхната среда – добруджанският селянин Ивайло. Предвожданото от него движение разтърсило из основи българската държава.[27]

Ивайло, известен с прозвището Бърдоква (то означава на съвременен български език „зеле“, „зеленчук“), бил обикновен свинепас в Добруджа и принадлежал към категорията на отроците – най-обезправената част от тогавашното българско селячество. Той се хранел само с хляб и диви зеленчуци и живеел скромно и бедно. Сред своите съселяни и свинепаси той разпространявал мистичната идея, че е предопределен от провидението и от „някакви явявания на светии... да се разбунтува и да вземе властта над народа“, т.е. да стане български цар. Неговата проповед първоначално била посрещната с насмешка, но впоследствие намерила поддръжници. Един ден през лятото на 1277 г. той заявил, че е получил „знак за действие“ и събрал около себе си вярна дружина от съмишленици. Те се разпръснали из областта, популяризирали името на свинепаса, „комуто бил даден знак от Бога да управлява“ и успели да присъединят към себе си много важни привърженици. Ивайловата дружина бързо числено нараснала. С нея той започнал военни действия първоначално срещу вилнеещите татарски отреди в Добруджа. Всички били последователно разгромени и прогонени извън пределите на областта. За да се разбере колко голямо е било значението на този успех на Ивайловата селска дружина трябва да се имат пред вид тогавашните представи за татарите и тяхната военна сила. Славата на селския предводител бързо се разпространила из страната. Част от аристокрацията и обикновеното селско население на различни области на българската държава се присъединили към Ивайло, бидейки „напълно убедени, че ще бъдат добре под неговата власт“. Навсякъде Ивайло бил прославян и провъзгласяван за цар. Неговите привърженици значително нараствали с всеки изминат ден и удържали победа след победа не само над татарите, но и над войските на царя и болярите. Първоначално стихийното движение на добруджанските селяни-свинепаси прераснало в организирано народно антифеодално въстание, което раздвижило стаената политическа енергия на низините и възбудило стремежа им да променят из основи съществуващите обществени порядки.

След разгромяването на татарите и прогонването им отвъд Дунава въстаническата войска на Ивайло се отправила към столицата Търново. Известна част от болярството, ръководено от свои лични интереси и от „омраза и пренебрежение към собствения си цар“, също се присъединила към въстаниците. В самата столица настанал голям смут. Приближените на царя били подозирани в заговорничене или наистина подготвяли заговори срещу царя и неговата съпруга – византийката Мария. Като събрал верните си боляри и войската си, цар Константин Тих-Асен потеглил срещу въстаниците, возен в колесница, тъй като поради счупване на крака си не можел да язди кон. Царската войска претърпяла пълен погром, а царят бил заклан от самия Ивайло „като жертвено животно“. В своя разказ по-нататък Георги Пахимер известява за по-сетнешните успехи на „селския цар“, който със своята победа узаконява претенциите си за престола: „След като погуби една част от войниците му, останалите използваше като свои. И вече държейки здраво в ръцете си страната, той се залови с градовете ѝ, провъзгласяван за владетел и цар (ἄρχων καὶ βασιλεύς), не преставаше да ги завзема. Такива бяха неговите работи и така с всеки изминат ден той все повече се усилваше и щастливо преуспяваше“.[28] Това сражение станало към края на есента на 1277 г.

Междувременно към хода на събитията в България с оглед на тяхното използване за целите на византийската политика проявил интерес император Михаил VIII Палеолог. Със значителна армия той се отправил от Цариград към Одрин. Още с пристигането му тук било известено за гибелта на цар Константин Тих-Асен. Той изпратил веднага съгледвачи в България, за да се информират относно личността на предводителя на въстанието. Неговото първоначално намерение било да го ожени за дъщеря си. Тутакси той се отказал от него. В действие влязъл друг план, който целял да усложни още повече създалата се в България обстановка. В Цариград бил извикан синът на намиращия се във Византия български деспот Мицо-Иван Асен, който бил женен за императорската дъщеря Ирина и провъзгласен за български цар. Намиращите се в Одрин български първенци и някои други боляри в страната били привлечени на страната на новия претендент за българския трон. Войските на императора напреднали във вътрешността на България. От вдовицата на убития Константин Тих-Асен императорът поискал да се откаже от престола доброволно и заедно със сина си Михаил да напусне Търново. Междувременно въстаниците обсаждали столицата. След продължителни преговори на Ивайло с царицата и нейното обкръжение било постигнато споразумение: „След като двете страни направиха клетвен договор, тя му отвори вратите и го прие вътре, омъжи се за него“.[29] Чрез брака си с Мария, Ивайло през пролетта на 1278 г. станал законен български цар. Вековната мечта на селячеството в България и в другите европейски страни за възкачването на „добрия селски цар“ на трона за пръв път станала действителност. Тържеството на добруджанския свинепас, макар и постигнато върху основата на компромис с царицата и българското болярство, не било само обикновена смяна на личностите във върховното управление на държавата, а истинска социална революция.

Влизането на Ивайло в Търново и женитбата му с царица Мария разстроили плановете на византийския император за мирно поставяне на Иван Асен III на търновския трон. Ето защо офанзивата на византийската армия от юг се усилила, а същевременно византийската дипломация пак прибягнала до услугите на татарите от „Златната орда“. „Връхлитащата татарска сила“ отново се появила в Добруджа. След като успял да привлече на своя страна част от българските велможи, Ивайло повел война на два фронта срещу нашествениците. Докато той се сражавал срещу татарите на Касим-бег, неговите воеводи Куман, Стан, Кънчо и Момчил храбро отстоявали проходите и крепостите на Източна Стара планина срещу напиращата от юг византийска армия. До края на 1278 г. българските войски отбранявали страната от чуждоземните грабители.

През пролетта на 1279 г. след успешен десант на юг от Варна византийските войски начело с пълководеца Михаил Глава Тарханиот се насочили към Търново и успели да влязат в предадения им от болярите град. На престола най-сетне бил поставен Иван Асен III.

Междувременно Добруджа станала арена и изкупителна жертва на борбата срещу татарите. Тук Ивайло очевидно имал големи затруднения и бил обсаден в крепостта Дръстър (дн. Силистра). Византийският поет Мануил Фил приписва обсадата на своя герой Михаил Глава, пишейки между другото следното:

„И отново отблъсква силния бунтовник
Лахана [Ивайло], като го прогонва с меч.
Изобличител на сатрапа в бягството
между подвизите е крепостта Тристрия [Дръстър],
която бе обсаждана от него три месеца.
И този гигант, тичащата зорница,
щеше да я превземе, изгаряйки я като трева,
ако поразилата го неприятна болест
като студен буреносен облак
не беше го накарала набързо да се върне
във Византида [Цариград] да успокои и потуши възпалението,
тъй като изцяло го движеше повече небето,
отколкото намерението на царските заповеди“.[30]

Вече е обърнато внимание в историографията, че заслугата за блокирането на Ивайло чрез обсада на неговата войска в Дръстър принадлежи преди всичко на татарския предводител Касим-бег, който именно заради това получил титлата протостратор от Михаил VIII Палеолог.[31] За това, че ролята на татарите е била решаваща свидетелства и фактът, че византийците и Иван Асен III били допуснати в столицата от търновското болярство, едва когато била разпространена тук мълвата, че Ивайло „бил победен от татарите“. [32]

Едва през пролетта на 1280 г. Ивайло успял да разкъса татарския обръч, събрал многобройна войска и обсадил Търново с намерението да си възвърне похитения престол. За да окаже помощ на обсадения си поставеник Михаил VIII Палеолог изпратил две армии: първата, която наброявала 10 000 души начело с протовестиария Мурин била разбита на 17 юли 1280 г. при крепостта Девина (дн. Девня), а другата 5000 войска начело с протовестиария Априн на 15 август 1280 г. – в един от източностаропланинските проходи. Независимо от това плодовете на неговите победи били пожънати от други. Търновското болярство се сплотило около деспот Георги Тертер и подготвило заговор за свалянето на византийския поставеник. Иван Асен III, задигайки царската хазна, избягал в Цариград заедно със съпругата си през Несебър с кораб в Цариград. На престола се възкачил Георги I Тертер (1280-1292), около когото се сплотило българското болярство.

При създалата се обстановка Ивайло бил принуден да потърси помощ при онзи, срещу когото преди това водел непрекъсната борба, при татарския вожд Ногай. В тази връзка Георги Пахимер пише следното: „По-късно, когато Асен избяга, и царската власт беше взел Тертер, той [Ивайло] реши да отиде при Ногай и да го моли да му помогне“. Със същата цел малко по-късно тук пристигнал и Иван Асен III. Двамата искали от татарите помощ за борба срещу новия цар Георги I Тертер. По заповед на Ногай по време на един пир Ивайло бил убит. Същата участ сполетяла и протостатора Касим-бег, който след бягството на Иван Асен III от Търново преминал на страната на Ивайло. Така завършил безславно своя живот храбрият добруджански свинепас, който макар и за кратко време стоял на трона на българските царе.

Последните две десетилетия от XIII в. били тежки и съдбоносни не само за цялата българска държава, но и със значителни последици за Добруджа. Върховата степен на феодализация на българската обществено-политическа структура, острата социална криза, съпроводена с признаци на пълна безпомощност и слабост на централната власт имали твърде печални сетнини за държавата и населението, които твърде ясно се очертали особено след въстанието на Ивайло. Преди всичко паднал авторитетът на царската власт. Едно подир друго главно в периферните области на държавата възникнали и се обособили като независими от търновския цар редица самостоятелни княжества: в Белградската и Браничевска област със средище непристъпната крепост Ждрело – на братята-боляри Дърман и Куделин; във Видинската област – на деспот Шишман; в Подбалканската област със средище крепостта Копсис (дн. Анево кале край Карлово) – на братята Смилец, Войсил и Радослав; в Крънската област – на деспот Елтимир. Ограничен в пределите на териториално силно осакатеното Търновско царство, Георги I Тертер изглеждал като „пръв между равни“.[33] В Тракия и Родопската област своята власт постепенно наложили византийците. Македония се превърнала в арена на тяхното съперничество със сръбското кралство. Многобройно българско население в различни краища на Балканския полуостров изпитвало върху плещите си тежестите на чуждоземен гнет. Централната българска държавна власт или самостоятелните владетели били безсилни да понесат знамето на неговото освобождение и обединение. Ролята на Византия и особено на татарската „Златна орда“ в неговия ежедневен живот и в историческата му съдба силно нараснали.

След краткотрайно затишие през 1285 г. татарите напомнили за своята жестокост на добруджанското население. Тогава „облак от крайдунавски скити“ (татари, живеещи на север от дунавската делта) на брой около 10 000 души преминал през българската земя, оплячкосал много области и преминал Източна Стара планина. Понесли поражение от византийския управител на земите около Несебър Умбертопул, татарите се завърнали и се настанили в земите на Търновското царство. Цар Георги I Тертер бил безсилен да ги прогони. Той бил принуден да се признае за васал на Ногай, да изпрати сина си Тодор Светослав за заложник при татарите и да даде дъщеря си за съпруга на Ногаевия син Чака.[34] Предишната трибутарна зависимост на България спрямо татарската „Златна орда“ сега се превърнала в пълно подчинение. Тя намерила отражение дори и в някои монети, сечени тогава от българския цар, на които са изобразени полумесец, звезда и човек, представляващи татарски символи и татарския хан.[35] Наложилото се татарско господство в България било съпроводено с повседневни грабежи над населението и унижения на царя и болярството; то нанесло още по-силен удар върху и без това лишената от истински авторитет царска власт и задълбочило още повече вътрешнополитическата криза. Не е никак случайно, че Георги Пахимер с едно изречение е характеризирал положението на българския цар: „Тертер не беше в състояние да помогне на себе си, камо ли на другите“.[36] Борбата между отделните болярски родове, подклаждана умело от вероломната политика на Византия и на хан Ногай, започнала да се изражда в дребно интригантство. През 1292 г. Георги I Тертер загубил доверието на своя съзерен Ногай, чиито заплахи били съпроводени с ново опустошително татарско нашествие. Той бил принуден доброволно да напусне престола и да избяга във Византия. Тук се установил някъде в околностите на Одрин, тъй като византийският император Андроник II Палеолог от страх пред татарите отказал да му даде официално убежище, „да го приеме като молител“.[37] На престола бил поставен боляринът Смилец (1292-1298) – послушно татарско оръдие. Татарските орди безпрепятствено пребродждали Добруджа и източнобългарските земи, преминавали на юг от Балкана, за да подлагат на оплячкосване Източна Тракия. Когато през ноември 1298 г. фигурантът на търновския престол починал, върховната власт преминала в ръцете на неговата съпруга византийката Теодора. Заинтересувана от запазването на властта, тя трябвало да се противопостави на претенциите на Смилецовите братя Войсил и Радослав за трона. Именно заради това тя извикала от изгнанието при татарите деспот Елтимир, възвърнала родовото му владение в Крънската област и го оженила за една от дъщерите си. Отново пламнали в страната интриги и междуособици. Българската държава вървяла

към най-ниската точка на своя политически упадък. В края на XIII в. разгорялата се борба за надмощие в татарската „Златна орда“ завършила с победа на хан Токту. Ногай изчезнал завинаги от политическата сцена. Неговият син Чака, придружен от Тодор Светослав, от Бесарабия преминал в Добруджа и нападнал земята на българите. Благодарение на Тертеровия син, който бил твърде богат и се ползвал с доверие сред болярството, през есента на 1299 г. той завзел Търново и бил провъзгласен за български цар. Смилецовата вдовица потърсила убежище в Крънската област при деспот Елтимир, а Смилецовите братя избягали във Византия. Възкачването на Чака на търновския трон белязало върха на татарското господство над българите и началото на неговия упадък.[38]

II.
БЪЛГАРСКИЯТ СЕВЕРОИЗТОК ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIV ВЕК

Възкачването на татарина на престола било схващано от Тодор Светослав като временна мярка. Твърде скоро той устроил заговор срещу своя зет, хвърлил го в тъмница и заповядал на еврейски палачи да го унищожат. Осолената глава на Чака била изпратена като дар на повелителя на татарската „Златна орда“ хан Токту.[39]

Последвало българо-татарско сближение върху антивизантийска основа. Цар Тодор Светослав (1300-1322) още през 1300 г. получил областта между Днестър и дунавските устия (дн. Бесарабия)[40] – бивщо владение на Чака в рамките на „Златната орда“. Тези земи вероятно били получени от новия български владетел при условие, макар и в голяма степен номинално, да бъде запазено татарското върховенство над България. Едва ли е случайно, че в съставеното през 1308 г. „Описание на Източна Европа“ от неизвестен по име монах-францисканец двукратно се споменава, че България била и тогава в трибутарна зависимост спрямо татарите.[41]

Докога е продължила и в какво точно се е изразявала тази трибутарна зависимост, не може да се определи. От 1300 г. насетне обаче, е очевидна коренна промяна в българо-татарските отношения. Тя се е изразила в окончателното премахване на татарската враждебност спрямо България и преориентиране на татарските грабителски набези към владени от Византия области, в превръщането на татарската военна сила в надежден съюзник на българските владетели и в миграция на татари в земите на юг от Дунава, главно в Добруджа. Не може да има съмнение, че тази промяна се е отразила благоприятно върху стопанското развитие на тази българска област. Тя е довела до нарастване на населението, увеличаване на добивите от земеделието и на числеността на отглеждания и преди това в голямо количество добитък, до въвличането на земеделско-скотовъдното производство в сферата на засилия се външнотърговски обмен. По отношение на стопанското благополучие и стабилността първата половина на XIV в. се оказала твърде благоприятна за развитието на Добруджа.

Териториалният обхват на българския Североизток през първата половина на XIV в. не е бил постоянна и неизменна величина. В началото на века той включвал цяла Добруджа и прилежащата ѝ черноморска област и получената като дар от татарите Бесарабия. За това, че е имало български владения в земите на север от дунавските устия свидетелстват данните на вече цитираното анонимно „Описание на Източна Европа“ от 1308 г., в което е отбелязано, че по средата на Българското царство „минава реката Дунав“.[42] Византийският историк Никифор Григора във връзка с възкачването на Михаил Шишман (1323-1330) на българския престол през 1323 г. е отбелязал, че той „наследил властта над българите отсам Дунава“.[43] Това навежда на мисълта, че е имало българско население и български владения отвъд Дунава.

Крайната точка на българските владения на север от дунавските устия е бил градът Маврокастро (дн. Белгород Днестровски), разположен на устието на река Днестър при вливането ѝ в Черно море. Тук през 1314 г. по свидетелство на редица западни извори е бил убит от българите францисканският монах Анджело от Сполето.[44] Като град, който е влизал в българските предели, Маврокастро е споменат в „Забрана да се отива в Загора (България)“ на генуезката Служба за Хазария от 22 март 1316 г. Тук се споменава за щети, които били нанесени на генуезки търговци в земите, подчинени на българския цар Тодор Светослав – „както в Маврокастро, така и другаде“.[45]

По интересен начин е засвидетелствано българското етническо и политическо присъствие в първите десетилетия на XIV в. в „География“ на арабския автор Исмаил Абуфеда (1273-1331). Когато описва река Днепър, той споменава, че „край нейните брегове се намират множество селища на българи и тюрки“. По-голямата част от населението било от български произход и изповядвало исляма, но сред българите имало и християни. Интересни и важни с оглед на интересуващото ни положение в българския Североизток са и сведенията за отделни градове и обитаващото ги население. За Исакча (Облучица) той пише следното: „Исакча е град в земята на Алуалак [България] и е в зависимост от Цариград, в седмия климат. Това е среден по големина град, което ще рече – нито голям, нито малък; разположен е в равнина, близо до мястото, където Дунав се влива в Черно море, недалеч от билото на планината Кашкадаг [Стара планина]. Исакча е на пет дни път от Акерман [дн. гр. Белгород Днестровски], а между Исакча и Цариград има около двадесет дни път по суша. Исакча е разположен на югозапад от Дунав, от същата страна, където е и Цариград. По-голямата част от населението му изповядва исляма“. Далеч по-любопитни и важни са сведенията за Акерман-Маврокастро: „Акерман е град в земята на българите и тюрките, в седмия климат. Той е малък и е разположен край Черно море, на запад от Сару-Керман [Херсон]; между тези два града разстоянието е около петнадесет дни път. Акерман се намира в равнина; едни от неговите жители са мюсюлмани, а другите – неверници [т.е. християни]. Недалеч от града в морето се влива реката Торлу [Днестър]...“ Твърде важно е и краткото описание за българската столица Търново с оглед уточняване на неговото разположение и отдалеченост от Дунав, а също така и за смисъла, който той влага при употребата на понятието Алуалак: „Търново е град в земята Алуалак, в седмия климат. Разположен е на запад от Исакча, на разстояние три дни път от него. Жителите, които го обитават, са неверници [т.е. християни] и принадлежат към народа, който се нарича Алуалак; наричат ги още Алборгал [българи]“. Интересно е, че Абуфеда смята, че дори и Херсон е град в „земите на българите и тюрките“.[46] Ако се приеме, че с термина тюрки и като мюсюлмани Абуфеда обозначава татарите, то би могло да се смята, че между Днепър и дунавските устия е имало доста български и татарски поселения. Същевременно ясно е подчертана връзката, която е съществувала между столицата Търново и градовете на север от дунавските устия Исакча, Маврокастро и Херсон по суша. Това дава възможност да се разбере защо в периода края на XIII- средата на XIV в. отношенията на българската държава с татарската „Златна орда“ – неин североизточен съсед, са били толкова активни.

Макар и с относителна стойност по отношение на точността и хронологичната установеност, за българските владения на север от дунавските устия (често пъти със закъсняла дата и като късно ехо) свидетелстват и надписите върху някои мореплавателни карти и мапамунди от XIV в.: в известния портулан на генуезеца Пиетро Висконти от 1318 г., както и в копиращата го Псалтирна карта (втората половина на XIV в.) надписът Vurgaria е поставен на север от Дунава; в картата на Анджелино де Далорто от 1325 г. името Bulgaria е поставено на север и юг от реката; на север от дунавската делта е означил Bulgaria Анджелино Дулсерт през 1339 г.; в анонимна карта на Черно море от 1351 г. надписите Bulgaria и P(rovincia) Bulgaria са поставени от двете страни на Дунава; в известния Каталански атлас от 1375 г. Bulgaria също е поставена от двете страни на Дунава; около делтата на Дунава е поставен този надпис с непубликуван анонимен атлас (края на XIV в.), съхраняван в ръкописната сбирка на Националната библиотека – Мадрид и т.н.[47] Списъкът на тези изброявания може да бъде продължен, но това едва ли ще доведе до увеличаване на притока на информация. Най-общо казано – българското владичество в земите на север от дунавските устия е оставило трайни следи в средновековната картография през XIV в. Тя го е отразявала по традиция, без да се съобразява често с настъпилите териториални и политически промени.

Намаляването на територията на българския Североизток за сметка на областта на север от дунавските устия, заключена между тях и долното течение на Днестър, е било резултат преди всичко на възобновяването на експанзията на татарските ханове от „Златната орда“ – към Балканския полуостров. Тя се е изразила преди всичко в налагането на властта на татарите над черноморските градове, които били важни военно-стратегически, пристанищни и търговски центрове.

Прекратяването на династията на Тертеревци със смъртта на Георги II Тертер (1322 г.)[48] било последвано от загуба на отвъддунавските земи в българския Североизток. Кои са били причините за татарската експанзия и какъв е бил ходът ѝ – не може да се установи; известен е преди всичко нейният краен резултат – ликвидирането на българското владичество на север от дунавските устия.[49]

По-всичко изглежда, че най-рано татарите установили своята власт над крайния пункт на българския Североизток – Маврокастро. Според данните на „Мъчението на Йоан Нови“, написано от Григорий Цамблак през 1330 г., светецът пребивавал във връзка с търговската си дейност в Белиград. Управителят на града, който бил татарин (ПЕРСИНЪ), направил опит да го откаже от християнството, но Иван Нови не се съгласил. Тогава по заповед на управителя на града той бил подложен на изтезания, от които умрял.[50] Наличието на трайно татарско управление в Маврокастро е несъмнено свидетелство, че градът е преминал още преди указаната година във владение на „Златната орда“.

Арабският пътешественик Ибн-Батута, който през 1330-1332 г. е пътувал от Крим до Цариград, отбелязва, че градовете между Днестър и Дунав са се намирали в татарски ръце, а някои крайбрежни селища (между тях и Вичина) – във византийски.[51]

Основен граничен пункт между България и „Златната орда“ след татарското настаняване в Бесарабия става важният пристанищен, търговски и църковен център на дунавските устия Вичина (дн. Измаил). Както показват изследванията, този град е бил превзет от татарите между 1337-1338 г.[52] Като най-южна точка на татарската империя Вичина се отбелязва в редица надписи към средновековни карти, атласи и мапамунди от XIV-XV в. В споменатата карта на Анджело Дулсерт от 1339 г. в надпис, поставен под обозначението на столицата на „Златната орда“ Сарай на река Волга, четем следното: „Тук резидира императорът на тази северна страна Узбек, чиято империя е твърде голяма и свършва на запад в провинция България и на изток в Органциум“. По-детайлиран е надписът в картата на братя Пицигани от 1367 г., който е дословно възпроизведен в итинерара на Антонио Узодимаре: „Тук в града Сарай се намира император Узбек; неговата империя е твърде голяма и започва от провинция България и от града Вичина и завършва в града Органджи на изток...“ В Каталанския атлас от 1375 г. съставителят само е променил името на хан Узбек с това на Джанибег: „Тук императорът на тази северна област, чиято империя започва в провинция България и завършва в град Органцио. Господарят се нарича Джанибег, господар на Сарай“. По-късните карти в общи линии копират съответния надпис към картата на Анджелино Дулсерт (напр. каталанския мапамунд от 1400 г.) или на братя Пицигани (напр. картата на Месия де Виладестес от 1413 г., анонимния генуезки мапамунд от 1447 г. и др.)[53] Не може да не направи впечатление, че картографите от XIV-XV в. определят като крайна западна провинция на татарската империя България, а като краен граничен пункт в тази посока – град Вичина. В този случай имат предвид главно България на север от дунавските устия, а не на юг от Дунав. Татарите превърнали българските владения в дн. Бесарабия в своя провинция, но тя запазила името на българската държава. Поради това именно в средновековната картография през XIV-XV в. непрекъснато земите на север от дунавската делта до Днестър се обозначават с името на България.

Налагането на владичеството на „Златната орда“ над дн. Бесарабия е засвидетелствано пряко или косвено и от редица писмени извори. В документ, излязъл от канцеларията на генуезката колония в Цариград – Пера от 22 януари 1343 г. западните граници на татарската империя се определят по следния начин: „Да се смята споменатата империя на Узбек до реката Вичина срещу Тана“.[54] В географски трактат за царствата и земите от неизвестен испански монах-францисканец, съставен през 1350 г., се прави интересно и кратко описание на Черноморието, в което се отбелязват градовете Месемврия (Несебър) и Варна. Авторът пише, че като се тръгне от Месемврия и се върви по крайбрежието на Черно море се достига „до един голям град, който се нарича Вичина и граничи с България“.[55] Превръщането на Дунав и неговите устия в трайна граница на българската държава е засвидетелствано и в едно съчинение на венецианския историк Марино Санудо Торсело от средата на XIV в., който пише: „Зная също и императора на Загора [България], който граничи с императора на Цариград, а неговото царство се простира до река Дунав".[56] За отбелязване е, че в картата на Анджелино Дулсерт до двата града Маврокастро и Вичина е поставено изображението на татарското знаме – червен полумесец и тамга върху бял фон.[57] Според по-горе цитираното сведение на испанския монах-францисканец, Вичина е принадлежала към татарската империя и имала бяло знаме с червени полумесец и тамга; същото той отбелязва и за Маврокастро.[58] Тези картни изображения и описания не само разкриват зависимостта от „Златната орда" на тези градове, но и сочат митническото право на татарските ханове в търговията, която се извършвала в тях (за това свидетелствува изобразената „тамга"). Градовете-крепости и пристанища Вичина, Ликостомо и Килия, които се намирали по дунавската делта през XIII-първата половина на XIV в., са били на границата на българската държава с татарската „Златната орда", а от средата на XIV в. – с Влахия, Молдова и Литовското княжество. Според сведенията на един руски „Списък на близките и далечни градове" от края на XIV в. градовете Търново, Бдин (дн. Видин), Дръстър (дн. Силистра), а също така Вичина, Килия и Ново село (дн. Енисала) на делтата и устието на Дунава, както и Калиакра, Каварна и Варна, били български градове.[59] По отношение на Добруджа особено важна била ролята на градовете на Дунав (Дръстър, Вичина, Ликостомо, Килия и Ново село) и черноморското крайбрежие (Маврокастро, Констанца, Калиакра, Каварна и особено Варна).

След загубата на Бесарабия в погранична област на българския Североизток се превърнала Добруджа. „Златната орда" отново териториално се доближила до българската държава. Тази промяна оказала важна роля върху политическото и икономическото развитие на Добруджа и прилежащата ѝ черноморска област; градовете и крепостите в тях придобили по-голямо значение.

По отношение на българския Североизток и неговата история твърде голямо значение през XIV в. е имал външнополитическият фактор. От предшестващото изложение върху динамиката на българската североизточна граница става ясно, че политическото положение тук в главна степен се е определяло от отношенията на България с татарската „Златна орда". Тези отношения оказвали въздействие и върху цялостното състояние на България и нейната външна политика. Татарското присъствие осезателно се чувствало не само по отношение на Добруджа, защото татарски отреди по различно време и под различна форма навлизали дълбоко във вътрешността на България и Балканския полуостров.

Укрепването на „Златната орда" след разгорелите се в края на XIII в. и началото на XIV в. междуособици довело до възобновяването на нейната експанзия към долнодунавските земи и Черноморието по време на хан Узбек (1312-1342). В пределите на неговото ханство, както видяхме по-горе, отново била включена Бесарабия. По всяка вероятност това е станало след прекъсването на династията на Тертеревци и е имало пряко отношение към събитията в България през 1322-1323 г. До промяната на българо-татарските отношения обаче не се е достигнало; те запазили онзи характер, който бил установен още през 1300 г. и дори се изразили в пряко и интензивно военно сътрудничество в борбата срещу Византия и Сърбия.

През 1320 г. татарска армия преминала необезпокоявано през България и навлязла в Тракия, достигайки чак до Одрин и подложила местното население и областта на голямо опустошение. На следващата година татарите отново нахлули в Тракия, чиито жители се укрили в крепостите и стояли там докато опасността преминала. [60] Възобновяването на татарските нападения във вътрешността на Балканския полуостров имало тази особеност, че нашествениците подлагали на опустошение преди всичко византийските предели и живеещото в тях население. Тези нападения на „живеещите отвъд Истър [Дунав] „варвари", т.е. на татарите, за които известява и Никифор Григора[61], по всичко изглежда са били свързани с изострянето на българо-византийските отношения в края на царуването на Тодор Светослав и краткотрайното царуване на неговия син Георги II Тертер.

След като заел търновския престол между февруари-април 1323 г., цар Михаил Шишман събрал колкото войска имал, а също така и не малко съюзна войска от угровласи и наемна татарска армия и потеглил на поход срещу Византия, нападайки онези градове, които след смъртта на Георги II Тертер се отцепили от България.[62]

В хода на българо-византийските военни действия през февруари 1324 г. голяма татарска войска около 120 000 конници (вероятно силно преувеличена цифра), след като преминала през България, подложила византийските владения в Източна Тракия чак до околностите на Цариград на опустошение в продължение на 40 дни. Византийският император Андроник III (1328-1341), макар и да воювал срещу своя дядо Андроник II (1282-1328) за престола, успял да организира защитата на Тракия, да разбие в две сражения татарски отреди и да отнеме заграбената от тях плячка.[62] Според разпространената тогава мълва, татарите били повикани от стария император Андроник II, за да се противопоставят на Андроник III. В своите мемоари Йоан Кантакузин напълно опровергава това, като отбелязва, че Андроник II „нито по-рано, нито по-късно е бил виновен за нахлуването на скитска [татарска] войска“. Обстоятелството, че татарите преминали безпрепятствено през територията на България и нахлули в Източна Тракия в разгара на българо-византийския конфликт навежда на предположението, че българският владетел, който се е стремял да използва византийската междуособица, е съдействал за това татарско нашествие. А то било тъй голямо, че мълвата за него достигнала чак в Италия. Джовани Вилани – флорентийски историк, съвременник на събитието разказва, че 300 000 татари нахлули във Византия, разграбили и опустошили всичко до околностите на Цариград и отвели в робство над 150 000 гърци.[64] Очевидно е, че мълвата, разпространена тогава в Европа, е довела до силно преувеличаване на цифрите и до представяне на татарското нашествие като апокалиптично бедствие.

През следващите години се забелязва задълбочаване на военното сътрудничество между България и „Златната орда“ спрямо намиращата се в опустошителна гражданска война Византийска империя. Голям дял за редица от военните успехи на българската държава през този период имали североизточните ѝ съседи татарите.

В края на март 1328 г. Андроник II се обърнал с молба за военна помощ към българския цар Михаил Шишман. Той се отзовал на молбата на затруднения император и се установил с войската си край Ямбол, който бил в близост до тогавашната българо-византийска граница, а съюзната му татарска войска била разположена край Русокастро. Тук българският владетел очаквал развръзката на гражданската война във Византия и поканата на Андроник II да се намеси активно в междуособицата. Според Никифор Григора, Михаил Шишман имал намерение с хитрост да превземе византийската столица и да създаде голяма държава, която да се простира от Цариград до Дунав.[65] Намерението му изглеждало осъществимо, тъй като тогава сред войската на Андроник III върлувал голям глад.

На 24 май 1328 г., подпомогнат от своите привърженици, Андроник III завладял Цариград, отстранил дядо си от престола и се провъзгласил за император.[66] Докато той се стараел да затвърди положението си в столицата, българският цар Михаил Шишман с голяма армия, която била подсилена „от не малка войска на живеещите край Дунав скити [татари]“, потеглил на поход срещу Византия и опустошил градовете в Северна и Източна Тракия, възнамерявайки да превземе дори Одрин и Димотика.[67]

Обстоятелството, че в състава на българската армия през 1328 г. действали както съюзни, така и наемни татарски отреди показва

ново развитие на татаро-българското военно-политическо сътрудничество. От постоянна заплаха за България, татарите станали истински бич за Византия. Хронологически неопределено Никифор Григора е отбелязал, че император Андроник II с помощта на управителя на Тракия Михаил Глава Тарханиот изградил из основи или възстановил повече от 15 крепости по южните склонове на Стара планина и другаде, които трябвало да служат като „препятствие и преграда срещу непрестанните нахлувания на скитите [татарите]“.[68]

Активното участие на татарите като съюзници на българите е засвидетелствано и в различни събития от българската история през 30-те години на XIV в.: във войската на цар Михаил Шишман, която през 1330 г. той повел срещу Сърбия, имало около 3000 наемници и съюзници, между които и от „наблизо живеещите черни татари[69]: те активно участвали в битката при Русокастро (18 юни 1331 г.) и имали дял в удържаната над византийците победа[70]; също така използвани от цар Иван Александър (1331-1371) и в потушаването на бунта на Белаур във Видин към края на 1331 г.[71]

Очевидно не без българско съгласие по-нататък и през 40-те години на XIV в. татарите продължавали с набезите си да безпокоят Източна Тракия. Особено опустошителен характер имало тяхното нападение през пролетта на 1341 г., когато според Никифор Григора откарали повече от 300 000 пленници.[72] Това било всъщност едно от последните им нападения в източната половина на Балканския полуостров. Настъпилите след смъртта на хан Узбек размирици в татарската „Златна орда“, някои размествания в нейната структура и движението на татарски етнически маси в земите на юг от Дунав оказали своето въздействие. Това в никакъв случай не означавало, че татарите преустановили своите преминавания през Добруджа и активното участие в нейната история.

Наследникът на хан Узбек в „Златната орда“ Джанибег променил своята политика спрямо венецианците и генуезците. През 1344 г. той ги прогонил от Тана и по този начин притокът на жито и сол от Южна Русия в Цариград отслабнал за известно време.[73] Това довело до ориентиране на тяхната черноморска търговия към българското Черноморие.

Средата на XIV в. бележи един нов момент за държавите и народите от европейския Югоизток. Татарската хегемония тук, наложена още през 1241-1242 г., вече била окончателно и безвъзвратно отхвърлена. Като нейн заместител сега се надигнала турската опасност, чиито първи симптоми били осезателни за югоизточните краища на Балканския полуостров.

Ако от една страна Добруджа служела за коридор при нашествията на татарите във вътрешността на Балканския полуостров, то от друга тя се оказала и притегателно място на някои номадски племенни групи. За съжаление трябва да се изтъкне, че сведенията, с които се разполага, са твърде оскъдни. Известно е, че през 1301 г. със съдействието на епископа на Вичина 16 000 алани (яси) след смъртта на Ногай се преселили на Балканския полуостров като съюзници на византийците. С коли и талиги те преминали през Добруджа и се установили първоначално в Одринско, след което войската им била изпратена да воюва в Мала Азия. През 1305-1306 г. тези алани се преселили в България със съдействието на българския цар Тодор Светослав.[74] Интересно е, че по-късно за действие на отделни алански отреди на страната на българите се споменава при защитата на Пловдив (1323 г.) и Видин (1365 г.). Изглежда, че те са били пръснати из страната, а не са се запазили като компактна маса.

През 1362 г. литовският княз Олгерд в битка край реката Синюка (ляв приток на Южен Буг) разгромил трима татарски вождове (Кадлу-бег, Димитър и Хаджи-бег). Една част от тях избягали отвъд Буг, а тези начело с Димитър се поселили „в добруджанските полета и по тях била наречена ордата на добруджанските татари“ (ad Dobrucenses usque campos, a quibus Orda Dobruciorum vocata est).[75] Макар сведението да е почерпено от хроника от втората половина на XIV в., в която се упоменава едно вече наложило се тогава название на областта, което през 1362 г. не е съществувало, очевидно е, че това е един от етапите на татарското заселване в Добруджа, което е започнало по-рано и е продължило през следващия период. Чрез грамота на унгарския крал Лайош I Велики от 1368 г. на търговците от Брашов и тези от владението на татарския вожд Димитър се давали известни привилегии за търговия.[76]

Като известен политически и стопански фактор по отношение на Добруджа и целия български Североизток през XIV в. се налагат венецианците и особено генуезците. Тяхната активна търговия българските земи и стремежът им да заякчат своите позиции по българското Черноморие и дунавските устия не са били факт без значение за историята на областта. Ако в предишните години за венецианското и генуезкото присъствие в Добруджа главно се съдеше по публикуваните извори и изследвания от края на XIX в., то сега би могло да се смята, че е натрупан обилен изворен (преди всичко документален, актов) материал, който очаква анализ и обобщения. Венецианското и генуезкото активно присъствие за разлика от татарското е влияело благоприятно и стимулиращо в стопанско отношение, защото износът стимулирал нарастването на зърнопроизводството и развитието на животновъдството. Същевременно благодарение особено на генуезците се предприемало възобновяването или строителството на редица черноморски и дунавски крепости, оживявал се градският живот и стопанският обмен. Както това било навсякъде, така и по Добруджанското Черноморие се проявявало традиционното и вездесъщо венецианско-генуезко съперничество.

Венецианците проникнали сравнително по-рано в българските земи – още през XI-XII в. В българското Черноморие това им се отдало едва подир завладяването на Цариград от латинците през 1204 г. Бидейки техни съюзници в сгромолясването на Византийската империя, в контактите си с българската държава и провежданата в нейните области търговия те всецяло зависели от латинско-българските отношения. Развитието им на конфликтна плоскост пречело в задълбочаването на българо-венецианската взаимност. Независимо от това Венецианскта република и нейните представители се ползвали с авторитет в България. След възстановяването на Византийската империя през 1261 г. венецианците били за дълго време изтласкани от Черноморието от генуезците. Благодарение на активната си политика и на сключения договор с византийския император Андроник II Палеолог на 4 октомври 1302 г., те отново придобили правото на търговия в Черно море.[77] През първата половина на XIV в. българо-венецианските политически и стопански отношения добили изключителна активност. Тази активност се определяла от няколко причини: 1) венецианските търговци имали интереси спрямо сравнително евтиния български пазар за земеделско-скотовъдни продукти; 2) в изостреното си съперничество с Генуа за морска и търговска хегемония в Черноморието и в непрекъснатите си търкания с Византийската империя Венеция се нуждаела от надеждни съюзници, един от които е била българската държава; 3) балансът в отношенията с татарската „Златна орда“ изисквал щото венецианската политика да има подкрепа от страна на българите; 4) активните контакти на Венецианската сеньория с южнославянските владетели била свързана и с възможността чрез тях да противодейства на експанзивната политика на Унгария.[78]

Основни пристанища по българското Черноморие, където активно се разгръщала венецианската търговия са били най-вече Варна и Несебър. Тук постоянно се формирали и сравнително многочислени венециански колонии. Засилените политически и търговски връзки предизвикали необходимостта от правна регламентация на отношенията между Българското царство и Венецианската република. Това станало чрез сключения през 1347 г. между тях двустранен търговско-политически договор, който уредил следните въпроси: 1) държавни гаранции за личната сигурност и имунитета на венецианските търговци в България; 2) налагане на митническа тарифа и отделни такси от българската държавна власт при водене на венецианската търговия; 3) поемане на задължения за оказване на помощ и спасяване на имуществото и екипажа на венециански кораби при корабокрушение; 4) правна гаранция за имуществото на венецианците в България; 5) придобиване от страна на венецианците на съдебно-процесуална автономия; 6) придобиване от страна на венецианците на правото за недвижима собственост и за строителство в цялата страна на църкви и лоджи (сгради с площад и покрив върху колони, където се срещали търговците и осъществявали своята дейност и контакти); 7) учредяване на венецианското консулство с център Варна. Прави впечатление, че наложения от българската държавна власт кумерк (търговски данък) за продажба на стоки е твърде висок за времето – 3 %. За износ на зърнени храни на 100 модия се плащали 3 гроша, а на стоки, измервани на кантар – по 1 1/2 аспри. За закотвяне на голям кораб таксата била 2 перпера, а на малък – 1 перпер. Тази твърда фискално-митническа политика спрямо венецианските търговци в значителна степен облагодетелствала българската държавна власт и осигурявала добри постъпления в царската хазна. Създаването на венецианско консулство във Варна по силата на сключения договор представлява нов и важен момент в българо-венецианските политически и търговски отношения. По същество това вече елиминирало ролята на венецианския байул в Цариград в уреждането на взаимоотношенията между двете страни. Първият венециански консул във Варна Марко Лионардо през октомври 1352 г. изпратил във Венеция копие от сключения договор, придружено от една негова бележка за стойността на варненския перпер. Съобразно с условията на сключения договор този консул придобивал правото и задължението да защитава поданиците на Венецианската република в България пред държавната власт, а същевременно да упражнява спрямо тях административно-управленчески и съдебни функции.[79] За да се разбере какво голямо значение е имал сключения договор за политическото и стопанското развитие на Добруджа, трябва да се има предвид, че през Средновековието, пък и през по-късно време именно Варна е играела роля на основно пристанище, от което са били изнасяни по море зърнени храни и други земеделско-скотовъдни произведеняи. Това личи не само от италианските наръчници по търговия от XIV-XV в.,[80] но и от някои по-късни свидетелства, от които особено интересно и обобщаващо е едно писмо

от Цариград до мухафъзина във Варна от 22 юли 1817 г.: „Известно е, че Варна е пристанище на Добруджа и на областта, която се казва Делиорман, и по тоя начин тоя град се смята като склад на Цариград, вследствие на което и съгласно с царското ираде ще трябва да се създадат и във Варна, подобно на построените в другите царски крепости, няколко житни хамбара, в които да се складират големи количества храни и в случай на нужда да се докарват в Цариград“.[81]

Огромното значение на Варна в снабдяването и прехраната на Цариград като „негов склад“ нараствало успоредно със загубата на малоазийските области от Византийската империя. Този факт е имал не само стопанско, а и политическо значение. В такъв именно смисъл може да се каже, че по отношение на византийската столица и нейното продоволстване Добруджа е играела твърде важна роля. Силното съперничество между Генуа и Венеция за хегемония в Черноморието довело през лятото на 1350 г. до избухването на нова война между тях. Голямата морска битка край Босфора (13 февруари 1352 г.) между съюзената венецианско-арагонска флота и генуезците не решила окончателно изхода от войната. Венеция побързала да заздрави разклатените си политически и стопански позиции. Главният адмирал на венецианската флота Марино Фалиер, се срещнал в Никопол с българския цар Иван Александър и му връчил писмо от тогавашния венециански дож Андреа Дандоло. В отговор царят издал на 4 октомври 1352 г. грамота, чрез която потвърдил сключения през 1347 г. договор и дал пълни гаранции за приятелските и съюзническите си отношения спрямо Венеция и гаранции за търговията на нейните поданици в България.[82] По-сетнешните събития от 60-те години на XIV в. задълбочават българо-венецианския политически съюз. През 1363 г. Венеция направила опит за изграждане на антитурска лига, в която се проектирало да бъдат привлечени Генуа, Византия, Трапезундската империя, България, Кипърското кралство и Ордена на хоспиталиерите в Родос. Когато през 1367 г. унгарският крал се опитал да привлече Венеция във войната срещу България, на неговите пратеници било отговорено, че Венеция „е сключила договор с царя на българите, в чиято страна венецианските търговци пътуват и търгуват сигурно“. Поради това тя не била в състояние да прояви враждебност спрямо Българското царство.[83]

Създаденото в Добруджа княжество като част от Българското царство със столица Търново наследило всецяло провенецианската политика с всичките ѝ преимущества и недостатъци.

След 1261 г. генуезците станали почти пълновластни господари на Черно море и на търговията, която се водела в неговите пристанища с хинтерланда. По силата на сключения Нимфейски договор от 1261 г. те добили право на безмитна търговия в цялата Византийска империя и особено предимство в черноморската търговия, което дотогава имали само венецианците.[84] По отношение на откриването на нови тържища и активизирането на старите те проявявали удивителна инициативност, смелост и размах, които дотогава нямали равни на себе си в черноморската търговия. Основен и най-значим административен и търговски център на цяла генуезка Романия била Пера, разположена на срещуположния на Цариград бряг на Златния рог. А генуезката колония на Кримския полуостров Кафа се превърнала в най-голямото черноморско експортно пристанище и основен административен център на генуезците в Черно море. Генуезците използвали активно големите и традиционни тържища в пристанища като Созопол, Анхиало, Несебър, Варна и Маврокастро. Същевременно благодарение именно на тях като важни пристанища и търговски центрове тъкмо през последната четвърт на XIII в. се въздигнали Ликостомо (дн. гр. Вълков), Килия и Вичина. Възползвани от обстоятелството, че татарите от „Златната орда“, които влезли във владение на българските градове и земи на север от дунавските устия, не проявявали особен интерес към тяхното съживяване и развитие, генуезците здраво се настанили тук и за кратко време създали свои колонии с консули, лоджи, администрация и постоянно пребиваващи търговци, нотариуси и др. Например, особено активна тогава била генуезката колония във Вичина. От 80-те години на XIII в. тя се превърнала в най-голямото черноморско пристанище, откъдето било изнасяно преди всичко жито за Пера, Цариград, Генуа и други италиански градове. Сключените само през юли-август 1281 г. договори за покупко-продажби тук били на обща стойност 3241 перпера и 18 и 1/2 карата. По обем те надвишавали тези на най-голямата генуезка черноморска колония Кафа.[85] Съвсем логично е да се смята, че по-голямата част от доставяното тук и изнасяно жито е било от Добруджа, а другата вероятно – от Бесарабия.

Цветущото положение на генуезките колонии не се променило и при връщането на Бесарабия и трите пристанища към българската държава през 1300 г.[86] Генуезците продължавали активно да търгуват и да изнасят от българските земи в големи количества жито, восък и др. Отношенията между Българското царство и Генуа се изострили във връзка с ощетяването на някои генуезки търговци „в земите, подчинени на споменатия господин цар както в Маврокастро“, така и другаде. Когато на 20 март 1315 г. през българския цар Тодор Светослав се явил генуезкият пратеник Бернабо де Мониардино и изложил генуезките оплаквания и искания, той не успял да получи нищо. В замяна на това българският цар изпратил болярина Констанций Рубео в Пера и тук било постигнато споразумение за ново провеждане на преговори със специален пратеник, който трябвало да бъде изпратен от Генуа. Генуезкият пратеник дошъл и бил принуден да чака много месеци в Пера българския пратеник. Очевидно било нежеланието на българската страна да изпълни каквото и да е генуезко искане или да обезщети с каквото и да е генуезките търговци. При създалото се положение Службата за Хазария взела решение за две забрани: 1) „Забрана да не се отива в която и да е област на Загора (България)“ и 2) „Да не се отива в Созопол“. В първата най-строго се запрещавало на който и да е генуезец „да отива по море или по суша до която и да е област или място, подчинена на споменатия господин цар на Загора“ под заплаха за най-строго санкциониране и висока глоба.[87] Въпреки строгата забрана, наложена на генуезките търговци, данните показват, че скоро тя била пренебрегната не само от тях, но и от самите власти. Търговските и стопанските интереси дори и през Средновековието понякога доминирали над дипломацията и официалната политика. На 14 февруари 1317 г. Съветът на управителите на Генуа издал разпореждане, чрез което задължил генуезкия подеста (управител) в Пера да нареди и да забрани под заплахата за глоба на който и да е генуезец или който се представял за генуезец да не може през времетраенето на възбунтуването на Варна и Анхиало да докарва каквото и да е количество жито от тези пристанища за продажба във византийската столица. В допълнението на разпореждането се указвало, че житото изнасяно от тези български пристанища, можело да бъде пренасяно и продавано „във всички други места“.[88] Това всъщност ясно показва, че генуезката търговия в българските земи продължила своето възходящо развитие и на практика забраните били пренебрегнати. Това впрочем ясно личи и от останалата документация, която е запазена в Генуезкия държавен архив.

Към средата на XIV в. и официалните отношения между България и Генуезката република белязали тенденция към значително подобрение на базата на общи интереси. Генуезките колонии във Вичина, Килия, Ликостомо и Маврокастро процъфтявали. За това може да се по инструкциите, които били дадени на пратениците на генуезкия дож през 1351 г. за събиране на средства, жито, хранителни продукти и др. от Маврокастро, Вичина, Чембало и други генуезки колонии в Черно море във връзка с водената война срещу Венеция.[89] По време на пребиваването на генуезката флота начело с адмирал Паганино Дориа в Босфора нейната прехрана в значителна степен била осъществявана благодарение на жито, брашно, хляб и др., доставяни от Созопол, Несебър и др. пристанища или изобщо от Загора (България). При това за отбелязване е, че това е било съпроводено с размяна на пратеничества между двете страни.[90] Във войната между Венеция и Генуа тогава българската държава е играела двойна роля, поддържайки добри отношения с двете воюващи страни, ръководейки се от чисто стопански интереси.

След битката край Босфора през 1352 г. генуезците особено здраво се укрепили в Килия и Ликостомо и фактически направили двата града свое владение. Това в голяма степен навреждало на българските интереси. Тези две пристанища се превърнали в огромни тържища на житната търговия. За илюстрация могат да бъдат дадени интересни примери. От внесените през пролетта на 1358 г. около 870 тона жито от Романия общо 675 произхождали от Ликостомо.[91] На това пристанище на житната търговия генуезците гледали твърде ревниво. На следващата 1359 г. те с всички средства попречили на два венециански кораба да бъдат натоварени с жито дори и наполовина от тяхната вместимост. Поради това от страна на Венецианската република било направено оплакване пред дожа на Генуа.[92] Очевидно е, че този случай не е бил нещо изолирано в практиката.

Българските жита от Добруджа, Северна България и Тракия редом с восъка, меда, кожите и др. били главни продукти в износа на генуезките и венецианските търговци. В експлоатацията на българския селскостопански хинтерланд от страна на двете републики има една съществена разлика. Венецианците използвали утвърдени тържища, водели регламентирана търговия и не проявявали стремеж за трайно отсядане в българските пристанища и градове. Генуезците откривали нови тържища, устройвали ги, налагали се в тях, проявявали стремеж за тяхното фактическо владеене; те желаели да бъдат видим и реален фактор в политиката на черноморските държави и владения. Това създавало условия за превръщане на търговските им отношения във военнополитически, но на враждебна плоскост. Техните аспирации към пристанищата край Дунав и дунавската делта засягали пряко интересите на българската държава и по-точно на нейното самостоятелно владение в Добруджа. Независимо от всичко, трябва да се отбележи, че особено от средата на XIV в. в историята на Добруджа и българското Черноморие генуезците станали значително по-активен и могъщ фактор от венецианците. За тяхното пренебрегване от страна на българските царе в крайна сметка е трябвало да бъде заплатено.

III.

ВОЙНАТА ЗА ПРОЛИВИТЕ (1348-1355 г.) И ВПЛИТАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ ПРЕЗ 1351-1352 г.

1351-1352 г. се оказват със съдбоносна важност за Византийската империя и балканските държави. Тогава именно генуезците показват пълното превъзходство на своя флот и утвърждават монопола си над корабоплаването в Черно море, а турците за пръв път трайно стъпват на Балканския полуостров и в следващите години показват своя стремеж да станат негови господари. Тези години на развръзка имат своята прелюдия в сложната и заредена с големи противоречия обстановка в европейския Югоизток. Своето място в тях има и Българското царство. Фрагментарните известия за неговата история и за историята на българското Черноморие за 40-те и 50-те години на XIV в. понякога намират трудно логическо обяснение, защото в повечето случаи за тях липсва българската гледна точка. Новооткритите данни в различните документи от Държавния архив-Генуа позволяват да се допълнят представите ни за българската история и да се установят нови, неизвестни досега факти.

Хегемонията на венецианци и генуезци като морска сила накарала император Йоан Кантакузин (1347-1354) още в началото на управлението си (1348-1349 г.) да предприеме мерки за възраждане на славата на Византийската империя чрез съоръжаването на голям имперски флот. В избухналата морска война генуезците успели да надделеят и превземат част от византийските кораби.[93] Този конфликт по същество определил позицията на Византия в избухналата междувременно венециано-генуезка война.

Войната за Проливите, водена между венецианци и генуезци, избухнала през 1348 г. За кратко време тя била прекъсната поради върлуващата чума. През пролетта на 1350 г. военните действия помежду им били възобновени. През първата половина на 1351 г. Венецианската република чрез сключени договори с крал Педро III Арагонски (1336-1387) и Йоан Кантакузин създала мощна коалиция. Трите съюзени сили поели задължението да строят галери, за поддръжката на които основната част трябвало да бъде подсигурена от венецианците. Пристигането през май 1351 г. на 22 венециански галери, командвани от адмирал Николо Пизани, в Цариград довело до кратковременна обсада на генуезката Пера. Междувременно генуезците съоръжили флот от 60 галери (на всяка от тях имало приблизително по 190 моряци, военачалници и войни) с войска от 11 200 души, която през есента на 1351 г. опустошила остров Тенедос, след това Хераклея в Мраморно море и после се установила в Пера. Генуезците имали на своя страна унгарския крал Лайош I Велики (1342-1382), емира на Айдън Хизир и османския султан Орхан. Решителната битка между основните противници предстояла.[94]

В хода на тези събития се вмества размяната на пратеничества между България и Византия през първата половина на 1351 г. За тогавашните преговори в сведенията, достигнали до нас, е застъпена гледната точка на едната и на другата страна. В своите мемоари Йоан Кантакузин известява, че между края на януари-март 1351 г. се завърнал в Цариград и тук научил за дошлото преди това българско пратеничество, което от името на цар Иван Александър (1331-1371) го обвинявало, че „нарушава договора и опустошава зле земята му“ чрез турците. Скоро подир това византийският император проводил пратеничество в Търново, което пристигнало там, когато имало „някакъв народен празник“ (вероятно през май – Гергьовден). От името на Йоан Кантакузин то предложило на българския цар да даде пари за издръжката на византийския флот, който, плавайки близо до брега на Хелеспонта, щял да възпира „варварите“ (т.е. турците) да преминават в Тракия и оттам да нападат българските предели. В паметта на мемоариста – бивш император останало, „че Александър на драго сърце е приел предложението и е пожелал да даде пари за приготвянето на флота“. Това решение на българския владетел било стимулирано и от изразеното желание на присъстващия пред двореца народ. По-нататък Йоан Кантакузин отбелязва, че българският цар не изпълнил даденото обещание. Чрез по-късно изпратено пратеничество в Цариград той изразил своя отказ, мотивирайки се с негативната позиция на сръбския крал Стефан Душан (1331-1355) и натиска, оказан му от негова страна. Кантакузиновите доводи не били достатъчни, за да променят втвърдилата се негативна българска позиция. В заключение мемоаристът заключава: „А императорът предсказа бъдещото му поражение от страна на варварите и доказа, че тогава ще съжалява за сегашното си безразсъдство, понеже не ще има никаква полза от разкаянието, и сам се отказа от първоначалното си намерение. Всичко това се сбъдна по-късно“.[95] Българската анонимна хроника от началото на XV в. представя нещата малко по-другояче, но разликата с Кантакузиновия разказ е главно в детайлите: „И като видя Кантакузин, че не може да прехранва корабниците, защото нямаше достатъчно хляб и свинско месо, а и защото хазната се изпразваше с всеки изминат ден и не стигаха дукати и сребро, той измисли следното. Изпрати в Търново при българския цар Александър пратеничество да му помогне за прехраната на корабниците, за да пазят борда. Българите, като чуха това, надсмяха се и укориха гърците. Не само ги оскърбиха, но ги псуваха на жена и майка и ги отпратиха с празни ръце. Когато узна това, Кантакузин се наскърби много. И изпрати пратеници при сръбските господари Урош, деспота Углеша и крал Вълкашин, за да помогнат на корабниците. И тези, като чуха това, не само се надсмяха и укориха гърците, но ги напсуваха на жена и майка и ги отпратиха без нищо. Тогава Кантакузин проводи пратеници при българските царе и сръбските владетели и им рече: „Не пожелахте да ни помогнете, обаче после ще се каете.“ Те не обърнаха внимание на това, но казаха: „Когато турците тръгнат срещу нас, ние ще се браним от тях...“[96]

И от двата разказа се вижда, че размяната на пратеничества е траяла доста дълго и вероятно е продължила от март до есента на 1351 г. Чрез турската опасност е прикрита основната цел на Йоан Кантакузин при искането на помощ от Търновското царство и Сръбското кралство – съоръжаването и прехраната на флота му е била необходима с оглед на предстоящата война срещу генуезците, а не за препречване на пътя на труците към Тракия. Обвързването на Византия през май 1351 г. с венецианско-каталанския съюз, насочен срещу генуезците, вече окончателно я вкарало във войната за Проливите.

При изясняването на позицията на цар Иван Александър спрямо предложението на Йоан Кантакузин не трябва да се пренебрегват и ходовете на генуезката дипломация. Във връзка с предстоящия и подготвян сблъсък дожът на Генуезката република и неговият съвет на 26 май 1351 г. обявили за свои извънредни пратеници и пълномощници за делата на Изтока (Романия, Пера и Кафа) двамата благородници Оберто Гатилузио и Рафо Ерминио, на които са били дадени не само големи правомощия, но и специални инструкции.[97] В една от тях им се давало право, за да осигурят пари за войната, да се обърнат с писма „към Чембало, Маврокастро, Вичина и към други селища на Черно море, където обитават генуезците“ (in Cembaro, Mahocastro, Vicina et in locis aliis maris maiori ubi Ianuenses sunt).[98] Твърде вероятно е, тези двама генуезки извънредни пратеници и пълномощници да са влезли във връзка с българския цар. Впрочем, отношенията и връзките на намиращия се в Пера генуезки флот начело с адмирал Паганино Дория с „императора на Загора“, т.е. България и неговите поданици и земи показват, че в събитията от 1351-1352 г. търновският царски двор заел прогенуезка политическа ориентация. Сведенията на редица генуезки документи подсещат именно за това. Особено стойностни са данните на сметководната книга за войната от 1351-1352 г., съхранявана в Държавния архив-Генуа, които ще бъдат анализирани по-нататък заедно с други писмени извори.

Липсата на продоволствие (в главна степен на хляб и сухар) във византийската столица и невъзможността то да бъде набавено за твърде многобройната генуезка флота и войска са причина през ноември 1351 г. адмирал Паганино Дория и неговия съвет да вземат сериозни мерки за доставянето на сухар от Загора (България). Между изпратените за уреждането на този въпрос са изтъкнати функционери като подеста на Пера Перчивале де Камилла и членове на Службата за войната, Джанино де Кастелано и др. Очевидно това е било продиктувано от необходимостта да бъдат водени преговори с представители на българската държавна власт. Те по всичко изглежда са отпътували към България по море. Това личи по сумите, които били дадени на опитния кормчия от Чембало Алексий, който е трябвало да поведе генуезките кораби към Несебър и Варна. Общо за доставката на жито от българските пристанища при благосклонното и добро отношение на тукашните власти е била похарчена солидната сума от 3090 перпера и 16 карата.[99] Същевременно генуезките пратеници изглежда са опипали и българската позиция в предстоящия конфликт и са подготвили почвата за нападение на онези черноморски градове на юг от Балкана, които са влизали в пределите на Византийската империя. Това е било необходимо за генуезците с оглед на допълване на продоволствието и необходимите средства чрез грабежи и получени откупи.

Кратко или подробно в различни византийски извори е упоменато превземането преди всичко на Созопол, но не със съвсем точни хронологически указания. Генуезката сметководна книга за войната от 1351-1352 г. спомага за редица уточнения. Преди всичко става ясно, че непосредствено след пратеничеството в България, генуезката флота е предприела наказателната експедиция срещу византийските черноморски градове. Най-напред без съпротива е бил превзет Ахтопол. Градът се откупил, заплащайки контрибуция от 1000 перпера.[100] Подир това генуезците „превзели и крепостта Урдовиза (дн. с. Китен) и като ограбили и опустошили всичко в нея, по-късно обложили жителите ѝ с десет хиляди номизми (перпери)“.[101] На 18 декември 1351 г. бил превзет и Созопол.[102] Разказите за превземането на този „прочут и многолюден град“ във византийските извори винаги заемат особено място, тъй като през XIV в. това е бил градът на западночерноморското крайбрежие, на който Византийската империя е крепяла присъствието си в Черно море и на който особено много е държала. В кратка византийска хроника от XIV в. четем следното: „През месец октомври, 5 индикт на 6860 (= 1351) година дойде флотата на генуезците, 60 катърги (галери). Пътьом те превзеха Хераклея и я опустошиха. Когато дойдоха в Цариград, отделиха няколко катърги и превзеха Созопол и го разграбиха. Те извършиха и други немалко щети“.[103] Алексий Макремволит (XIV в.) известява, че една от причините за нападането на Созопол са били закотвените там византийски кораби,[104] чрез чието пленяване или унищожаване генуезците си обезпечили предварително надмощие. Също така лаконичен е и иначе словоохотливият историк и теолог Никифор Григора (XIV в.), който известява, че като отделили десет триери, генуезците нападнали крайбрежните черноморски градове на византийците и след двудневна обсада превзели този „голям и многолюден ромейски град, който имал провлак, врязан на повече от хиляда стадия (около 2 км) в Черно море“.[105] Твърде подробен и колоритен е разказът в мемоарите на Йоан Кантакузин, който е бил най-добре осведомен за развоя на събитията по време на водената война, тъй като е стоял начело на империята. След като отбелязва, че взел всички мерки, за да не бъде унищожен намиращия се в Цариград имперски флот, той пише, че генуезците се насочили към черноморските градове, подчинени на ромеите, на които той се опитал да окаже някаква помощ при защитата. Созополците, след като отказали изпратената им от него помощ, се мотивирали, че имали достатъчно сили, за да се противопоставят. Те допуснали в града само отряда на брата на управителя на техния град Кривичиота. По всичко изглежда, че Созопол бил към онези градове, които не признавали легитимността на властта на Йоан Кантакузин и питаели към него, ако не враждебност, то недоверие. В това ни убеждават неговите разсъждения за последствията за града подир отказаната помощ. След продължителна обсада латинците (т.е. генуезците) превзели града, обругали светите храмове, ограбили цялото злато и сребро, което намерили скрито по домовете. След като оплячкосали всичко и опразнили къщите, решили да опожарят целия град. Тогава предводителите на сражаващите се храбро созополци се обърнали с молба към предводителя на генуезците да не съсипва „този тъй хубав и славен град“ и се съгласили да сложат оръжие. Те откупили опожаряването на града срещу голяма сума, но тъй като средствата не достигнали, поискали и заем от Цариград. Генуезците не се задоволили с това, ограбили всичко в града, включително и житото и отвели в Галата като заложници знатните жители на града и мнозина от простолюдието. По-късно цариградчани ги откупили и те можали да се завърнат у дома. Тъй като градът бил много ограбен и опустошен, подобно на Хераклея, императорът решил да освободи жителите му от данъчните задължения, за да може да се възмогне от преживения удар.[106]

Данните от генуезката сметководна книга, водена от ковчежниците Дарио Империале и Доменико Виланучио, не само потвърждават сведенията на византийските автори за съдбата на Созопол, но в значителна част ги доуточняват и детайлират. На 18 декември 1351 г. Гуирардо де Драпериис трябвало да заплати 200 перпера за закупуване на 7 коня, с които били докарани задържаните в Созопол.[107] Направени били разходи за издръжката на затворените и задържани созополци.[108] Откупуването на робите-гърци от Созопол (15 жени и 5 мъже) донесло значителен приход на ковчежниците. Само от продажба и откупуване на роби-гърци и заложници дошъл приход от 13 291 перпера. Цената им се движела между 14 и 25 перпера (последната била обичайна).[109] Получени били и суми от продажбата на пленени лодки, грипарии и други кораби, жито, ечемик, вино и др.[110] Изобщо, походът срещу черноморските градове Ахтопол, Урдовиза и Созопол се оказал приходоносен за генуезците.

Независимо от доставката на хляб и сухар от България през втората половина на декември 1351 г., бил докаран в голямо количество сухар от Кафа, чиято стойност се изразявала в огромната сума от 8084 перпера и 8 карата.[111] По всичко изглежда, че натрупаните запаси от храни за нуждите на генуезкия флот и войска са се сторили недостатъчни на адмирал Паганино Дория, поради което на 24 януари 1352 г. той сключил нотариален договор с генуезеца Пиетро Лонго, който се задължил със собствения си товарен кораб-панфул в срок от 10 дни да отплава до Несебър и Анхиало (in Mexenbre et Lasilo), откъдето да закупи чрез Джовани Родио или друг от името на Генуезката община мед и смокини, като за всеки кантар заплати по осем златни бизанта. Десет дни подир това, ако количеството не било достатъчно, трябвало да се отплава до Созопол със същия кораб (cum dicto ligno in Sizopoli) за допълването на количеството до 80 кантара. За всеки закупен модий в Созопол да плати по 1 перпер и 6 карата, а за оня, който не се измерва в модий, а в кантар – по 8 златни карата на кантар. Ако не можел да изпълни поръчката, Пиетро Лонго трябвало да отиде в Несебър при консула (in Mexenbre et ire apud consulem), за да получи съдействие при изпълнение на възложената му поръчка.[112] Упоменаването на генуезки консул във влизащия в пределите на България град Несебър е един изключително интересен и важен факт, който показва развитие в благоприятна посока на отношенията на Българското царство с Генуезката република.

Голямата морска битка в Босфора на 13 февруари 1352 г. завършила с победа на генуезката флота над тези на венецианците, каталанците и византийците. Позицията, която генуезците заели спрямо Византия в сключения на 6 май 1352 г.[113] договор ясно показва, че те удържали блестяща и много важна победа, която не само укрепила позициите им в Босфора, но по същество ги направила и пълновластни господари на черноморския басейн. Удържаната победа била подплатена и с важни дипломатически ходове спрямо турците и Българското царство, които обезпечили благосклонно отношение на двете сили спрямо генуезката политика и търговия.

В началото на март 1352 г. били изхарчени доста средства за „пратеничеството, което трябвало да бъде изпратено при императора на Загора“ (ambaxata mittenda ad Imperatorem de Zagora), в състава на което влизали Карлото Спинула, Тома де Магнерии и Джакино де Кастелано (той участвал и в първото пратеничество в България през ноември 1351 г.). Особено внимание е било отделено на облеклото на това пратеничество, за което били похарчени по-голямата част от средствата.[114] Синхронността на действията и отбелязванията в документите позволяват да се установи, че генуезкото пратеничество до българския цар Иван Александър е отпътувало на 16 март 1352 г. с галерата на Симоне Лекавела и е пристигнало в Несебър на 18 март.[115] По всяка веротност оттук то се е отправило към Търново – един обичаен маршрут, използван често през XIII-XIV в. при пътуванията от Цариград до българската столица и обратно. В отговор в Пера по-късно е пристигнало и българско пратеничество. На 2 май 1352 г. за една от съпругите на пратениците от Загора (pro una mulierum ambaxatorum de Zagora) били приготвени копринена пелерина, обшита с кожи, кожен кожух и шапка от червено кадифе.[116] Малко по-късно, през втората половина на май за България заминало ново, трето генуезко пратеничество, в състава на което влизали отново Карлото Спинула, Тома де Магнерии и Джакино де Кастелано.[117] Целите, водените преговори и резултати от разменените българо-генуезки пратеничества през 1351-1352 г. не са отразени в нито един от достигналите до нас извори. За тях могат да бъдат изразени някои предположения въз основа на странични данни.

Преди всичко, очевидно е, че България е била необходима като лоялен партньор с оглед изхранването на многобройния им флот и войска. От друга страна, те са се стремели да укрепят своите позиции от политическа и търговска гледна точка в българските земи. Учредяването на венецианско консулство с лоджа във Варна през 1347 г. по силата на сключения българо-венециански договор,[118] изглежда е било последвано от създаването на генуезко консулство и лоджа в Несебър, за което свидетелства по-горе анализирания документ. Това може да се смята за голям успех на генуезката дипломация и за подобряване на отношенията между Българското царство и Генуезката република след рязкото им влошаване по официален път през 1317 г. Чрез ловка политика и дипломация генуезкия подеста на Пера и особено адмирал Паганино Дория косвено вплитат България (Загора) във войната за Проливите и я превръщат в свой добър партньор и съюзник. Каква компенсация е получил в замяна на това цар Иван Александър може само да се гадае. В порядъка на работна хипотеза, която предстои да бъде аргументирано доказана, би могло да се предположи, че в пределите на Търновското царство през 1352 г. отново са влезли южночерноморските градове и крепости Ахтопол, Василико, Урдовиза и Созопол. Отвоюването им от Византия през 1364 г.[119] в резултата на похода на Йоан V Палеолог (1341-1391) подсеща за това.

Активизацията на българо-генуезкото сътрудничество в навечерието на битката в Босфора и подир нея засягало интересите на Венеция в българските земи. Едва ли е случайно, че венецианската флота начело с Марино Фалиеро акостирала в Никопол. Нейният предводител се срещнал тук с българския цар Иван Александър и на 4 октомври 1352 г. получил от него грамота-писмо. В нея той изразил благоразположението си към Венецианската република и нейните поданици и към изпращаните от нейна страна пратеничества, а също така с клетвено обещание потвърдил гаранциите за сигурност и безопечност на венецианската търговия, „съгласно договора и клетвата“, които дал през 1347 г.[120] Това е и последният документ, който свидетелства за активната позиция на Българското царство във войната за Проливите. То се стремяло да запази добрите си отношения както с генуезците, така и с венецианците. Но дали тази двойствена политика е задоволявала амбициите на двете съперничещи си морски и търговски сили? Това е един въпрос, който поне засега не може да получи задоволителен отговор.

IV.

ПОЛИТИЧЕСКА ИСТОРИЯ НА ДОБРУДЖАНСКОТО КНЯЖЕСТВО (СРЕДАТА НА XIV – НАЧАЛОТО НА XV ВЕК)

Историята на самостоятелното феодално владение в Добруджа през XIV в., наричано Добруджанско деспотство или Добруджанско княжество, дълго време вече привлича вниманието на българските, румънските и други чуждестранни учени.[121] В резултат на този нестихващ интерес и на издирения в последно време писмен и археологически материал редица въпроси от неговата история бяха изяснени или поставени по новому. Може да се смята безспорно, че това самостоятелно владение е резултат от развитието на процеса на феодалния сепаратизъм в българската държава в навечерието на турското завладяване на Балканския полуостров.[122]

Към средата на XIV в., когато за пръв път Добруджанското княжество със средище Карвуна, се появява в политическия живот на Балканския полуостров, се разиграват някои събития, които в голяма степен предопределят неговата по-нататъшна история и съдба.

Избухналата във Византия гражданска война между Йоан Кантакузин и привържениците на малолетния император Йоан V Палеолог продължила дълго и в продължение на шест години (1341-1347 г.) въвлякла във вихъра си и другите балкански страни. Последвалата чумна епидемия (1347-1349 г.) имала огромни размери и в значителна степен намалила населението на Балканите. Появила се една нова политическа сила – османските турци. От набези за грабеж те преминали към постепенно и трайно завладяване на Балканския полуостров. Първоначално те се установили в крепостта Цимпе (1352 г.), а със завладяването на Галиполи (1354 г.) си осигурили сигурен брод за прехвърляне на техните отреди от Мала Азия на Балканския полуостров. Набирала скорост и унгарската експанзия към вътрешността на полуострова. Увлечени в разпри помежду си, балканските владетели нямали ясно разбиране за сложната и опасна обстановка, която се създала.

През пролетта на 1345 г. политическият режим в Цариград изпаднал в тежка криза, която се дължала преди всичко на неговата почти пълна външно-политическа изолация и на липсата на социална опора вътре в страната. След като през юни 1345 г. на помощ на Йоан Кантакузин отново дошъл владетелят на Смирненския емират Умур паша, положението на цариградското правителство рязко се влошило. Енергичните действия на войските, предвождани от двамата в Западна Тракия и Родопската област дали за кратко време изключителни резултати. Евентуалната намеса на търновския цар Иван Александър (1331-1371) на страната на цариградското правителство по силата на постигнатото през 1344 г. споразумение било парализирано само с един удар на Умуровите пълчища; те нападнали южнобългарските територии в областите Тракия и Загоре, извършили в тях много разорения и отвлекли голяма плячка.

На 7 юли 1345 г. съюзената армия на Йоан Кантакузин и Умур паша разгромила пред стените на беломорската крепост Перитор (Буру-град) самостоятелния български владетел Момчил и неговата дружина. Неговото владение в Родопската област и Западна Тракия преминало в ръцете на Йоан Кантакузин. С гибелта на Момчил-юнак цариградското правителство загубило един свой добър и последователен съюзник в борбата срещу Йоан Кантакузин.[123]

След убийството на мегадука Алексий Апокавк (15 юли 1345 г.) начело на цариградското правителство застанала майката на Йоан V Палеолог – императрица Анна Савойска. Макар и да била напълно очевидна трагичната безпомощност на Цариград в борбата срещу Йоан Кантакузин, Анна Савойска енергично се заела да преодолее външнополитическата изолация, но създалата се на Балканския полуостров обстановка не благоприятствала успеха на ходовете ѝ: на нейния опит да спечели за съюзници османските турци енергично се препречил Йоан Кантакузин; на воденето на борбата срещу него тя не можела да разчита нито на българския цар Иван Александър, който предпочел да бъде пасивен зрител в развръзката на византийската гражданска междуособица, нито пък на сръбския крал Стефан Душан, който се стремял да използва настаналите във Византия усложнения, за да увеличи още повече територията на и без това твърде неестествено уголеменатата си държава.

При очерталата се напълно безперспективна външно-политическа обстановка императрица Анна Савойска направила още няколко дипломатически хода. Нейните опити да привлече малоазийските турци на своя страна най-после постигнали целта си: през лятото на 1346 г. на помощ на цариградското правителство дошли 6 000 селджукски турци от Смирненския емират под предводителството на Сарухан. Ала вместо да влязат в стълкновение с Йоан Кантакузин, те предпочели да нахлуят в южнобългарските предели, откъдето награбили богата плячка, а на връщане оттам опустошили и без това опустошената околност на Цариград.[124]

Непосредствено след този несполучлив опит за използване на военна сила на селджукските турци, императрица Анна Савойска установила дипломатически контакт с княжеството (архонтат) на Балик, който имал за своя столнина крепостта Карвуна. По всичко изглежда, че Карвунското княжество, макар и наскоро да се било обособило като самостоятелно владение, е представлявало известна политическа сила, ако не в рамките на Балканския полуостров, то поне в Черноморската област и Добруджа.

Единствено разказът на Йоан Кантакузин свидетелства за първата проява на младото княжество.[125] Императрица Анна Савойска „изпратила пратеничество при Балик, архонт на Карвуна (Μπαλίκαν τινὰ τοῦ Καρβωνᾶ ἄρχοντα) с молба да ѝ помогне“. Пратеничеството на цариградското правителство успяло да склони владетеля на Карвуна да се опълчи срещу Йоан Кантакузин: Балик изпратил в помощ на Цариград „братята си Теодор и Добротица, които водели хиляда отбрани войника“. Установените в края на лятото на 1346 г. военно-дипломатически връзки между цариградското правителство и Баликовото княжество могат да бъдат окачествени като регистриране на неговата относителна политическа самостоятелност; те бележат началото на активната му роля в историята на Черноморската област и Добруджа, в историята на Балканския полуостров изобщо.

Застаналите начело на тази войска Баликови братя „преминали през градовете, разположени край Черно море“ и ги подканяли да се отметнат от Йоан Кантакузин и да преминат на страната на цариградското правителство. От това кратко сведение личи, че придвижването на войската на Карвунския архонтат към Цариград е станало по суша през известния Черноморски път Варна – Анхиало (Поморие) – Созопол – Ахтопол – Мидия – Цариград. Тъй като маршрутът на войската в по-голямата си част е минавал през владяната от Търновското царство Черноморска област, то по всичко изглежда, че придвижването на тази войска през посочената територия е станало със съгласието на цар Иван Александър. Това косвено свидетелства за васалните отношения между Баликовото княжество и Търновското царство. При преминаването си през византийските черноморски градове двамата братя на Балик изглежда не са постигнали каквито и да е успехи в своята агитация в полза на цариградското правителство. Когато пристигнали в Цариград, те били приети „с голямо благоразположение и почит“ от императрица Анна Савойска. За да укрепи още повече съюза си с Карвуна, „тя омъжила дъщерята на мегадука Апокавк за Добротица и го назначила за стратег на ромейската войска“.

През есента на 1346 г., твърде скоро след своята женитба, Добротица, комуто било поверено командването на доведения от него и брат му отряд от 1 000 войника и цялата войска на цариградското правителство, се отправил на поход срещу Йоан Кантакузин. Първоначално той правилно насочил своите усилия за превземането на стратегически важната крепост Силимврия, която била предмостие към Цариград. Йоан Кантакузин възложил отбраната ѝ на протостратора Факрас, който имал голям военен опит. Като предводител на поверената му войска Добротица показал известна неопитност, която се дължала според Йоан Кантакузин на това, че той „не познавал тамошните места и командвал лошо“. Протостраторът Факрас дал сражение на войската на цариградското правителство в околностите на Силимврия. Добротица съсредоточил командваната от него армия, по-голямата част от която била на коне, „в ровове, теснини и лозя“. Това не ѝ дало възможност в хода на боя да се разгърне и тя претърпяла пълно поражение, понеже била обкръжена: малцина от нея били убити в станалото сражение, „а повечето били хванати в плен, като само малко на брой успели да избягат“; онези от пленените, които били по-знатни били изпратени в затвора, а останалите, след като били разсъблечени, били пуснати на свобода. Самият Добротица едва успял да се спаси чрез бягство от полесражението и безславно се завърнал в Цариград; първоначално той останал за известно време тук заедно със своята съпруга. Независимо от това, че Добротица претърпял тежко поражение още в първата битка и не оправдал възлаганите му надежди на спасител на цариградското правителство, императрица Анна Савойска продължила да проявява към него изключително голямо внимание, което може да се обясни с позициите, които той заел сред столичната аристокрация. По думите на Йоан Кантакузин, Добротица тогава бил удостоен от нея „с подобаващата му почит“.

Така или иначе, обвързването на архонт Балик с Византийската империя, както това се вижда от по-нататъшната му история, се оказало с големи последици за неговото развитие в политическо, така и в църковно-културно отношение; то сложило отпечатък върху неговата политика и ориентация.

Още в края на 1346 г. Анна Савойска поставила Добротица за архонт на един от малкото градове, които принадлежали на цариградското правителство – Мидия. С това тя не само още веднъж регистрирала голямата си благосклонност към него, но и му поверила в ръцете крепост, която имала изключителна важност при борбата срещу Йоан Кантакузин. Тази борба се приближавала към своя логичен край.

На 3 февруари 1347 г., подпомогнат от свои привърженици, Йоан Кантакузин влязъл в Цариград. Дългогодишните му усилия се увенчали с успех. Той бил признат за император като дал своята дъщеря Елена за съпруга на Йоан V Палеолог. На 13 май се състояла тържествената коронация на новия византийски император. За да легитимира напълно правата си върху цариградския трон, Йоан Кантакузин (1347-1354) се обявил за „духовен брат“ на починалия Андроник III (1328-1341) и „общ баща“ на Йоан V Палеолог и собствените си деца – за глава на така оформилото се владетелско семейство.[126] С това се сложил край на дългогодишната византийска гражданска война, която въвлякла във вихъра си всички балкански държави и самостоятелни владения.

Единствен управителят на Мидия архонт Добротица не само че не признал постигнатото в Цариград споразумение, но и открито се опълчил срещу извършената промяна; той не пожелал да се подчини на Йоан Кантакузин и самовластно владеел и управлявал поверения му град и неговата околност. Като събрал около себе си значителна войска, наречена от Йоан Кантакузин „многобройна разбойническа дружина“, Добротица нападал и ограбвал околните градове и по този начин причинявал не малко злини на населението им. По всичко изглежда, че неговите военни действия са се ограничили в Черноморската област и той е проявил стремеж да създаде и обособи самостоятелно владение в непосредствена близост до самата византийска столица. Това положение на нещата съществувало от февруари до юни 1347 г., тъй като Йоан Кантакузин, „притиснат от други по-належащи работи“, първоначално не обръщал внимание на своеволията на управителя на Мидия. Но тъй като действията на Добротица придобили застрашителен характер и по същество подривали устоите на властта на Йоан Кантакузин, той се принудил да изпрати срещу Мидия войска по суша и по море. Обсадата на града се затегнала. Новокоронясаният император трябвало лично да се намеси: той оставил за управител на Цариград сина си деспот Мануил и като взел със себе си Йоан V Палеолог, потеглил на поход срещу Мидия. Тук Йоан Кантакузин повел преговори с Добротица, увещавайки го „да му се подчини и да му предаде града“. Струпването на такава голяма войска пред стените на владяната от него Мидия показало на Добротица, че всяка съпротива е излишна; той склонил на увещанията на Йоан Кантакузин и му предал града като по всичко изглежда му е поставил някои предварителни условия, за които императорът не отбелязва нищо, но все пак намеква в своя мемоарен разказ: „Императорът го удостоил с подобаваща благосклонност и грижа за достолепен и го наредил между по-изтъкнатите ромеи“.[127]

Пребиваването на Добротица във Византия изглежда е продължило до смъртта на неговите братя архонт Балик и Теодор, които имали за столица на владяната от тях област Карвуна. Като terminus ante quem на влизане на Добротица в наследствените му права върху Карвунското княжество трябва да се смята 1360 г. Тогава той се споменава като негов самостоятелен владетел във връзка с усложнените отношения с генуезците, установили се в някои крепости на дунавските устия.[128]

През 60-те години на XIV в. положението в европейския Юго-изток твърде много се усложнило. Главните събития засегнали също така Черноморската област и Добруджа. През 1364 г. византийският император Йоан V Палеолог организирал поход за превземане на българските черноморски градове и крепости. След неуспешна обсада на Несебър между двете воюващи страни бил сключен мирен договор.[129] Междувременно унгарският крал Лайош Велики през пролетта на 1365 г. нападнал с голяма войска Видинското царство на Иван Срацимир (1356-1396) и за кратко време успял да го превземе.[130] През зимата на 1366 г. Йоан V Палеолог отплавал с кораби по Черно море и Дунав за унгарската столица Буда, за да води преговори с унгарския крал. Неговото завръщане било затруднено поради препятствията, създавани му от българския цар Иван Александър, който с основание се боял от сключения унгаро-византийски съюз. През същата година графът на Савоя Амедей VI потеглил от Венеция на кръстоносен поход срещу турците. Целта му била те да бъдат прогонени от Балканския полуостров. Ако първоначално Амедеевите рицари успели да отвоюват Галиполи от турците (септември 1366 г.), впоследствие по внушение на Анна Савойска те насочили своите действия срещу българското Черноморие, за да могат да осигурят преминаването на Йоан V Палеолог от владения от унгарците Видин към Цариград по Дунав и Черно море. Фактически от антитурски походът на Амедей VI Савойски се превърнал в антибългарски.[131] В историята на България в един съдбоносен за нея период унгарската окупация на Видинското царство и Амедеевата окупация на градове от българското Чрноморие имали крайно вредни последици.

След продължителна подготовка в Цариград граф Амедей VI Савойски потеглил на поход срещу България на 4 октомври 1366 г. с натоварената си на 14 кораба войска. Първоначално западните рицари превзели с обсада Ахтопол, след което след продължителна обсада влезли в Созопол и Скафида. После след една сравнително недълготрайна, но добре организирана обсада, на 21 октомври 1366 г. превзели Несебър. В същия ден паднала и крепостта Анхиало, в която бил настанен гарнизон.

След известен отдих, който бил използван за лечение на ранените и за подготовка на по-нататъшния поход срещу търновския цар Иван Александър, Амедеевата флотилия отново потеглила на поход. На 25 октомври 1366 г. тя се намирала пред стените на Варна. Опитът за превземане на тази стратегически важна крепост не само че не дал резултат, но при щурмуването на крепостта Галата били пленени трима видни западни рицари от страна на българите, държани от тях в плен в крепостта Провадия. Неуспехът принудил Амедей VI Савойски да сондира почвата за повеждане на преговори с търновския цар Иван Александър. Първоначално като посредници при воденето на преговорите било използвано пратеничеството от 12 души – жители на Варна. След проявеното от страна на цар Иван Александър съгласие за водене на преговори граф Амедей VI Савойски изпратил на 29 октомври 1366 г. в Търново своя официална делегация.

Достигнали до Варна, Амедеевите рицари се намирали в непосредствена близост с владенията на деспот Добротица. Макар и да разполагал с голяма войска и с добре екипирана флота, Амедей VI Савойски не рискувал да превърне този владетел в свой враг. По дипломатически път той се опитал (изглежда по внушение на придружаващите го византийци) да види каква е позицията на деспот Добротица и дали той не може да съдейства по някакъв начин за създаването на по-благоприятна и по-лесна възможност за преминаването на византийския император от Видин през Добротичевите владения към Цариград.

Не може да не направи впечатление, че първото неофициално пратеничество е станало точно на 9 ноември – в деня, в който Джиното Ферлей се завърнал от Търново във Варна и донесъл първите вести за преговорите, водени с българския цар. Между тези преговори и преговорите, поведени с Добротица, е съществувала без съмнение връзка и взаимозависимост. Каква е била тя ще покаже конкретното им разглеждане.

На 9 ноември 1366 г. бил платен един флорин на някакъв си грък, когото Амедей VI изпратил при деспот Добротица (ad Desbrodiczam despotum).[132] Това пратеничество е имало неофициален характер и е целяло да подготви официалното пратеничество.

На 11 ноември венецианецът Павел, преводач на графа, закупил във Варна три листа хартия и едно шише мастило за писмата, които Амедей VI възнамерявал да напише. Същият ден някакъв си грък на два листа написал на гръцки писмата, които графът предназначил за деспот Добротица (Desbrodice despoto).[133] Тези писма по всичко изглежда били отнесени в същия ден от официален пратеник на графа,който наел за целта една лодка край Варна. С нея отпътувал за столицата на Добротица Калиакра (apud Cailliaberia versus Domburdiz).[134] Какъв е бил резултатът от тези преговори не е много ясно. Изглежда, че деспот Добротица не е имал желание да съдейства за успешното преминаване на Йоан V Палеолог преди да е узнал за окончателната позиция на цар Иван Александър. Логично е да се смята, че между двамата български владетели също по това време е имало дипломатически контакти, останали незасвидетелствани в изворите.

Междувременно граф Амедей VI Савойски използвал преговорите, за да затвърди още повече своите позиции и превзел крепостите Емона и Козяк. Това разбира се бил ход, с който се целяло да се окаже силно въздействие върху търновския цар, за да прояви по-голямата отстъпчивост.

Едно от условията за по-нататъшното водене на преговорите при това положение било снемането на обсадата на Варна от Амедеевите рицари. Графът се съгласил да го изпълни, ръководен главно от обстоятелството, че зимата настъпила твърде рано и това не давало възможност за по-нататъшно водене на военните действия.

Тъй като в резултат на водените преговори е било решено още в края на ноември 1366 г. да се пропусне византийският император да премине през България, то Амедей VI отново се активизирал в своите дипломатически ходове. На 29 ноември 1366 г. в Несебър пристигнал някакъв оръженосец на деспот Добротица (cuidam scutiffero dicti Domburdicz), който бил щедро възнаграден (сигурно за добрите вести, които донесъл) от намиращия се тук граф Амедей VI Савойски с 30 златни перпери с месемврийско тегло.[135] На същия ден бил изпратен някакъв пратеник от Амедей VI в Калиакра при деспот Добротица.[136] По нареждане на графа тогава за Видин при византийския император заминал с един преводач и Треверней̆с. Вместо обаче да се отзоват във Видин заедно с придружаващите ги двама балистерии, те били принудени да престоят 29 дни в столицата на деспот Добротица Калиакра в очакване на пристигането на византийския император Йоан V Палеолог, т.е. те се завърнали едва на 27 декември 1366 г. – пет дни по-късно от официалната делегация, която пребивавала в Търново и водела преговори с цар Иван Александър и се завърнала на 22 декември, а това означава, че преговорите са приключили успешно

предния ден.[137] Л. В. Горина предполага, че „враждебната позиция, заета от деспота на Добруджа, попречила на византийския император безпрепятствено да премине територията на България“. Тя смята, че Добротица неслучайно е задържал в Калиакра Треверней̆с, преводача и двамата балистерии.[138]

Вероятно във Видин или в Търново византийският император Йоан V Палеолог е преговарял и с българския цар Иван Александър по редица въпроси, които представлявали предмет на спор между двете държави. Относно тези преговори в течение е бил държан и деспот Добротица. За хода им и за постигнатите в резултат на тях споразумения известна информация дава писмото на бан Петер Химфи, тогавашен управител на завладяната от унгарците Видинска област, до кралица Елизабета от 15 април 1367 г. В това писмо се известява, че между Йоан V Палеолог и цар Иван Александър било постигнато тайно съглашение, според което византийският император обещал да даде на влашкия воевода Владислав-Влайко 180 000 флорина. В замяна на това влашкият воевода щял да превземе Видин и да го предаде на цар Иван Александър, който щял да даде на византийския император три града – Несебър, Анхиало (Тохум-Поморие) и Варна. Поради опасността, която надвиснала над Видин, банът на България молел незабавно да му бъде оказана военна помощ.[139] Всъщност включването на влашкия воевода във военно-дипломатическата игра представлява един нов момент с важно значение.

При разглеждането на поведението на деспот Добротица в създалата се обстановка трябва да се обърне внимание на няколко факта: 1) споразумението за пропущане на Йоан V Палеолог през земите на Търновското царство и Добруджанското княжество е било постигнато още на 21 декември 1366 г.; 2) Амедеевите пратеници между 21-23 декември са били при Добротица в Калиакра и са престояли тук 29 дни; 3) византийският император, съпроводен от ескорта галери на Амедей VI Савойски пристигнал в Несебър на 20 януари 1367 г. Въз основа на всички тези факти може да се смята, че в промеждутъка от края на декември 1366 г. до 19-20 януари 1367 г. византийският император Йоан V Палеолог е пребивавал известно време в Калиакра и тук е водил преговори с деспот Добротица.[140] Впоследствие византийският император заедно с Амедей VI Савойски заминал за Созопол, където от 23 януари до 15 февруари 1367 г. водили продължителни преговори.[141]

Междувременно организираната от цар Иван Александър антиунгарска коалиция влязла в действие. Унгарците временно били изтласкани от Видин. През февруари 1369 г. там влязъл влашкият воевода Владислав I-Влайко. Поведени били преговори за възстановяване на Иван Срацимир на престола и възвръщането на неговото царство.

Като посредници на преговорите, водени през лятото на 1369 г. и като поръчители изпъкнали влашкият воевода Владислав и Добротица. В писмото си от 29 август 1369 г. до бана на България Петър Химфи, изпратено от Дьомош (там изглежда са били водени преговорите), унгарският крал Лайош Велики между другото писал: „Ние решихме чрез поръчителството на Влайко войвода и Добротица да освободим царя на Видин и да му върнем земята, при условие, че същия цар ни изпрати в залог тук двете си дъщери“.[142] По-нататък той нареждал как да стане освобождаването на Видин от унгарската войска.

Участието на деспот Добротица в тези преговори подсеща и за намесата му във войната срещу унгарската окупация на Видинското царство на страната на Търновския цар в периода 1367-1369 г. Ако отидем малко по-далече в логическите разсъждения, то можем с основание да допуснем, че той е бил включен и в комбинацията, за която известява в писмото си от 15 април 1367 г. банът на България Петер Химфи. Православната коалиция била създадена през 1367-1369 г. и нейн организатор бил цар Иван Александър.

Византийският император Йоан V Палеолог по силата на водените преговори с граф Амедей VI Савойски получил южночерноморските градове Несебър, Анхиало, Скафида, Созопол и Ахтопол.

Населението на крепостта Емона през пролетта на 1367 г. възстанало и пленило местния гарнизон заедно с неговия управител – сина на граф Амедей VI Савойски – Антоний Старши. То се освободило от властта на западните рицари.[143] Същото изглежда сторили и жителите на крепостта Козяк.

Варна, която била обещана от цар Иван Александър на Йоан V Палеолог, не му е била предадена. Тя останала известно време във владение на Търновското царство. Съдбата на тези три крепости (Варна, Емона и Козяк) в годините непосредствено след похода на Амедей VI Савойски е твърде интересна и важна, тъй като те в крайна сметка се оказват в пределите на деспотството на Добротица.

От едно синодално решение на Цариградската патриаршия от юни 1372 г. е известно, че Емона и Козяк тогава влизали във владението на „най-щастливия деспот Добротица“ и поради това били подчинени на митрополита на Варна.[144]

Нито Варна, нито пък Емона и Козяк, които през 1372 г. са влизали в пределите на Добруджанското княжество, не са станали византийско владение през пролетта на 1367 г., а са останали в пределите на Търновското царство. И тъй като налице е фактът, че Добротица е оказал дипломатическа и военна помощ на цар Иван Александър за освобождаването на Видинското царство от унгарско владичество и за възвръщането на трона на Иван Срацимир, то единствено правилния отговор е, че деспот Добротица като компенсация за това е получил част от Черноморската област със споменатите градове. Това по всяка вероятност е станало непосредствено след 29 август 1369 г. Тогава деспотът включил Емона и Козяк в епархията на варненския митрополит.

Походът на Амедей VI Савойски от 1366-1367 г. срещу причерноморските владения на Търновското царство и унгарската окупация на Видинското царство (1365-1369 г.) и свързаните с тях военнодипломатически комбинации облагодетелствали преди всичко Византийската империя и Добруджанското княжество; те разширили своите земи за сметка на черноморските владения на Търновското царство.

Ново териториално разширение на Добруджанското княжество довело до нарастване ролята му като фактор в историята на Балканския полуостров, като търсен и уважаван партньор в политическата, църковната и стопанска сфера не само за Византия, но и на други политически сили. То наследило в Черноморието ролята и традициите на Търновското царство, но не и неговите възможности.

Докато българските политически формации – Търновското и Видинското царство и Добруджанското княжество били оплетени в своите проблеми поради унгарската експанзия и Амедеевата авантюра, на юг от Балкана османските турци продължавали да жънат успех след успех. Благодарение на своята силна офанзива в Източна Тракия през 1368-1369 г. те превзели Вризис (дн. Бунар-Хисар), Саранта еклесие (дн. Къркклисе), Виза и накрая Одрин. Опитът на крал Вълкашин и деспот Углеша да се противопоставят навреме на нарасналата мощ на турците завършил с катастрофалното поражение на обединените християнски войски, съставени от българи, сърби, византийци и др. на 26 септември 1371 г. в битката край крепостта Черномен (до дн. Свиленград на река Марица). Последвалите успешни походи на турците в различни посоки принудили византийския император, цар Иван Шишман (1371-1395), цар Иван Срацимир и деспот Добротица да се признаят за васали на турския султан със задължението да му плащат ежегоден данък – харадж. „Османската победа край Марица“ с право се смята за „най-голямата и изпълнена с последици“, която турците удържали преди завладяването на Цариград през 1453 г.[145]

Независимо от надвисналата опасност, Добруджанското княжество предпочело да се вплита в конфликтите на Черноморието и да минава вече за сила, от която зависели неговите съдбини.

Възползвани от удържаната голяма победа, от разединението на балканските държави и от междуособиците, които разтърсвали Византия, в периода 1371-1375 г., османските турци постигнали значителни успехи в завладяването на Източна и Северна Тракия, Родопската област и Македония. Най-напред изразила своята трибутарна зависимост спрямо султана и поела задължението да изпраща редовно помощни военни отреди Византийската империя. Известно е, че още през пролетта на 1373 г. император Йоан V Палеолог в изпълнение на васалните си задължения съпровождал султан Мурад I по време на един негов поход в Мала Азия.[146] Към 1375 г. турски васали станали сръбският крал Лазар, прилепският владетел Крали Марко и велбъждския деспот Константин Драгаш.[147] Според господстващото в нашата историография мнение към същата година се отнася и васалното подчинение спрямо турците на Търновското царство. П. Ников смята, че цар Иван Шишман, „изплашен от перспективата на едно турско нашествие, доброволно се подчинил на Мурада, задължил се да му дава помощна войска“.[148] Византийският историк Лаоник Халкокондил (XV в.) разказва, че султан Мурад I завладял Родопите и се опълчил срещу цар Шишман, разбил българите, избил множество от тях, а другите се оттеглили в придунавската област. „Шишман, синът на Александър, изпратил пратеничество при Мурад и сключил договор и съюз, така че да имат един и същи враг и приятел и направил брак, като дал на Мурад дъщеря си, която се отличавала със своята хубост и произхождала от еврейката, за която се оженил...“[149] Това сведение, в което има известна неточност, се потвърждава и отчасти коригира от Синодика на цар Борил (XIII-XIV в.) и Българската хроника от началото на X в., където се известява за брака всъщност на сестрата на Иван Шишман Кера Тамара с турския султан Мурад I.[150] Във всички тези сведения липсва точна и ясна хронология. Османските хронисти от XVI в. (Идрис Битлиси, Хюсеин Хасърджи, Сеаддедин и др.) известяват, че към 1376 г. владетелят на Никопол и Силистра Шишман, за да избегне похода на турския султан срещу страната му, се съгласил да плаща харадж и джизие.[151] Утвърдено е схващането, че заедно с цар Иван Шишман и владетелят на Видинското царство Иван Срацимир се принудил също така да признае върховенството на султана.[152] В досегашните изследвания се смята, че успоредно с тези данъци двама владетели и господарят на Добруджанското княжество се принудил да признае турската върховна власт със задължението да дава при поискване помощни войски и да плаща харадж.[153]

Ако с признаването на своя васалитет българските и останалите балкански владетели временно отложили своето сблъскване с турците, това не означавало, че те са успели да неутрализират опасността от завладяване. Бедата била там, че в повечето случаи, увлечени в своите междуособици и сблъсквания, те сякаш забравяли, че турците се превърнали в най-голямата военна сила на Балканския полуостров.

Удобното географско разположение на владението на деспот Добротица край Черно море и в близост до дунавските устия създавало реални предпоставки за неговата политическа и стопанска активност по отношение на онези сили и фактори, които имали реално значение в тези области. Същевременно изострената обстановка на Балканския полуостров и в Черноморието и сложните политически комбинации правели от Добруджанското княжество търсен партньор. Ала тази активност едва ли може да бъде окачествена като трайна и възходяща консолидация.

Поради това, че в търговията, която се разгръщала по българското Черноморие и в пристанищата на Долния Дунав най-голяма играели генуезците, съвсем естествено било най-активни да бъдат отношенията на княжеството именно с тях. Обстоятелството, че генуезците проявявали не само търговска активност, но и стремеж за владеене и колонизиране на редица важни средища като Вичина, Ликостомо и Килия, в голяма степен създавало предпоставки за избухване на конфликти. При това водената от тях търговия имала хищнически и твърде нерегламентиран характер. Те се стремели колкото се може повече и по-бързо да експлоатират богатия български хинтерланд. При създалите се условия сблъсъкът им с доста активния и амбициозен деспот Добротица бил неизбежен. Неговите възможности не били за пренебрегване. За сравнително кратко време Добруджанското княжество изградило свой собствен флот, който бил в състояние да се противопостави на морските сили в Черноморието.

Така или иначе нотариалните актове на Антонио ди Понцо, изготвяни в Килия, показват началото на враждебността между Генуа и Добруджанското деспотство. Жителят на Цариград Теодор от Вигинико и Джакомо Спарано от Гаета продали на генуезеца Антонио Марочели на 20 октомври 1360 г. фиктивно своя кораб „Св. Николай“. Причината за това била „страхът от пиратските галери на господин Добротица, а също и корабите на турците“ (propter timorem galearum... pirratorum domini Dobrodicie ac eciam lignorum Turchorum).[154] Изглежда поради същата причина редица кораби вместо да се отправят в плаване останалите закотвени в дунавските устия. Корабите, които плавали от Килия към Цариград, били задължени да поставят емблемата на генуезката република.[155] Ала едва ли и това ги е спасявало от пиратските галери на добруджанския деспот.

Интересен е фактът, че голямата търговска активност на Килия като пристанище и генуезка колония с консул, курия и ложа са засвидетелствани до 1361 г. Подир това започва постепенното издигане на Ликостомо.[156] Причините за това трябва да се търсят в няколко предположения. След значителното отслабване на татарската „Златна орда" и нейното отдръпване от земите между дунавските устия и реката Буг през 50-те и 60-те години на XIV в. генуезците се опитали да станат пълновластни господари на пристанищата и крепостите в дунавската делта. Техните амбиции срещнали отпор от страна на деспот Добротица, който първоначално водел пиратски действия срещу корабите и пристанищата им, а скоро след 1361 г. успял да завладее основното генуезко пристанище тук – Килия.

Както вече бе отбелязано по-горе след 1369 г. Добруджанското княжество успяло да разшири своите владения за сметка на Търновското царство, включвайки в пределите си черноморските крепости Варна, Емона и Козяк. Напоследък бе изразено предположението, че то е получило тогава от цар Иван Александър и крепостта Дръстър.[157] С други думи, именно през 60-те години на XIV в. благодарение на благоприятната за него политическа обстановка и активната си политика Добруджанското деспотство в значителна степен успяло да разшири своите владения и да се превърне във фактор, с който другите сили волю-неволю били принудени да се съобразяват.

След предаването на българските южночерноморски градове през 1367 г. от граф Амедей VI Савойски на византийския император Йоан V Палеолог тук било създадено „императорско владение Загора (България)" – апанаж, който имал за средище Несебър и бил предаден в ръцете на сина на императора деспот Михаил Палеолог. Деспотството Загора е имало за свой северен съсед Добруджанското княжество, което владеело пограничните крепости Козяк и Емона. На запад то граничело с владенията на турците в Тракия, а на северозапад с Търновското царство.[158] През ноември 1373 г. твърде изненадващо деспот Михаил Палеолог с две големи и една малка катерги извършил морски поход срещу Трапезунд с намерението да смъкне от престола тамошния император Алексий III Комнин. Тук той престоял пет дни без да може да реализира своето намерение.[159] Както показва развоят на по-сетнешните събития, зад този замисъл е стоял амбициозният и авантюристичен добруджански деспот Добротица. Скоро след завръщането си от несполучливия поход деспот Михаил Палеолог се оженил за Добротичевата дъщеря (15 ноември 1373 г.).[160] Сключването на този брак е било обусловено от необходимостта Византийската империя да уякчи своите позиции в Черноморската област, а Михаил Палеолог да укрепи връзките си с деспот Добротица като съюзник в претенциите му за Трапезунд. Междувременно силно се изострили отношенията между Трапезундската империя и Венеция.[161] От тези обтегнати отношения не се забавили да се възползуват деспотите Добротица и Михаил Палеолог.

От подробния протокол на Венецианския сенат от 12 март 1376 г.[162] се вижда какво е било мястото на Добротица и Михаил Палеолог във венецианско-трапезундския конфликт. Наредено било на адмирала на венецианската флота да съоръжи в Крит 10 галери, с които да отплава до Цариград и тук да преговаря от позиция на силата с византийския император. При проява на упорство от негова страна трябвало да се преговаря със султан Мурад I. Оттук 6 галери на венецианския флот трябвало да отидат в Трапезунд, където да искат обезщетение за щетите, нанесени на венецианците, и изплащане на разходите по изпратените галери. Тъй като от страна на деспот Добротица венецианците били помолени да окажат помощ и съдействие при възкачването на трапезундския престол на неговия зет деспот Михаил Палеолог, то венецианските пратеници е трябвало да заявят, че не поддържат неговите претенции. В случай на отказ от страна на трапезундския император да изпълни венецианските искания бил предвиден и друг вариант на действие. Тогава венецианските пратеници трябвало да потърсят в Цариград или Несебър деспот Михаил и да го вземат оттук с една галера. Тази галера щяла да последва другите в похода срещу Трапезунд.

Сложните планове на венецианците и комбинациите на деспот Добротица и неговия зет не влезли в действие, поради настъпилите промени във Византийската империя. На 12 август 1376 г. поддържаният от генуезците Андроник IV Палеолог (1376-1379) завладял Цариград и свалил Йоан V Палеолог от престола.[163] Извършеният преврат нанесъл удар върху позициите на венецианците. Станалата промяна изглежда е парализирала също така и действията на Добротица и зет му, които и без това твърде много разчитали на венецианската помощ.

Според сведенията на две кратки византийски хроники през 1376-1377 г. деспот Михаил Палеолог бил убит в Дръстър от своя шурей Тертер (вероятно това е фамилното име на Добротичевия син Иванко).[164] Мотивите за това политическо убийство не са много ясни. Някои предполагат, че „Тертер е виждал в Михаил конкурент на своята собствена политическа цел" – възкачването на трапезундския престол.[165] По-скоро те са свързани с осуетяването на похода срещу Трапезунд и настъпилите във Византия промени. Може да се предположи, че владетелят на Добруджанското деспотство Добротица и неговия син Иванко Тертер след окончателния неуспех на акцията срещу Трапезунд са се опитали да потърсят разрешение чрез ново териториално разширение на своето владение за сметка на византийското „императорско владение Загора“ с център Несебър. Извършеното убийство изглежда е било началото. Принадлежността на южночерноморските български градове към Византийската империя в периода подир 1376 г.[166] показва, че намеренията на деспот Добротица и сина му не са могли да се реализират. Нещо повече – от владенията им отпаднали Дръстър, Емона и Козяк, които отново влезли в пределите на Търновското царство, както това показват събитията, свързани с похода на турците срещу българските земи на север от Балкана през 1388 г.[167] Очевидно е, че през 1376 г. Добруджанското деспотство, вплело се в конфликтите и интригите на Черноморието и балканските държави, е изпитало първото сътресение в своето възходящо развитие. Ако от една страна то е било свързано с оплитането му в мрежите на византийските интриги, то от друга е било плод и на взаимоотношенията му с Търновското царство на Иван Шишман. Във всеки случай едва ли е за пренебрегване обстоятелството, че през 1376 г. българите са подкрепили възкачването на Андроник IV Палеолог на цариградския престол.[168] До откриването на нови извори всички опити за разрешаване на загадката във взаимоотношенията между Търновското царство и Добруджанското деспотство ще останат само в сферата на предположенията.

Основно място във взаимоотношенията на Добруджанското деспотство обаче продължавала да заема Генуа. След загубата на Килия генуезците обърнали основно внимание на Ликостомо. Започнала своя възход през 50-те и 60-те години на XIV в., през 70-те години тази генуезка колония имала както търговски и граждански, така и военен характер. Гражданската власт се представлявала от консула, а военната от губернатора. На негово подчинение имало военен гарнизон и военни галери. Тук генуезките колонисти имали лоджа, много домове, складове и две католически църкви. През 1366 г. тук бил съсредоточен генуезки флот, чиято задача била да брани крепостта срещу враждебните и пиратски действия на деспот Добротица и да охранява отплаващите за Цариград генуезки кораби. Търговските и политическите интереси на Генуезката република диктували нейното укрепване в дунавската делта.[169]

С нова, още по-голяма сила конфликтът на Добруджанското княжество с генуезците се разгорял в началото на 70-те години на XIV в. За тогавашния му развой се съдържат и сравнително по-обилни сведения в различни генуезки документи. Още през лятото на 1373 г. Добротица пленил галеотата на генуезеца Джовани Параваня.[170] Четири нотариални акта, които по някакво странно стечение на обстоятелствата са съставени в един и същи ден (18 септември 1373 г.) на две различни места – Ликостомо и устието на Резовска река разкриват едно от най-големите пиратски нападения на галерите на Добруджанското княжество над генуезците. Още преди тази дата генуезците от остров Ликостомо създали маона – сдружение за защита от нападенията на корабите на добруджаските българи. В първия нотариален акт е отбелязано, че управителят на остров Ликостомо Лучиано ди Нигро е получил от Анджело де Даниели 674 перпера и 19 карати за съоръжаването на една галера за защита на острова от нападения. Той се задължавал да му върне сумата подир един месец в Пера. Този нотариален акт бил необходим, защото нотариусът Бернебо де Грото, който съставил предишния „бил лично пленен на галерата на споменатата маона със всички свои нотариални актове, изготвени от него в Ликостомо, от една галера на Добротица, проклет враг на Генуезката република“ (per unam galeam de Dobrordiza, emulo pravo Comunis Ianue).[171] Според втория нотариален акт Балдазар Леркари и Филипо де Филипи в присъствието на генуезкия консул на Ликостомо по искане на Анджело де Даниели се заклели, че на 13 септеври 1373 г. са получили от него 7 сребърни соми, за да бъдат обменени в Пера. Те ги предали срещу разписка на Антонио Виланучио, който тръгнал за Пера „на галерата на Ликостомо и бил пленен със споменатата галера“.[172] Според третия нотариален акт Филипо де Филипи в присъствието на консула на Ликостомо Паоло де Подио свидетелства, че Анджело де Даниели дал на Антонио Виланучио 32 соми сребро, за да ги предаде на неговия баща в Пера. Когато Антонио Виланучио „пътувал към Пера със споменатата галера, бил пленен от някаква галера на Добротица, проклет и жесток неприятел на Генуезката република и на всички генуезци“ (per quadam galeam de Dobordiza, pravo et crudeli inimico Comunis Ianue et omnium Ianuensium).[173] Още по-интересен е четвъртият акт, който е бил съставен при драматични обстоятелства в Черно море, по-точно в реката Стагнаро (Резовска река), от нотариуса Джовани де Лангаско „на галерата на републиката, командвана от Николао Гароно и пленена от някаква галера на Добротица, проклет враг на Генуезката република“ (per quamdam galeam de Dobordiza, emulo pravo Ianue). Присъстващите свидетели са били част от пленените генуезци, които се намирали на същата галера: Джорджо де Виньоло, Сорлеоно Галичето, Джовани де Литурфис, Мартин от Кафа, Мануеле де Баваро другояче Филип, Доминико де Корсанего и Джакомо Буфекто де Вигоно.[174] Тази галера е била различна от галерата на маоната на Ликостомо и изглежда е принадлежала на генуезката колония Кафа. Един друг нотариален акт, съставен в Ликостомо на 20 септември 1373 г., е в пряка връзка с първите три. Антонио де Фурнето, гражданин на Пера, заявява, че е получил от Лучиано де Нигро 22 соми и 14 саджи сребърни монети. Предишната квитанция била съставена от нотариуса Бернабо де Грото, който бил „пленен от някаква галера на Добротица на галерата на Ликостомо, която пътувала за Пера“ (per quandam galeam Dobordiza super galea de Licostomo eunda Peyram).[175] Според разгледаните документи към средата на септември 1373 г. две генуезки галери (едната на Ликостомо, а другата на Кафа) били нападнати и пленени, когато са пътували към Пера от галерите на Добротица. От всички епитети, които са употребени спрямо Добротица, най-силно изразява отношението към него, че е станал „проклет и жесток неприятел на Генуезката република и на всички генуезци“. Зачестилите нападения на галерите на Добруджанското княжество над генуезки търговски и военни кораби, усложняването на търговските връзки с Добруджа и долнодунавските земи, несигурността на връзката на Пера с Кафа и Ликостомо покрай българския морски бряг и изобщо самата война в Черно море предизвикала силно безпокойство дори в метрополията. Във връзка с войната срещу Добротица и за уреждане на противоречията с императора на Трапезунд от Генуа бил изпратен специален пратеник Антонио Нойторано.[176] От съхранените документи не е ясно какво е сторил той, ала продължаването на военните действия само по себе си е доста показателно.

Междувременно Венецианската република, с която деспот Добротица поддържал добри и активни политически и търговски взаимоотношения, побързала да прояви силен интерес към разиграващите се в Черно море събития. Сенатът на републиката на 18 юли 1374 г. наредил на адмирала на Проливите Пиетро Мочениго, щото една от неговите галери незабавно да отплава за остров Тенедос и оттам за Цариград, „за да добие новини за генуезците от Пера и за войната с Добротица (guerra Dobrodice) и за други новини от посочените области“, т.е. за Цариград, Черноморието и Добруджа. Връщането на тази галера във Венеция трябвало да стане възможно най-бързо и по най-краткия път.[177] Добруджанско-генуезкият конфликт в Черно море в никакъв случай не може да бъде характеризиран като една местна и ограничена по обсег война; той интересувал не само венецианците, но и византийците и турците. За съжаление в досега известните извори той е бил отразен единствено във венецианските и генуезките документи. И това едва ли е случайно – венецианците и генуезците са били най-заинтересованите страни в дадения случай. Интересна е реакцията на генуезците от Пера и Кафа. Вместо да прекратят военния конфликт, те решили не само да се защитават, но и да поведат активни военни действия срещу развихрилия се български деспот. Воденето на войната срещу него изцяло било поето от генуезката колония в Кафа. Тя разполагала с по-големи финансови и военни възможности, имала опит и достатъчно сили. В периода от 12 октомври 1374 г. до 31 август 1375 г. според Сметководната книга на Кафа по време на управлението на консулите Аймоно де Грималди и Джулиано де Кастро били съоръжени три военни галери, поставени под командването на Мартино де Мари, Паоло де Реза и Килико де Реза „заради войната с Добротица“ (causa guerre Drobodize; occaxione guerre Debrodize).[178] Разходите за екипировката на тези галери, за заплати и прехрана на моряците и войниците, за различни поправки и всякакви други нужди били огромни. Всички те били за сметка на ковчежничеството в Кафа. За да бъдат изплатени се наложило през 1382 г. да бъде наложен 3% данък върху вноса и износа на стоки при търговската размяна между генуезките колонии Кафа и Ликостомо.[179]

През 1375 г. избухва отново венецианско-генуезката война, която имала за спор Проливите и техния ключ – остров Тенедос. Тази война продължила до 1381 г. В нейния ход били вплетени по един или друг начин също така Византия, Трапезунд, османските турци и Добруджанското деспотство. Възлов момент във войната се оказало свалянето на Андроник IV Палеолог от престола (1 юли 1379 г.) и възкачването отново на Йоан V Палеолог. Генуезците в Пера били обсадени по суша и по море, ала храбро се отбранявали под ръководството на своя подеста Лучиано де Нигро, който известно време бил консул на Ликостомо и имал добър военен опит. В битката край Босфора (29 септември 1379 г.) генуезкият адмирал Николо ди Марко удържал победа над обединения флот на венецианците, византийците, турците, българите и другите източноправославни (emulos Venetos, Grecos, Teucros, Burgaros et alios orientales legi christiane contrarios).[180] По всичко личи, че тук под българи трябва да се разбират галерите на деспот Добротица, взели участие в това важно сражение. В крайна сметка изходът на войната бил решен в морската битка край Киоджа (21 юни 1380 г.), в която взели участие генуезки галери от Пера и Кафа, между които и онези, които трябвало да водят войната срещу Добротица. Мирният договор, сключен в Торино при посредничеството на граф Амедей VI Савойски на 8 август 1381 г., белязал поражението на Венеция, която се задължила да отстъпи остров Тенедос и контрола над проливите.[181]

Междувременно в Черно море продължавала войната на генуезците срещу Добротица. Изпращането на пратеници от Кафа до Ликостомо с оглед да донасят новини за неговото положение, а също така и на балисти през лятото и есента на 1381 г.[182] подсеща, че островът на дунавската делта продължавал да бъде застрашен от нападения. Същевременно три от галерите на Кафа, командвани от Джорджо Спинула, Козмаел Грило и Паоло де Реза, през 1381-1382 г. продължавали да патрулират в Черно море.[183] Търговските кораби, които тръгвали от Кафа и Ликостомо били ескортирани от военни, за да бъдат избегнати каквито и да е нападения срещу тях. Това струвало доста скъпо на пресметливите генуезци. Скоро подир сключването на мирния договор в Торино управлението на Генуезката република предприела решителни мерки за уреждането на своите отношения с държавите от Черноморието.

На 7март 1382 г. генуезкият дож, Съветът на старейшините, Военната служба и Службата за управление на Романия и Черно море във връзка със създалото се положение във Византийската империя и Черноморието възложили на новоизбрания подеста на Пера Лоренцо Джентиле, новоизбрания консул на Кафа Бартоломео ди Якобо и на трима специални пратеници Пиетро Леркари, Джулиано де Кастро и Антонио де Гави да проучат всичко и да действуват съобразно интересите на републиката. Генуезците се интересували от положението във византийския императорски двор и отношенията на Византия с турския султан Мурад I, защото ако Цариград попаднел в неговите ръце, голяма опасност заплашвала генуезците от Пера. Необходимо било пратениците да разберат как стоели нещата с онези колонии на Генуезката република в Романия и Черно море, които се намирали в състояние на война с добруджанския деспот Добротица и трапезундския император Алексий III Комнин.[184] Досега не са открити документи, които ясно да показват какви са били резултатите от активизацията на генуезката дипломация, особено по отношение на Добруджанското княжество. Известно е, че са били постигнати известни успехи в уреждането на отношенията с Византия, турците и Трапезундската империя.[185] Логично е да предположим, че са били проведени преговори и с деспот Добротица, които са имали известен положителен резултат. Обстоятелството, че досега все още не са открити сведения, които да показват продължаване на военните действия подир 1382 г. е argumentum ex silentio в полза на тезата, че в

името главно на търговските интереси на двете страни е било постигнато временно помирение. Някои венециански действия показват, че генуезката търговия в земите, които принадлежали на деспот Добротица отново се активизирала.

На 8 юни 1382 г. Венецианският сенат обсъдил доклада на своя новоназначен байул в Цариград Симон Далмарио, който съобщавал, че генуезците от Пера обявили обща забрана „за всяка личност и род, които отиват в земите на Добротица“ (ad partes Dobrotice). Тя в голяма степен се отнасяла до венецианците, които търгували в земите на Тана и Черно море и където и да е другаде и можели да доставят различни храни от тези земи. Решено било да се изпрати представител в Генуа, който да изрази пред дожа протест срещу забраната и да иска нейното най-скорошно отменяне. Всичко това трябвало да добие писмена форма и подир това да бъде известено на венецианците в Романия.[186] Може да се предположи, че след постигнато с Добротица споразумение за възобновяване на търговията в неговите земи, генуезците решили да установят пълен монопол. Това вероятно е било продиктувано от две основни причини: 1) по силата на договора, сключен в Торино, на венецианците се забранявало в продължение на две години да имат достъп в Черно море, а този срок изтичал и пред тях трябвало да се постави нова бариера; 2) при настъпилите усложнения на Кримския полуостров с татарите от Соркат Кафа Генуа не можела да доставя търсеното жито и възможности за това създавали Ликостомо, Варна и другите пристанища, свързани с Добруджа и Северна България.

Междувременно на 1 април 1384 г. генуезкият дож и Съветът на старейшините изпратили отговор до Венецианския сенат относно „случая с Добротица“ (facto Dobrotice), в който препоръчал на венецианците известно време да се въздържат от контакт „със споменатия Добротица и неговите земи“ (dicti Dobrotice et terrarum suarum). Независимо от това на 14 април 1384 г. Венецианският сенат взел решение, щото да продължава да се настоява пред генуезкия дож да получават правото венецианските „граждани, търговци и кораби да могат да отиват, пътуват и търгуват в земите и селищата на Добротица“ (nostri cives, mercatores et navigia possent ire, trafichare et mercare in terris et locis Dobrotice).[187] Ако венецианското настояване било мотивирано най-вече с търговски и стопански основания, то генуезкият отказ съдържал в себе си както стопанския интерес, така и известен политически мотив. Той не бил изтъкван в документите, но проличава твърде ясно. Известно е, че Добруджанското деспотство не само наследило от Търновското царство добрите и активни политически и търговски отношения с Венецианската република, но и в някои отношения дори ги и доразвило. Изглежда, че венецианците активно подкрепяли още от 1360 г. деспот Добротица в неговата война срещу „Генуезката република и всички генуезци“, а във войната между двете републики за Проливите и владеене на остров Тенедос българския деспот оказвал пряка и косвена помощ на венецианците. Взаимната обвързаност на двете сили проличала и в някои събития подир сключването на мирния договор в Торино. Това давало достатъчно основание на генуезците да бъдат крайно предпазливи в своята политика.

По силата на Торинския мирен договор венецианците се задължили в срок от двата месеца да предадат остров Тенедос на генуезците и да сринат неговите крепостни съоръжения (това било крайно неразумно и по същество отваряло лесен път на турците през Проливите към Балканския полуостров). Обаче, управителят на острова Занаки Мудацо, поддържан от венецианския байул в Цариград Панталеоне Барбо, отказал да изпълни постановленията на договора. В продължение на две години той с оръжие отбранявал острова и отказвал упорито да се подчини на решенията на Венецианския сенат. Едва през пролетта на 1383 г.[188] гордият венецианец прекратил съпротивата и предал острова. Вместо да се завърне във Венеция, както разпоредили властите на Венецианската република, Занаки Мудацо „съоръжил и накарал да се въоръжи една галера, за да отиде при Добротица“ (ser Zanachius armavit et armari fecit unam galeotam pro eundo ad Dobrodicam). В пределите на Добруджанското деспотство той намерил надеждно политическо убежище. Никак не е случайно, че след неговото бягство при Добротица генуезците от Пера, поддържани от своята метрополия, издали забрана за венецианците „да отиват, пътуват и търгуват“ в „земите на Загора, подчинени на Добротица“. Тази забрана по хронология е последвала непосредствено след бягството на Занаки Мудацо при Добротица: той е дошъл при него през май, а забраната е била издадена в края на същия месец или началото на юни 1383 г. Генуезците очевидно се боели, че идването на венецианците в Добруджанското деспотство е можело да доведе до ново разгаряне на конфликта. Това опасение било напълно основателно като се има предвид не само динамичността на Занаки Мудацо и неговата ненавист спрямо генуезците, но и енергичността на деспот Добротица. Съчетанието на тези две личности и координацията на техните действия можели да доведат дори до ново избухване на венецианско-генуезкия конфликт. Едва една година по-късно Занаки Мудацо бил доведен във Венеция, хвърлен в затвора и изправен пред съда. Заради това, че отказал да се подчини и действал своеволно като „съоръжил една галеота срещу разпорежданията на Венеция, за да отиде при Добротица“ (quia armavit unam galeotam contra ordines Venecie pro eundo ad Dobrodicam, ut est dictum) на 14 юли 1384 г., той бил осъден от адвокатите на Венецианската република на една година затвор и да заплати 500 флорина. За неизпълнение или отказ се задължавал да заплати 1000 дуката.[189]

Едногодишният престой на Занаки Мудацо при деспот Добротица представлява пълна загадка за историята. Независимо от това, дори твърде сериозни и авторитетни историци са се опитали да създадат някаква версия за неговата тукашна дейност. Според К. Хопф Занаки Мудацо не само, че намерил надеждно политическо убежище при добруджанския владетел, но и го подтикнал да нападне генуезката колония Кафа на Кримския полуостров.[190] П. Мутафчиев е значително по-предпазлив. Той смята, че Мудацо е можел да потърси убежище след своето бягство от остров Тенедос едничко при Добротица и допълва: „Гостоприемството, което Мудацо тук намерил, се дължало не само на непримиримото му неприятелство към Генуа, но може би и на надеждите, които деспотът възлагал на военната опитност на венецианския емигрант. Но тия надежди, изглежда не се оправдали, Мудацо наскоро след това бил пленен“.[191] Макар и да не е ясно какво всъщност е извършил Занаки Мудацо при своя престой в Калиакра, ясно е това, че неговото пребиваване тук е влияело както на отношенията на Добротица с генуезците, така и на венецианските опити да проникнат отново в Черноморието и в земите на Добруджанското княжество. Неговият престой тук отдалечил по време сключването на договор между генуезците от Пера и добруджанския владетел, което изглеждало към 1382 г. нещо съвсем реално.

Независимо от обстоятелството, че венецианците осъдили Мудацо, това не означавало, че те успели да разрешат въпроса за своя достъп в българското Черноморие и земите на Добротица. Наличната документация показва, че по време на две заседания на Венецианския сенат, състояли се на 15 и 17 февруари 1385 г. този въпрос отново е бил разискван. Установено било, че „генуезците от областите на Леванта“ пречели на венецианските „кораби, граждани и поданици да отиват в областите на Загора, подчинени на Добротица“ (ad partes de Zagora, subditas Dobrotice). Тъй като предишният опит не дал резултат, взело се решение да се поднови искането през генуезкия дож за свободно плаване, трафик и търговия в земите на Добруджанския деспот съобразно постановленията на договора, сключен в Торино.[192] За отбелязване е, че в това решение на Венецианския сенат, земите, които са влизали в състава на владението на Добротица са наречени Загора, т.е. така, както венецианците и генуезците през XIV-XV в. обозначавали България или българската държава. Този факт е от твърде голяма важност за разрешаване на спорния между българската и румънската историография въпрос за принадлежността на владението на Добротица, което съвсем неправилно от редица румънски историци се смята за византийско, селджукско, дори и румънско (но в никакъв случай българско!) държавно образувание. Разбира се, това е един от многото факти, които показват, че Добруджанското деспотство като политическа формация е било неразделна част от България и в териториално, и в държавно отношение.

Някои изследвания върху документи на Цариградската патриаршия и сведения на турски хронисти от XV в. показват, че към края на 70-те години на XIV в. отношенията между Търновското царство и Добруджанското деспотство се усложнили. Причината за това била спорът за владеенето на онези крепости, които през 1369-1370 г. цар Иван Александър отстъпил на деспот Добротица. Неизвестно при какви обстоятелства Дръстър и крепостите Емона, Козяк (дн. Обзор), Провадия и Мъглиж (Михлюз кале край с. Аксаково, Варненско) отново били включени в пределите на Търновското царство.[193] Дали това е станало чрез водене на военни действия или е било в резултат на преговори между цар Иван Шишман и деспот Добротица – това е един въпрос, който едва ли някога ще намери задоволителен отговор. Един надпис, намерен в Шуменската крепост, който може да бъде датиран между 1371 и 1388 г. известява следното: „...поставен от Бога, аз царят на българите Иван Шишман, син на великия цар Иван Александър, дойдох в крепостта Шумен по царска работа в името на небесния цар Христа. И аз, Срацо, внук на великия епикерний Срацимир, писах тези слова“.[194] Посещението на цар Иван Шишман в Шумен, една от най-важните крепости, които са граничели с Добруджанското княжество, едва ли е случайно. То е свързано с някакво важно събитие, което в надписа е наречено „царска работа“ (ЦАРЕВО ПОМАІАНИЕ).

Докато българските владетели се оплитали в своите интереси и противоречия, делели земите, градовете и крепостите, османските турци с всеки изминат ден напредвали към вътрешността на Балканския полуостров. Скоро време Търновското царство и Добруджанското деспотство щели да изпитат техните удари.

Между другото трябва да отбележим, че споменаването на деспот Добротица в по-горе цитирания венециански документ от 15 февруари 1385 г. е последното документално свидетелство, в което той фигурура като жива и действаща личност. По всичко изглежда, че неговата смърт трябва да бъде отнесена скоро след тази дата, както приемат по-голямата част от изследвачите.

От историческата сцена изчезнала една от най-интересните, колоритните и динамични личности, кито се изявяват в историята на България и Балканския полуостров през XIV в. П. Мутафчиев единствен досега в нашата историопис се е опитал да даде обобщаваща преценка на неговата дейност: „Князуването на Добротица е най-блестящият период в късата история на Добруджанското княжество. Скъсало всички връзки на подчиненост към Търновското царство, то вече се издигнало като една от първите сили в Черноморската област. Поради това и споменът за тоя княз не можал тъй лесно да загасне и името му дълго време продължавало да живее в паметта на следващите поколения“.[195]

Безспорно е, че деспот Добротица е бил една изключително динамична личност. И именно поради това е оставил траен спомен в документите и летописите на своето време. Неговата политика се е отличавала с многостранност, проява на енергичност, голяма комбинативност и липса на страх от риска. Регистрирал лоялност спрямо търновските царе Иван Александър и Иван Шишман и видинския цар Иван Срацимир, той през различни периоди поддържал отношения с Византийската империя, Черноморския деспотат Загора, Трапезундската империя, Унгарското кралство, татарската „Златна орда“, Влашкото княжество, турците, Венеция и Генуа. Със своята активна политика той не само разширил пределите на княжеството, но и значително повишил политическата му тяжест не само в Черноморската област, но и в източната половина на Балканския полуостров. От българските владетели той е единственият, който толкова често и така трайно фигурира във венецианските и генуезките документи на епохата, в политиката на двете могъщи морски републики през втората половина на XIV в. Създал сравнително мощен за времето флот, той единствен от всички черноморски владетели в продължение на близо четвърт век се опитал да оспорва безспорната хегемония в Черно море на най-опитните мореплаватели в европейското средновековие – генуезците. Макар действията му срещу тях в редица случаи да имали пиратски характер, те всъщност показват смелото навлизане на българите в тайните на мореплаването. Името на Добротица продължило да живее дълго в съзнанието на българите, които нарекли владяната от него Карвунска земя в „земя на Добротица“. Турците възприели това наименование на областта, от което е произлязло и запазеното през вековете Добруджа.[196] Това е езци в своите предели, задължавало се да закриля и охранява техните имущества както по суша, така и по море, да не извършва отегчения и увреждания, да не поставя пречки, да противодейства на трети лица и т.н. Изисквала се лична намеса и заинтересованост от страна на деспот Иванко при осъществяване на личната защита на генуезците и техните имущества. Специална клауза предвиждала задълженията му в случай на избухване отново на война между двете страни (споменът за проявяваната системно враждебност бил пресен): „И ако се случи самият господин Иванко да пожелае да наруши споменатият мир или пък Генуезката република стигне до война с него, то тогава и в такъв случай сам господин Иванко се задължава да запази и да отбранява самите генуезци и техните имоти, като им даде и отстъпи кораби, на които те могат в подходящо и достатъчно време да се оттеглят от неговата област, да изнесат оттам в продължение на един месец вещите и леките стоки, а солта и корабите в продължение на шест месеца така и по такъв начин, че да могат да излязат от неговата област свободно относно личности и вещи.“ По същия начин трябвало да се постъпи в този случай и спрямо неговите поданици, които се намирали в генуезки територии.

Специална разпоредба третирала въпроса за задържаните в пределите на княжеството генуезци, тъй като по всичко изглежда, че техният брой не бил твърде малък: „Също така споменатите по-горе посланици и пратеници обещаха, че казаният господин Иванко ще освободи всички общо и поотделно всеки генуезец, които се намерят в които и да е негови земи и селища заедно с техните жени, наложници и деца, дори незаконородени, тъй обаче щото той да не може да задържи по какъвто и да било начин генуезец или някого от неговото семейство, в което не се подразбират робите, но да им дава възможност да могат да отиват, гдето и да пожелаят по своя собствена воля като приятели на казания господин Иванко. А да се смятат за генуезци и за (люде от) тяхното семейство всички общо и поотделно, които бъдат обявени от генуезкия консул, че са генуезци.“

В договора е отделено специално място на уреждането на правото на генуезците за търговия и стопанска дейност в пределите на българското княжество. Деспот Иванко се задължавал да не пречи на генуезците да изнасят от неговите територии и област всякакви вещи, стоки и хранителни продукти, които са купили или придобили по какъвто и да е начин. Запрещение за износ на хранителни продукти спрямо тях и всички други чужденци той е можел да наложи само при глад. Но ако се случело тогава да даде разрешение някому, същото право трябвало да отстъпи незабавно и на генуезците. В генуезка полза са и гаранциите за търговия в пределите на княжеството. При извършването на своята търговска дейност генуезците били задължени да заплащат „едно на сто за внос и толкова за износ“. В сравнение с трите процента, наложени на венецианците през 1347 г. тази митническа тарифа е била твърде ниска. Във Византийската империя всички чуждестранни търговци с изключение на венецианците и генуезците плащали по 2% за внос и толкова за износ. Договорът обаче не включвал във внасяните и изнасяните стоки, които трябвало да бъдат обмитявани, корабите, златото, среброто, истинските бисери и другите скъпоценности. Генуезците придобивали и една особена привилегия: на тях деспот Иванко, неговите люде и поданици не можели да налагат глоба, заем или налог. Поданиците на Иванко не придобивали равностойни на тези условия за търгуване в генуезките владения. В тази част и по отношение на ниската митническа тарифа договорът очевидно не бил равностоен и в голяма степен облагодетелствал генуезците. Може да се предположи, че това е била своеобразна компенсация за стопанските щети, които в предишните години деспот Добротица нанесъл на генуезците и генуезката търговия.

От съществено значение било договорното споразумение, което задължавало добруджанския деспот да приеме в своите земи генуезки консул. Това било следствие от нормализирането на отношенията между двете страни и се налагало поради твърде голямото генуезко присъствие в княжеството, нарасналата генуезка търговия в него и необходимостта от администриране и правораздаване спрямо генуезките поданици и контролиране от генуезка страна на изпълнението на поетите договорни задължения. Накратко са формулирани и неговите функции и прерогативи: „В същите пък земи да приемат генуезки консул, който да отдава и оказва право и справедливост на всички генуезци относно и върху всички дела и разпри, които ще възникнат или ще се породят между самите генуезци и поданиците на речения господин Иванко по граждански и углавен ред, но така че ищецът трябва да търси съда на обвиняемия. На този консул, който следва да бъде избран, изпратен и да пребивава в казаните земи, трябва да се оказва помощ, съвет, подкрепа и покровителство за изпълнението на неговата служба и да управлява и ръководи всички генуезци, които посещават неговата област, а нему и на другите генуезци да се отдава и оказва пълно правосъдие за всичко друго, което спада към неговия съд и правораздаване в граждански и углавни дела.“ Иванко се задължавал да се отнася благосклонно и любезно към всички генуезки консули, които пребивават в неговото владение. На консула или консулите трябвало да бъде предоставено „удобно, подходящо и необхоедин от малкото случаи в нашата история, когато по името на един средновековен владетел е била наречена една голяма област. Този факт е не само показателен, но и многозначителен.

От гледна точка на съдбините на българската държавност и народност деспот Добротица, подобно и на другите тогавашни български владетели, не извършил някакъв значителен подвиг в борбата срещу експанзията на османските турци. Верен на духа на своето време, той търсил преди всичко своята реализация в измеренията на тогавашната балканска и черноморска политика.

След своята смърт деспот Добротица бил наследен от сина си Иванко Тертер (1385-1395). В сравнение със своя баща той не само управлявал сравнително кратко време, но и в най-тежкия период от кратката история на Добруджанското княжество. Полученото от него политическо наследство било твърде тежко: отношенията с Търновското царство били изострени, конфликтът с генуезците оставал неуреден, османските турци стремително напредвали към вътрешността на Балканския полуостров и разширявали обсега на своето завоевание, младото влашко княжество започнало да проявява аспирации към Добруджа, на север от дунавските устия отново се надигала татарската опасност. Само отделни факти са оставили следа в писмените извори и въз основа на тях трябва да се възстанови общия ход на събитията, които в крайна сметка довели до ликвидирането на Добруджанското княжество като самостоятелна българска политическа формация.

Междувременно през 1386 г. генуезката дипломация проявила голяма активност в преговорите с новия добруджански деспот, турския султан Мурад I и владетеля на татарската „Златна орда“ Тохтамъш, с които републиката дълго време била във враждебни отношения. Воденето на активна търговия на Балканския полуостров и Крим и стабилизирането на политическите позиции на генуезците изисквали уредени взаимоотношения. Скоро републиката сключила мирни договори с трите държави. Най-напред бил оформен договорът между Генуа и Добруджанското княжество. Това станало на 27 май 1387 г.[197]

Генуезката делегация била съставена от Джовани де Мецано, подеста на Пера, и двамата пратеници и пълномощници на републиката Джентиле де Грималди и Джаноне де Боско, а българската от „посланиците, пратениците и специалните пълномощници“ на деспот Иванко Тертер – болярите Коста и Чолпан.

Чрез сключването на договора двете страни са преследвали една обща цел – нормализиране и омиротворяване на техните отношения

подир дълга и стара вражда, която е изпълнила почти цялото управление на тук вече наречения „приснопаметен и великолепен господин Добротица“ (каква метаморфоза в сравнение с характеристиката му като „заклет и жесток враг на Генуезката република и на всички генуезци“). Формулировката на същността на сключения „добър и истински вечнотраен мир“ разкрива и в какво всъщност са се изразявали враждебните военни действия дотогава между двете страни: „Казаните страни от казаните имена дойдоха и изповядаха, че са дошли за (сключването) на добър и истински вечнотраен мир, сиреч че казаните страни от казаните имена са си опростили помежду си и взаимно, едната страна на другата и втората на първата всички обиди, докачения, насилия, грабежи, убийства и каквото и да било, нанесени досега, до настоящия ден и час от едната от казаните страни на другата по какъвто и да било начин и като и да е.“ Същевременно става ясно, че генуезците са водили войната главно по море и техни кораби са извършвали нападения по добруджанския черноморски бряг и са нанасяли щети на княжеството. Опрощаването е било извършено чрез известната в международното право „клауза за амнистия“. Това обаче не означавало, че е отпаднала необходимостта от възмездяване на отделни конкретни случаи, които са представлявали важност за едната или другата страна. Деспот Иванко се задължавал в срок от два месеца от известяването му за договора да върне на наследниците на покойния генуезец Лодизио ди Гоасто (обстоятелствата на неговата смърт не са посочени) ония вещи и имоти, „които са попаднали у самия господин Иванко или неговите поданици“. По всяка вероятност се е касаело за богат генуезки търговец, който по-дълго и трайно се е установил в Добруджанското княжество и е починал скоро подир поемането на управлението от Иванко, т.е. между 1385 и 1387 г.

Особено място в отделните разпоредби на договора е отделено на режима на третирането на поданиците на договарящите се страни. Генуезката република се задължавала да има благосклонно отношение и държание спрямо деспот Иванко и неговите поданици във всички територии, които ѝ са подчинени (очевидно предвид са се имали главно черноморските колонии на генуезците и Пера), считано от деня на сключването на договора. Тя поемала защитата и охраната на вещите и стоките на тези поданици на деспота, задължавала се да отдава право и справедливост на тях, да се грижи за удовлетворяването на техните искове спрямо ощетилите ги генуезци и т.н. Добруджанското деспотство поемало почти реципрочни задължения. То трябвало да проявява уважение и благосклонен прием на всички генудимо землище“, на което да се построи ложа и църква, „гдето казаните генуезци, които пребивават и посещават неговите земи ще могат да обитават, пребивават и живеят“. По същество се създавали всички условия за учредяване на генуезка колония в пределите на княжеството, която да има свое землище и имунитет в своите предели.

Договорът бил скрепен с клетвени обещания от представителите на двете договарящи се страни и с морални и материални гаранции за неговото спазване. Всяка страна, която нарушела сключения договор, се задължавала да заплати на другата 100 000 златни перпера по курса на Пера като глоба – една внушителна за тогавашното време сума. За съблюдаване и спазване на договорните задължения генуезците заложили като гаранция имотите на републиката и град Пера, които по друго постановление не се забранявало да бъдат заложени, пратениците на деспот Иванко „имотите, всички и поотделно“, „настоящи и бъдещи, движими и недвижими“, които княжеството сега имало или в бъдеще щяло да има.

Договорът бил записан в „Книгата за договори на община Пера“, която понастоящем не е запазена. На 19 октомври 1390 г. на писарите на генуезката канцелария в Пера Антонио де Клаваро и Антонио де Кастилионо били платени три златни перпера за това, че направили препис-извлечение на договора, сключен с Иванко, сина на Добротица (pacem factam cum Juancho Dobroticie). Този договор бил занесен от Тодиско Пастека, който бил изпратен от името на община Пера при добруджанския владетел.[198] За съжаление в Сметководните книги на Пера за 1390 и за 1391 г. не се срещат други сметки, които да ориентират относно това пратеничество. Може да се смята, че опитният генуезки дипломат скоро подир преписването на договора е заминал за Калиакра. Каква е била задачата на това пратеничество не е ясно.

На 8 юни 1387 г. Джентиле де Грималди и Джаноне де Боско сключили в Малайна (Мала Азия) договор и с турския султан Мурад I, а на 12 август 1387 г. в степта край Соркат на Кримския полуостров и с хана на татарите Тохтамъш.[199] Трите договора са запазени в пергаментова тетрадка, в която преписите от тях са били направени скоро след това. В съдържанието ѝ е отбелязано следното: „Тетрадка втора 1387 г. Турска: Договор с господин Морат-бей. Договор с владетеля на Соркат. Договор със сина на господин Добротица. Всички те са сключени от Джентиле де Грималди и Джаноне де Боско, пратеници на Генуезката република през 1387 г.“[200]

Независимо от обстоятелството, че договорът на добруджанския деспот Иванко с Генуезката република е имал краткотрайно действие, поради скоро настъпилото крушение на неговото владение под ударите на турците, той имал важно значение за развитието на политическите и търговските отношения на българските земи с генуезците. Дори и след подчиняването на територията на княжеството от турците и промените в неговата съдба впоследствие генуезците продължили своята търговска дейност и експлоатацията на българския търговски хинтерланд.

Разглежданият договор е един от най-интересните международни договори на средновековна България, който съдържа обилен материал за социалните отношения в Добруджанското деспотство, неговата икономика, управление, търговски връзки, дипломатическата му практика и особено за етническия състав на населението му. Основната част от живеещите в тези земи са били българи и гърци: „Освен това, обещаха, колчем трябва да се представят някои гърци, българи или лица от каквото и да е друго положение за свидетели (aliqui Graeci, Burgarii, vel aliicuiuscumque existent in testes) против някои генуезци, да ги накарат да се закълнат с необходимите и потребни обреди, преди да бъде допуснато тяхното свидетелстване в някой съд“.[201]

През 80-те години на XIV в. турската експанзия на Балканския полуостров взела сериозни размери. През 1385 г. била превзета София, а на следващата година в турски ръце попаднали и други две крепости на Търновското царство – Ниш и Пирот.[202] Това стреснало балканските владетели. През 1387 г. в битката при Плочник съюзените войски на сръбския крал Лазар и босненския крал Твърдко I разгромили армията на румелийския бейлербег Лала Шахин. От 20 000 турци, които тръгнали на поход, оцелели едва 5 000. На следващата година султан Мурад I обявил „велик поход за вярата“ и заедно със своите войски призовал „и неверниците, които плащат харадж“, т.е. своите християнски васали. На неговия призив се отзовали кюстендилския деспот Константин Драгаш и видинския цар Иван Срацимир. Търновският цар Иван Шишман (Александросоглу Сосманоз) и добруджанския деспот Иванко (Добруджаоглу) отказали да се покорят на султанската повеля, което вбесило Мурад I и той решил да извърши срещу тях наказателен и опустошителен поход.[203] Причините за отказа на двамата български владетели не са твърде ясни, ала по всичко изглежда, че те са отхвърлили васалитета си спрямо султана и са се присъединили към коалицията на сърбите, босненците, албанците, татарите и унгарците за борба срещу турците.[204]

Прави силно впечатление, че вместо да потегли със събраната войска срещу Сърбия и Босна султан Мурад I насочил своето внимание срещу двамата български владетели-непокорници и възложил водането на похода през 1388 г. на великия везир Али паша. Нему султанът заповядал: „Мини морето с 30 хиляди мъже. Руши, пали и граби земята Сосманова, а ако намериш леснина и крепостта му обсади. Но дойдат ли някои сами при тебе, тях наравно с другите не брой за врагове...“[205] Тези думи показват най-същественото от целта на похода: 1) да се разори и опустоши страната на българите; 2) при възможност да се внесе разкол в редовете на аристокрацията. В никакъв случай по време на похода от 1388 г.[206] турците не си поставили за цел завладяването на Търновското царство и Добруджанското деспотство.

Али паша събрал за похода 30-хилядна армия, която се състояла от отредите на сина на Тимурташ Яхши-бей, Саруджа паша, Улу бей субаши, Кара Мукбил, Пазарлъ Доган, Инджеджюк Балабан, Мюстеджаб, Папазоглу Шахин, Кутлуджа, Паша Йигит и др. Специални пратеници отишли при татарските погранични бейове на север от дунавските устия Янджъ (Хаджи) бей и Кутлу-бег,[207] които граничели с Добруджанското деспотство.

Във връзка с този поход турският историк Мехмед Нешри (XV в.) е оставил интересно описание на „Шишмановата земя“ (Търновското царство), изтъквайки, че тя била много богата на всякакви блага и особено на овце, мед и масло и в нея „благата били по-обилни от другаде“. Същевременно тя се славела и със своите крепости, чиито имена турският историк се опитва да предаде „по български“: Ченге (Овчага, дн. с. Аспарухово, Варненско), Първади (Овеч, дн. гр. Провадия), Мадара, Венчен, Добрич, Мечка (Русенско), Ефлека, Гьозке (Козяк, дн. гр. Обзор, Несебърско), Крапчене (Крапча кале край с. Крапец, Търговищко), Кирастафча (вер. Кръстовец в близост до Преслав), Ески Истанбуллук (дн. гр. Преслав), Шумнъ (Дн. гр. Шумен), Черноз (дн. с. Червен, Русенско), Миглоч (Михлюз кале край с. Аксаково, Варненско), Еймeноз (Емона), Кос ова, Юрук ова (Гюргево), Търново – Шишмановата престолница, Никаболъ, Тон Биргоз (Холъвник край дн.гр. Турну Мъгурели, Зищ ова (Свищов), Нюкесри (Новград, Свищовско), Търака (дн. гр. Тутракан) и Силистре (Силистра).[208] Очевидно е, че тук не са изброени и посочени всички крепости на Търновското царство, а главно онези, срещу които тогава турците са водили военни действия.

След съсредоточаването на войската в Одрин Али паша се придвижил към Айтос. Цар Иван Шишман се опитал чрез изпращането на управителя на крепостта Овеч (Провадия) Асен („неверника Хюсеин“) да предприеме опит за предотвратяване на турския поход по дипломатически път. Този ход се оказал неуспешен. Али паша преминал река Камчия и превзел крепостта Овчага (Ченге) и се упътил към Овеч. Превземането ѝ чрез хитрост било извършено от Яхши бей. След това последователно били превзети Венчан, Мадара и Шумен. Крепостите, които били предавани доброволно, били запазвани, а тези, които се съпротивлявали или показвали някакво непокорство били опустошавани и разрушавани.[209]

Още началото на похода показало сериозните разногласия в редовете на българската аристокрация. Някои нейни представители вместо да защитават поверените им крепости, предпочитали без бой да ги предават на нашествениците, за да запазят своето положение. Не останали чужди на проявите на предателство и някои велможи от Добруджанското княжество. В тази връзка Мехмед Нешри е разказал интересен случай от пролетта на 1388 г.: „Говорят, че Добруджаоглу имал една яка крепост, наречена Варна. Бил си я взел за престолнина. Най-неочаквано един ден дошли при Али паша двама неверника и рекли: „Варненските първенци се разбраха и се сговориха да хванат своя господар, а крепостта да предадат на пашата“. Пашата много се възрадвал от тия думи и казал на Яхши бей, сина Тимурташов: „Иди виж! Ако излезе истина, превземи крепостта, закрепи се там, а после ела и пак се присъедини към мен.“ Яхши бей тръгнал с малко войска подир двамината неверника. Спрял на едно място, близо до Варна, отпратил неверниците и им заръчал: „Вървете и ми донесете вести – добри или зли, ама прави да бъдат! Кажете ли истината, ще ви надаря и ще ви отрупам с милости.“ Тръгнали неверниците и вече не се върнали. Разбрал Яхши бей, че са му се надсмели. Върнал се и отново се присъединил към пашата.“[210] По всичко изглежда, че организираният от варненските първенци заговор срещу деспот Иванко не е успял. Това именно осуетило и превземането на Варна. У Мехмед Нешри и у другите турски историци от XV-XVI в. това е единственото сведение, което свидетелства за действия по време на похода, насочени срещу Добруджанското княжество. Може да се изрази предположение, че задачата за нападане, опустошаване и ограбване на земите на деспот Иванко е била възложена главно на татарските вождове Янджъ бей и Кутлу-бег, за действията на които липсват сведения.

Междувременно султан Мурад I по същото време, когато се разигравала случката около Варна се прехвърлил с другата част от войската си от Мала Азия през Галиполи на Балканския полуостров и се разположил на стан край Ямбол. Очевидно било неговото намерение да се намеси в хода на военните действия, водени от Али паша. Това принудило цар Иван Шишман да пристигне в стана на султана за преговори, по време на които при прекратяване на военните действия обещал да предаде крепостта Силистра. След завръщането си обаче, той отказал да изпълни даденото обещание, поради което Али паша и Яхши бег възобновили военните действия срещу Търновското царство, съсредоточавайки войските си в Шумен. Първоначално бил превзет Тутракан, а след това Крепча, Косова, Червен, Новград, Кръстовец, Гюргево и Свищов – едни от крепостите се сражавали, а други доброволно слагали оръжие. Самият цар Иван Шишман се укрепил в Никопол, където бил обсаден от турците. В крайна сметка той бил принуден да предаде крепостта Силистра и по този начин успял да придобие желаното от него примирие.[211]

Турският поход срещу Търновското царство и Добруджанското княжество продължил от началото почти до края на 1388 г., почти цяла една година и довел до тяхното опустошаване и разоряване. С установяването си в Силистра те за пръв път се укрепили в българските земи на север от Балкана и превърнали този град в средище на първия си санджак тук, който се вклинявал между двете български владения.[212] Иван Шишман и Иванко отново се признали за Мурадови васали.

Едва през пролетта на 1389 г. султан Мурад I можел спокойно да се заеме с похода срещу Сърбия и Босна и онези християнски владетели, които ги подкрепяли. След изключителна подготовка походът започнал с изключителна опустошителна сила. Макар султан Мурад I да бил убит от един сръбски храбрец, турците успели да удържат победа в историческата битка при Косово поле (15 юни 1389 г.), „която подир катастрофата край Марица означавала най-важният жалон в завладяването на Балканския полуостров."[213]

От създалата се обстановка се възползвал влашкият воевода Мирчо Стари. Той нападнал и превзел Силистра и част от владенията на Добруджанското княжество. В две грамоти (едната от януари 1390 г., а другата от 29 юни 1391 г.) той неслучайно се титулува „деспот на земите на Добротица и господар на Дръстър" (terrarum Dobrodicii despotus et Tristri dominus; Trestri dominus ac terrarum Dobrodicii despotus).[214] По-късно тази горда титла липсва в титулатурата на влашкия воевода. Още на втората година от своето управление (през късната есен на 1391 г.) новият турски султан Баязид I, след като се разправил с въстаналите селджукски емири в Мала Азия, отново се върнал на Балканския полуостров и възстановил своята власт не само над Силистра, но и над други три крепости в Добруджа, които за кратко време се намирали във влашки ръце.[215]

Междувременно в резултат на изненадващ поход на Баязидовия син Сюлейман Челеби, след тежка и продължителна обсада, турците успели на 17 юли 1393 г. да превземат Шишмановата столица Търново.[216] Нанесен бил силен удар върху основния политически център на българите. Дните на Търновското и Видинското царства и на Добруджанското княжество изглеждали преброени. Агресивните и опустошителни действия на властите в българските владения не само ги дестабилизирали, но и карали турците да бързат с тяхното окончателно покоряване.

През 1394 г. Мирчо Стари извършил смел и авантюристичен поход в Североизточна България, преминал Балкана и достигнал чак до Карнобат (Карън Овасъ), където бил отблъснат от акинджиите.[217] С оглед воденето на по-активни действия срещу турците на 7 март 1395 г. той сключил договор с Унгария, като се величае между другото и за владеене на „земите на Добротица" (partes Dobrodicii).[218] Изглежда, че именно в резултат на своя поход той е успял отново да завладее Силистра и някои околни територии.

От решаващ характер както за Влашкото княжество, така и за българските държавни формации била битката при Ровине (17 май 1395 г.). Тук войските на воеводата Мирчо Стари претърпели поражение.[219] На връщане султан Баязид I преминал Дунав при Никопол, изненадващо завладял града и заповядал да убият пленения цар Иван Шишман (3 юни 1395 г.).[220] Убийството на търновския цар не означавало край на неговото владение. По всичко изглежда, че болярите, извършили предателство спрямо своя цар, заради което задържали известно време своите владения като награда от османския султан.

Най-голямо значение за съдбата на българите и техните държавни формации имала битката при Никопол (25 септември 1396 г.), където предвожданата от император Сигизмунд многобройна християнска кръстоносна армия претърпяла катастрофално поражение от турците.[221] Император Сигизмунд успял да се спаси като избягал с кораб по Дунав и през Черно море. Един венециански документ от 25 януари 1397 г. накратко известява одисеята на неговото бягство. С венециански кораб той първоначално се добрал до Ликостомо след това пребивавал известно време в Калиакра, после стигнал до Цариград (in Licostomo, Chaliachera et in Constantinopoli), за да се спаси накрая в Дубровник.[222] Фактът, че той можал да намери пристан и убежище в Калиакра сочи, че все още столицата на Добруджанското деспотство и неговите владения не са попаднали под властта на турците.

Най-ранните турски хроники, Българската хроника от XV в. и други исторически извори[223] поставят окончателното покоряване на Никопол и Силистра (т.е. на Търновското царство и Добруджанското княжество, тъй като създадените санджаци по името на двата града в общи линии съвпадат с границите на двете владения) и Видинското царство на Иван Срацимир през 1397-1398 г. Султан Баязид I решил да осигури своя тил във войните си за превземането на Цариград и другите владения на Византийската империя на Балканския полуостров едва след победата си в битката край Никопол и успешния си поход в Мала Азия. Някои данни дават основание да се смята, че Добруджанското деспотство е станало жертва на татарите, които под натиска на монголите били принудени тъкмо тогава да се придвижат към Бесарабия и Добруджа. На 15 април 1395 г. в долината на река Терек (дн. Дагестан) монголският предводител Тимур-ленк (Тамерлан) разгромил войските на хана на татарската „Златна орда“ Тохтамъш. Татарските ханове Актав и Тимур-оглан заедно със своите племена (около 100 000 души) се придвижили на юг, „преминали границата на Рум (Византия) и се укрили в местността Исраяка (дн. гр. Исакча), където пребивавали известно време“. Това станало към 1397 г.[224] С основание може да се смята, че те са се заселили в Северна Добруджа, където преди това, към средата на XIV в. вече са се били настанили и други татари, както по-горе това бе отбелязано. Татарите на Актав и другите татарски предводители послужили като оръдие в ръцете на турците за разправа с Добруджанското княжество. Последните им действия са свързани с превземането на неговата последна твърдина – Варна. В Несебърската кратка хроника (XV в.) е отбелязано: „Година 6907 (= 1399), индикт 7, на 2 февруари, в деня петък, Варна бе заробена от безбожните татари“.[225] И ако в този и редица случаи татарите оказвали помощ на турците в техните завоевания в различни краища, то тяхната концентрация в Добруджа в един момент се оказала твърде опасна за Баязид I. Той успял с измама да се разправи с техните вождове и същевременно се опитал да разсели отделните татарски племена и родове в Провадийско, Ямболско, Пловдивско и другаде. Известна част от тях останала да пребивава около различни градове на Добруджа (Исакча, Мангалия, Варна и Провадия).[226]

Битката при Анкара (28 юли 1402 г.) белязала страхотното поражение на турските войски от Тамерлановите орди. Султан Баязид I бил пленен заедно с по-голямата част от пълководците си.[227] Създадената за кратко време огромна османска империя отведнъж започнала да се разпада. Пред Византийската империя и балканските държави и народи се разкрила възможност за стабилизиране на позициите и успешно възобновяване на борбата срещу турците. Вместо да сторят това те били въвлечени във водовъртежа на турските междуособици за султанския трон, от които се стремели по един или друг начин да извлекат изгода.

Влашкият воевода Мирчо Стари побързал да се възползва от създалата се обстановка и отново станал владетел на Силистра и на част от Добруджа. В пределите на Мирчовото княжество се намирали част от добруджанските земи в периода 1404-1417 г. Тогава като „Дръстру владалец“, „Дръстру граду самодържец“, „Дръстру граду владалец“ и т.н. той се кичи в редица свои грамоти.[228] А неговият син и наследник Михаил воевода продължил да употребява титлата дори и тогава, когато град Силистра и Добруджа вече преминали в ръцете на турците (8 март 1419 г.)[229] Реалното влашко владичество тогава се потвърждава и от някои други извори. Един намерен в Силистра надпис от 1407-1408 г. свидетелства за пребиваването на великия воевода Мирчо в града изглежда във връзка с удържана над турците победа.[230] От един спогодбен акт за покупко-продажба, сключен на 28 март 1412 г. вероятно в Калиакра. От него се узнава, че Калиакра и подчинената ѝ област били поставени под властта на влашкия логотет Балдуин. Споменати са имената на калиакренските жители Костадин и протопоп Харитон и съставителя на акта кир Теодор Граматик и на кръчмаря Драгота и жена му. От личните имена на контрагентите може да се заключи, че населението се е състояло главно от българи и гърци, а влашкият елемент е бил представен главно в управленческия апарат.[231]

Хаосът, настъпил подир 1402-1404 г. в земите на Балканския полуостров и особено в Черноморието и Добруджа бил ловко използван от някои тогавашни смелчаци и авантюристи. На 6 юни 1404 г. генуезкият благородник Салагрузо ди Негро завладял крепостта Галата на юг от Варна и успял да я удържи в продължение на цяла година.[232]

Самият влашки воевода Мирчо Стари задържал владението си върху Добруджа сравнително дълго време, защото активно подпомогнал един от претендентите за престола на Османската империя Муса. През 1409 г. в съюз със сърбите, власите и българите Муса започнал активни военни действия срещу своя брат Сюлейман,[233] който владеел дотогава балканските области на Османската империя. В Българската хроника от XV в. е отбелязано следното: „В тази година (6917 = 1409) излезе Муса в дунавските области и като събра голямо множество власи, сърби и българи – с тях беше и сръбският деспот Стефан – и тръгнаха към Цариград и тук при Космидион, извън града, стана голяма битка с Челеби, и те убиха Челеби Мусулман и погина паметта му с шум“.[234] Всъщност този поход на Муса, сгъстено и накратко представен в летописната бележка, започнал от Силистра и в него участвали като съюзници на Муса както Мирчо Стари, така и сръбския деспот Стефан Лазаревич и сина на търновския цар Иван

Шишман княз Фружин. След възходи и падения в продължение на близо 4 години през 1413 г. Муса загинал в битката при с. Чамурлии (бившето с. Шишманово, Самоковско).[235]

След като с помощта на византийците победителят в турската междуособица султан Мехмед I успял да се укрепи на Балканския полуостров и да отвоюва от емирите на Муса почти всички крепости включително и тези по Черноморието, той сключил договор с император Мануил II Палеолог през юли 1413 г.[236] По силата на договора черноморските крепости на юг от Балкана станали отново владение на Византия, а тези на север принадлежали на турците.

Турските хронисти от XV-XVI в. известяват, че през 1417-1420 г. започнала офанзивата на султана срещу Добруджа и Влашкото княжество. Той успял да завоюва цяла Добруджа и заповядал да бъдат възстановени трите крепости Исакча (Облучица), Ени сала (Ново село) и Гюргево, които били преди това разрушени от власите. Понеже се намирали на североизточната граница на Османската империя, възстановяването им било крайно необходимо.[237] Мехмед Нешри понататък в своя разказ за епилога на похода срещу Добруджа и Влашко пише следното: „После пуснал акънджии, които се разтичали и събрали богата плячка. Тогава беят на Ефляк [влашкият воевода Мирчо Стари] проводил по пратеник данъка харадж и се покорил. Пратил също двамата си сина да служат в двора на султана като залог, че вече не ще враждуват. Ако дръзнел, синовете му щели да се затрият. При тези условия се сговорили с Ефлякоглу и се поморили“.[238]

Добруджа за дълго време до Освобождението ѝ през 1877-1878 г. останала провинция на Османската империя. Турците здраво се настанили в нея, укрепили крепостите в тази погранична област, поставили гарнизони и започнали набези и настъпателни действия оттук към Влашкото и Молдовското княжества. Тя променила не само своите господари и управленческата си система, но настъпили промени и в нейното население. Ведно с доминиращите етнически групи на българите, гърците и татарите, в нея започнали да се заселват власи и турци.

В периода края на XII-XIV в. Добруджа представлявала неразделна част от Българското царство. Участникът в битката при Никопол през 1396 г. Ханс Шилтбергер в своя „Пътепис“, създаден близо тридесет години подир това по интересен начин е резюмирал едно свое наблюдение: „Сега ще упомена в кои страни съм бил, които лежат между Дунав и морето. Аз бях в три страни, които и трите се казват България. Първата България лежи там, където се преминава от Унгария през Железни врата, и столицата ѝ се казва Видин. Другата

България лежи срещу Влашко и столицата ѝ се казва Търново, третата България лежи, където Дунав се влива в морето, и столицата ѝ се казва Калиакра (das tritt Pulgrey ligt, do die Thonau in das mer fleust und die haupstadt haist Kallakrea)“.[239]

От всички управители и владетели на „третата България“ найтрайно в съзнанието на следващите поколения е останало името на деспот Добротица. По неговото име твърде скоро, както приживе така и подир смъртта му, тази земя, наричана преди Карвунска хора, сега започнала да се нарича „Добротичева земя“ (terra Dobrodicii; partes Dobrodicii), а турците я нарекли Добруджа. При описанието на похода на полско-унгарския крал Владислав III Ягело от 1444 г. византийският историк Лаоник Халкокондия пише, че неговата войска от Трансилвания преминала Дунав и се насочила към Черно море, а именно към „земята на мизиеца (българина) Добротица“ (Δοβροτίκεω τοῦ Μυσοῦ χώραν) и пояснява нейното местонахождение с указване на главните ѝ градове Калиакра и Варна.[240] Ако в пътеписните бележки на турския писател Евлия Челеби (XVII в.) се запазил споменът за някакъв могъщ цар на Добруджа, който владеел тези земи преди турците,[241] то в българския книжовен спомен от XVII-XVIII в. е останало името на княз Вълко Добруджански.[242] В една или друга форма, в един или други век това все били възпоменания за „българина Добротица“, който със своята дейност изписал най-интересните страници от средновековната история на Добруджа.

БЕЛЕЖКИ

I. ДОБРУДЖА И ЧЕРНОМОРСКАТА ОБЛАСТ НА СЕВЕР ОТ БАЛКАНА В КРАЯ НА XII-XIII ВЕК

1. Nicetas Choniata, Historia, rec.I.A. van Dieten, Berolini et Novi Eboraci 1975, p. 368 sq.; Georgius Acropolites, Historia, rec.A. Heisenberg, Lipsiae 1903, p.18 sq. Подробно изложение у В.Н. Златарски, История на българската държава през средните векове, II, С., 1934, с. 410, сл.; История на България, III, С., 1982, с. 177 сл.

2. В. Н. Златарски, цит. съч., II, с. 426 сл.; История на България, III, с. 119 сл.

3. В. Н. Златарски, цит. съч., II, с. 453 сл.; История на България, III, с. 123 сл.

4. V. Gjuzelev, Federico Barbarossa nei paesi bulgari. In: II Barbarossa e suoi alleati liguri-piemontesi, Gavi, 1987, p. 111-121.

5. В. Н. Златарски, цит. съч., III, С., 1940, с. 62 сл.

6. Georgius Acropolites, Historia, p. 18.

7. Georgius Codinus, De annorum et imperatorum serie, Bonnae 1843, p. 160-161; P. Schreiner, Die byzantinishen Kleinchroniken, I, Wien, 1975, S. 148.

8. Historia de expeditione Friderici imperatoris. In: MGH-SS, n.s. V, Berolini 1926, p. 33.

9. Historia peregrinorum. Ibidem, p. 135.

10. В. Н. Златарски, цит. съч., II, с. 472.

11. V. Gjuzelev, Les appelations de la Bulgarie médiévale dans les sources historiques (VIIe-XVe s.). In: Сборник в памет на проф. Станчо Ваклинов, С., 1984, с. 49-50.

12. Georgius Acropolites, Historia, p. 20. Известният руски византинист В. Г. Василевски (ЖМНПр, CCIV, 1878, с. 203) изразява становището, че според Георги Акрополит „името на Добруджа или някое подобно име е означавало Петрова страна“. Очевидната несъобразност на това мимоходом изразено гледище подробно е посочена у П. Мутафчиев, Добротич-Добротица и Добруджа (= Избрани произведения, II, С., 1973, с. 116-117).

13. V. Gjuzelev, Bulgarien und Byzanz im Streit um die Schwarzmeergebiete 1185-1204. JÖB, XXXVI, 1986, S. 213 ff.

14. P. Schreiner, Die byzantinischen Kleinchroniken, I, S. 319.

15. Nicetas Choniata, Historia, p. 532-533.

16. V. Gjuzelev, Il Mar Nero ed il suo litorale nella storia del Medioevo bulgaro. BBg, VII, 1981, p. 19 seq.

17. П. Мутафчиев, Добруджа, С., 1947, с. 34 сл.; Кратка история на Добруджа, съставителство и обща редакция В. Тонев и Йорд. Зарчев, с., 1986, с. 59-60.

18. Г. А. Ильинский, Грамоты болгарских царей, М., 1911, с. 13; В. Гюзелев, Българската държавност в актове и документи, С., 1981, с. 58-59.

19. Тази крепост се е намирала на нос Чиракман край дн. гр. Каварна – вж. В. Гюзелев, Средновековната Карвуна-Каварна (XIV-средата на XV в.). В: Каварна от древността до Освобождението, С., 1984, с. 85 сл.

20. П. Ников, Татаро-българските отношения с оглед към царуването на Смилеца. ГСУ-ИФФ, XV-XVI, 1919-1920, с. 1 сл.; същият, Българи и татари през средните векове. БИБ, II, 3, 1929, с. 97 сл.; B. Spuler, Die Goldene Horde. Die Mongolen in Rußland (1223-1502), Wiesbaden, 1965, S. 24 ff.;

21. История на България, III, с. 264 сл.

22. ЛИБИ, IV, С., 1981, с. 189-190, 267-268.

23. Пак там, с. 195.

24. Georgius Pachymeres, De Michaele et Andronico Paleologis libri XIII, I, Bonnae 1835, p. 270, 347; Nicephorus Cregoras, Byzantina historia, I, Bonnae 1829, p. 99.

25. Georgius Pachymeres, I, p. 323, 344, 348.

26. А. Маргос, За новооткрития старобългарски надпис от Шуменската крепост. Арх, XI, 1, 1969, с. 23.

27. Основни извори за въстанието на Ивайло (1277-1280 г.) са сведенията на византийските автори Георги Пахимер, Никифор Григора и отчасти Мануил Фил – вж. Georgius Pachymeres, I, 430 sq.; Nicephorus Gregoras, I, p. 131-132; Хр. Лопарев, Византийский поэт Мануил Фил. К истории Болгарии в XIII-XIV веке, СПб., 1891, с.47 сл. Подробно изложение за това събитие, остаряло от всяка гледна точка, вж. у П.Хр. Петров, Въстанието на Ивайло (1277-1280). ГСУ-ФИФ, XI-IX, 1955, с. 175-257. Посочване и критичен преглед на по-новите изследвания у Л. В. Горина, Въстанието на Ивайло в съвременната историография. В: Проблеми на българската историческа наука след Втората световна война, С., 1973, с. 197-202.

28. Georgius Pachymeres, I, p. 434.

29. Ibidem, p. 443-444.

30. Хр. Лопарев, цит. съч., с. 53; П. Мутафчиев, Добруджа, с. 348 сл.

31. Georgius Pachymeres, I, p.466.

32. Ibidem, p. 446.

33. История на България, III, с. 290 сл.

34. Georgius Pachymeres, II, p.50, 80-81, 105-106, 264-267; B. Spuler, op. cit., p. 66 sq.

35. Т. Герасимов, Медни монети на Георгий Тертерий I и сина му Тодор Светослав. ИИД, XIV-XV, 1937, с. 109-115.

36. Georgius Pachymeres, II, p.105.

37. Ibidem, p. 264-265.

38. История на България, III, с. 298.

II. БЪЛГАРСКИЯТ СЕВЕРОИЗТОК ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIV ВЕК

39. Georgius Pachymeres, II, p.264-266; В. Тизенгаузен, Сборник материалов, относяхщихся к истории Золотой орди, т.I. Извлечения из сочинений арабских, СПб., 1884, с. 117, 161, 383-384.

40. G. I. Brătianu, Recherches sur Vicina et Cetatea Alba, Bucarest, 1935, p. 104 sq.; Iv. Dujčev, Medioevo bizantino-slavo, I, Roma, 1965, p. 404 sq.

41. Descriptio Europae Orientalis, ed. O. Górka, Cracoviae 1916, p. 40, 41.

42. Ibidem, p. 38.

43. Nicephorus Gregoras, I, p. 390; Iv. Božilov, Zur Geschichte des Fürstentums Vidin. BBg, IV, 1973, p. 114-116.

44. Iv. Dujčev, op. cit., I, p. 405-406.

45. ASG – Manoscritto membraneo III (Liber Gazarie). f. 53 v. Вж. тук – Приложение N 2.

46. Geographie d'Aboulféda, traduite de l'arabe en français et acompagnée des notes par M. Reinaud, II, 1 Paris, 1848, p. 316-318; В. Гюзелев, Българските земи в чуждестранните географски представи през XIII-началото на XV в. ВИСб, LIII, 2, 1984, с. 20-21.

47. П. Коледаров, Втората българска държава в старинните карти от XIII-XIV в. Векове, II, 4, 1973, с. 20, 22; Б. Димитров, България в средновековната морска картография (XIV-XVII в.), С., 1984, N 1-20; Biblioteca Nacional – Madrid, Mss. Res 176, f. 12.

48. Ал. Бурмов, Избрани произведения, I, С., 1968, с. 225 сл.

49. G. I. Brătianu, op. cit., p. 113 sq. Известно съмнение в това гледище изразяват П. Ников, Българи и татари през средните векове, с. 140; Iv. Božilov, op. cit., p. 115, n. 13.

50. П. Русев и А. Давидов, Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература, С., 1966, с. 16.

51. C. Defremery et G. de Sanguinetti, Voyages d'Ibn Batoutah, II, Paris, 1854, p. 419-421.

52. V. Laurent, Le métropolite de Vicina Macaire et la prise de la ville par les Tartares. – RHSEE, XXIII, 1946, p. 231.

53. G. I. Brǎtianu, op. cit., p. 64-645; Б. Димитров, България в средновековната морска картография XIV-XVII век, С, 1984, карти 1-38.

54. L. T. Belgrano, Documenti ruguardanti la colonia genovese di Pera. ASLSP, XIII, 1877, p. 304.

55. M. Jimenez de la Espada, Libro del conoscimento de todos los reinos, tierras y señorios, Madrid, 1877, p. 101-102.

56. Marino Sanudo Torsello, Istoria del regno di Romania. In: C. Hopf, Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues, publiées avec notes et tables généalogiques, Berlin, 1873, p. 142. Вж. картата у Б. Димитров, цит. съч., N 5.

57. G. I. Bratianu, op. cit., p. 63, 111-112.

58. M. Jimenez de la Espada, op. cit., p. 102-103.

59. М. Н. Тихомиров, Список городов дальних и ближних. – Исторические записки, XL, 1952, с. 216-217; В. Гюзелев, Българските земи в чуждестранните географски представи, с. 24.

60. Ioannes Cantacuzenus, I, p. 188-189.

61. Nicephorus Gregoras, I, p. 399.

62. Ioannes Cantacuzenus, I, p. 175.

63. Ibidem, p. 188 sq.

64. Giovanni Villani, Cronica, ed. F. G. Dragomanni, II, Florentiae 1844, p. 293-294.

65. Ioannes Cantacuzenus, I, p. 294; Nicephorus Gregoras, I, p. 415.

66. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, Munchen, 1963, S. 414.

67. Ioannes Cantacuzenus, I, p. 323; Nicephorus Gregoras, I, p. 430.

68. Nicephorus Gregoras, I, p. 484.

69. Ал. Бурмов, цит. съч., с. 259.

70. Ioannes Cantacuzenus, I, p. 464 sq.; Nicephorus Gregoras, I, p. 483 sq.

71. П. Хр. Петров, Нови данни за търговски връзки между България и Дубровник през XIV в. ИБИД, XXVIII, 1972, с. 51-52.

72. Ioannes Cantacuzenus, II, p. 303-305; Nicephorus Gregoras, I, p. 535-536. Мнението на V. Laurent, L'asaut avorté de la Horde d'Or contre l'Empire byzantin. REB, XXVIII, 1960, p. 145 sq., че това нападение уж било предотвратено не намира потвърждение в изворите.

73. Nicephorus Gregoras, I, p. 686-687.

74. Georgius Pachymeres, II, p. 307-308, 599-605.

75. Stanislaus Sarnicius, Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Litvanorum libri VIII. In: Ioannes Dlugossius sive Longinus, Historie Polonicae libri XII, ed. H.L.B. ab Huyssen, II, Lipsiae 1712, coll. 1134.

76. G. I. Brǎtianu, Demetrius princeps Tartarorum (ca. 1360-1380). Revue des etudes roumaines, IX-X, 1965, p. 39-46.

77. F. Thiriet, La Romanie vénitienne au Moyen âge, Paris, 1959, p. 104 sq.; A.E.Laiou, Constantinople and the Latins. The Foreign Policy of Andronicus II (1282-1328), Cambridge-Massachusetts, 1972, p. 270 sq.

78. V. Gjuzelev, Les relations bulgaro-vénitiennes durant la première moitie du XIVe siècle (Sagramento et patto de messer imperator Alexandro del Zagora). ЕН, IX, 1979, p. 39 sq.; същият, България и Венеция през първата половина на XIV в. – В: Българското средновековие. Българо-съветски сборник в чест на 70-годишнината на проф. Ив. Дуйчев, С., 1980, с. 82 сл.

79. Idem, Les relations bulgaro-vénitiennes, p. 72-73.

80. Ibidem, p. 43 sq.

81. Документи из турските държавни архиви, I (1564-1872), подбрал и превел П. Дорев, С., 1940, с. 60.

82. V. Gjuzelev, Les relations bulgaro-vénitiennes, p. 74-75.

83. Същият, България и Венеция през първата половина на XIV в., с. 86-87.

84. M. Balard, La Romanie génoise (XIIe-debut du XV siècle), Genova, I, 1978, p. 45 sq.

85. G. I. Brǎtianu, Recherches sur Vicina et Cetatea Alba, p. 47 sq.

86. В. Гюзелев, Средновековна България в светлината на нови извори, С., 1981, с. 186 сл.

87. ASG – Manoscritto membraneo III (Liber Gazarie), f. 7 v, 53 r, 53 v. Вж. целия текст и превода тук в Приложение N 2.

88. В. Гюзелев, Средновековна България в светлината на нови извори, с. 187-188.

89. G. I. Brǎtianu, Recherches sur Vicina et Cetatea Alba, p. 75.

90. В. Гюзелев, Средновековна България в светлината на нови извори, с. 203.

91. Пак там, с. 197-198.

92. G. M. Thomas et R. Predelli, Diplomatarium veneto-levantinum, II, Venetiae 1889, p. 57.

III. ВОЙНАТА ЗА ПРОЛИВИТЕ (1348-1355) И ВПЛИТАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ ПРЕЗ 1351-1352 Г.

93. Ioannes Cantacuzenus, III, p. 68-79; Nicephorus Gregoras, II, p. 841-867; Alexios Macrembolites, Λόγος ἱστορικός. In: A. Papadopulos-Kerameus, Ἀνάλεκτα τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, I, Sankt-Peterburg, 1891, p. 156-159; P. Schreiner, Die byzantinischen Kleinchroniken, I, S. 65, 85.

94. M. Balard, A propos de la bataille de Bosphore. L'expedition genoise de Paganino Doria à Constantinople (1351-1352). – TM, IV, 1970, p. 431 sq.; idem La Romanie genoise (XIIe-début du XVe siècle), Genova 1978, p. 78 sq. и посочената в тези две работи по-стара литература.

95. Ioannes Cantacuzenus, III, p. 162-166.

96. Ив. Тютюнджиев, Българската анонимна хроника от XV век, Велико Търново, 1992, с. 87-88.

97. G. Bertolotto, Nuova serie di documenti sulle relazioni di Genova coll'Impero bizantino. ASLSP, XXVIII. Appendice, Roma, 1902, p. 212-221.

98. Ibidem, p. 220.

99. ASG – Antico Comune, Nr 215, Officium guerre – introytus et exitus, f. 107, 17, 16, 76, 60, 64, 91. Виж текст и превод тук в Приложение N 4.

100. Ibidem, f. 60.

101. Alexios Makrembolites, p. 153.

102. ASG – Antico Comune, Nr 215, f. 60.

103. P. Schreiner, Die byzantinischen Kleinchroniken, I, S. 86.

104. Alexios Makrembolites, p. 152-153.

105. Nicephorus Gregoras, III, p. 83-84.

106. Ioannes Cantacuzenus, III, p. 214-218.

107. ASG – Antico Comune, Nr 215, f. 60.

108. Ibidem, f. 114, 36 etcet.

109. Ibidem, f. 269, 308-309, 276 etcet.

110. Ibidem, f. 60, 65 etcet.

111. Ibidem, f. 64, 302 etcet.

112. ASG – Fondo notarile, Notai ignoti, busta XV, Nr 8, f. 64r-65v.

113. F. Dölger und P. Wirth, Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, B.V. (1341-1453), München und Berlin, 1965, Nr 2991, S. 31-32.

114. ASG – Antico comune, Nr 215, f. 16 etcet.

115. ASG – Antico comune, Nr 629. Galearum marinariorum rationes, f. 94 v.

116. ASG – Antico comune, Nr 215, f. 292.

117. Ibidem, f. 316, 245, 319 etcet.

118. В. Гюзелев, Средновековна България в светлината на нови извори, с. 175 сл.

119. Ioannes Cantacuzenus, III, p. 362-363.

120. В. Гюзелев, Средновековна България в светлината на нови извори, с. 169.

IV. ПОЛИТИЧЕСКА ИСТОРИЯ НА ДОБРУДЖАНСКОТО КНЯЖЕСТВО (СРЕДАТА НА XIV - НАЧАЛОТО НА XV ВЕК)

121. В. Гюзелев, Средновековната крепост Калиакра през XIII-средата на XV в. ИНМВ, IX, 1973, с. 125, бел. 11 и посочената там литература.

122. J. V. A. Fine, The late Medieval Balkans., II. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest, Michigan Press, 1987, p. 367.

123. В. Гюзелев, Момчил в светлината на един нов исторически извор. – Вести на Народния музей – Хасково, I, 1965, с. 25 сл.

124. Ioannes Cantacuzenus, II, p. 595.

125. Ibidem, p. 584-585.

126. G. Ostrogorsky, op. cit., p. 430.

127. Ioannes Cantacuzenus, III, p. 62-63.

128. M. Balard, La Romanie génoise, I, p. 143 sq.

129. В. Гюзелев, Очерк върху историята на град Несебър в периода 1352-1453 г. ГСУ-ФИФ, LXIV, 3, 1970, s. 58-59.

130. Същият, Из историята на България през 1358 и 1356 г. – ИПр, XXXI, 3, 1975, с. 105 сл.

131. Л. В. Горина, Походът на граф Амедей VI Савойски против България през 1366-1367 г. ИПр, XXVI, 6, 1970, s. 71, сл.; В. Гюзелев, Очерк върху историята на град Несебър, с. 59 сл.

132. Computus Anthonii Barberii. – In: F. Bollati di Saint-Pierre, Illustrazioni della spedizione in Oriente di Amedeo VI, Torino, 1900, p. 88. Оригинала в AST-Viagio di Levante, mazzo 1, Nr 2.

133. Ibidem, p. 89.

134. Ibidem, p. 194-195.

135. Ibidem, p. 94-95.

136. Ibidem, p. 94.

137. Ibidem, p. 94, 99.

138. Л. В. Горина, цит. съч., с. 76.

139. В Гюзелев, Очерк върху историята на град Несебър, с. 88, бел. 38.

140. Пак там, с. 65-66.

141. Пак там, с. 63.

142. L. Thalloczy, Nagy Lájos és a Bólgar bánság. – Századok, XXXIV, 6, 1900, p. 33.

143. Л. В. Горина, цит. съч., с. 78.

144. MM, I, Vindobonnae 1860, p. 367-368.

145. G. Ostrogorsky, op. cit., p. 446-447; Хр. Матанов, Югозападните български земи през XIV в., С., 1986, с. 134 сл.

146. G. Ostrogorsky, Byzance – état tributaire de l'Empire turc. – ЗРВИ, V, 1958, p. 49-58.

147. Същият, Серска област после Душанове смрти, Београд, 1965, с. 145-146.

148. П. Ников, Турското завладяване на България и съдбата на последните Шишмановци. ИИД, VII-VIII, 1928, с. 63 сл.

149. Laonicus Chalcocondyles, Historiarum demonstrationes, I, ed. E. Darko, Budapestini 1922, p. 28, 32.

150. Синодик царя Борила, изд. М. Г. Попруженко, С., 1928, с. 89; J. Bogdan, Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtsschreibung. ASPh, XIII, 1891, p. 528.

151. М. А. Мехмет, Хроника Идриса Битлиси в качестве источника по истории покорения Балканского полуострова. RESEE, III, 1-2, 1965, s. 107; Cronici turcești privind țarile romane, I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), intomit de M. Guboglu și M. Mehmet, București, 1966, p. 153-154, 300, 400.

152. Al. Kuzev, Die Beziehungen des Königs von Vidin Ivan Sracimir zu den osmanischen Herschern. EB, VII, 3, 1971, S. 121.

153. П. Ников, Турското завладяване на България, с. 64.

154. M. Balard, Gênes et l'Outre-mer, II. Actes de Kilia du notaire Antonio di Ponzo 1360, Paris, 1980, p. 163-164.

155. Ibidem, p. 164.

156. Български средновековни градове и крепости, I, съставители Ал. Кузев и В. Гюзелев, Варна, 1981, с. 336 сл.

157. Е. Тодорова, Отношенията на Добротица с генуезците. – В: Средновековна България и Черноморието, Варна, 1982, с. 113-114.

158. В. Гюзелев, Chronicon Mesembriae (Бележки върху историята на българското Черноморие в периода 1366-1448 г.). ГСУ-ИФ, LXVI, 3, 1975, с. 156.

159. Пак там, с. 155, бел. 33.

160. Пак там, с. 155-156.

161. С. П. Карпов, Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII-XV в. М., 1981, с. 63 сл.

162. ASV-Senato, Deliberazioni miste, XXXV, f. 99v-101r.

163. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, S. 448.

164. В. Гюзелев, Chronicon Mesembriae, с. 157.

165. P. Schreiner, Studien zu den BPAXEA XPONIKA, Múnchen, 1967, S. 155.

166. В. Гюзелев, Очерк върху историята на град Несебър, с. 69 сл.

167. Al. Kuzev, Zwei Notizen zur historischen Geographie der Dobrudźa. Studia balcanica, X, 1975, S. 127.

168. Pseudo-Phrantzes, Chronica (1258-1481), ed. V. Grecu, București, 1966, p. 194.

169. M. Balard, op. cit., I, p. 86 sq.

170. G. G. Musso, Navigazione e commercio genovese con il Levante nei documenti dell'Archivio di Stato di Genova (secc. XIV-XV), Roma, 1975, p. 58.

171. G. Balbi e S. Raiteri, Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Caffa e a Licostomo (sec. XIV), Genova, 1974, p. 203-205.

172. Ibidem, p. 205-206.

173. Ibidem, p. 207-208.

174. ASG-Archivio Segreto, Materie politiche 2737 A, Supplemento (sec. X al 1389), mazzo 18A, Nr 96, f. 6v.

175. G. Balbi e S. Raiteri, op. cit., p. 208-210.

176. ASG-Antico Comune, Nr 56. Magistrorum rationalium – introytus et exitus, f. 28r; Nr 57, f. 20r.

177. ASV-Senato, Deliberazioni miste, XXXIV, f. 125v.

178. ASG-San Giorgio 34/41, Caffe Massaria 1374-1375, f.82v, 257v, 297v, 298r, 15v, 82v, 258v, 298v, 322v, 323v.

179. M. Balard, op. cit., I, p. 409.

180. Georgius et Iohannes Stellae, Annales Genuenses, a cura di G. Petti-Balbi, Citta di Castello, 1975, p. 176.

181. F. Thiriet, Vénise et l'occupation de Ténédos au XIVe siècle. – Mélanges d'archélogie et d'histoire, LXV, 1953, p. 229 sq.

182. ASG-San Giorgio 34/40. Caffae Massaria 1381-1382, f. 62r, 293r.

183. Ibidem, f. 89r, 91r.

184. ASG-Archivio Segreto, Nr 2/497. Diversorum negociorum Cancellarie Comunis Ianue a. 1382, f. 38v-40r.

185. M. Balard, op. cit., I, p. 92 sq.

186. ASG-Senato, Deliberazioni miste, XXXVIII, f. 42r.

187. Ibidem, f. 112r-v.

188. F. Thiriet, Vénise et l'occupation de Ténédos, p. 233 sq.

189. ASV-Avogaria di Comun, Raspe Nr 3644, f. 68v.

190. C. Hopf, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit, II, Leipzig, 1868, S. 28.

191. П. Мутафчиев, Добруджа, с. 46.

192. ASV-Senato, Deliberazioni miste, XXXIX, f. 49v-50r.

193. Al. Kuzev, Zwei Notizen zur historischen Geographie der Dobrudža, S. 127 ff.

194. В. Гюзелев и П. Петров, Христоматия по история на България, II, с. 311.

195. П. Мутафчиев, Добруджа, с. 47.

196. Пак там, с. 247-263; Б. Симеонов, Произход на названието Добруджа. БЕ, XVII, 1, 1967, с. 36-44; Български етимологичен речник, I, съставители Вл. Георгиев, Йорд. Заимов и Ст. Илчев, С., 1971, с. 402.

197. ASG-Archivio Segreto, Materie politiche, 2729, busta 10, mappo 1, Nr 25, f.4r-5v. Превод и тълкуване на този крайно интересен и важен договор вж. у В. Н. Златарски и Г. И. Кацаров, Договорът на княза Иванко, син Добротичев, с генуезците от 1387 г. ИИД, III, 1911, с. 17-37; М. Андреев и Вл. Кутиков, Договорът на добруджанския владетел Иванко с генуезците от 1387 г. ГСУ-ЮФ, LI, 1960, с. 3-118; Д. Ангелов, Договорът на добруджанския владетел Иванко с генуезците. – В: Чиракман-Карвуна-Каварна, С., 1982, с. 83-86.

198. ASG-San Giorgio 1303 (34/45). Peirae Massaria a. 1390, f. 66v.

199. ASG-Archivio Segreto, Materie politiche, 2729, busta 10, mappo 1, Nr 26-27, f.2r-3v.

200. Ibidem, f. 10v.

201. Ibidem, f. 4v.

202. F. Babinger, Beitrage zur Frühgeschichte der Turkenherrschaft in Rumelien (14.-15.Jh.), Brunn-München-Wien, 1944, S. 65ff.

203. Мехмед Нешри, Огледало на света (История на османския двор), съставителство и превод от османотурски език М. Калицин, С., 1984, с. 91-92.

204. Това става ясно от изброяването на християнските народи, които са взели участие в битката при Косово поле през 1389 г. – Cronici turcesti, I, p. 38.

205. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 93.

206. Основен извор за похода срещу България през 1388 г. са сведенията на Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 93-99. Данните на другите османски историци и хронисти от XV-XVI в. представляват преразказ и съдържат редица вторични наслоения (вж. В. Гюзелев и П. Петров, Христоматия по история на България, II, с. 187-196); Cronici turcesti, I, p. 110, 153-154 etc.

207. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 93.

208. Пак там, с. 93-94.

209. Пак там, с. 94. Интерпретация на тези интересни сведения вж. у Стр. Димитров, Управителят на Провадийската крепост по време на османското нашествие. – Векове, VI, 5, 1977, с. 40-45; Йорд. Андреев, Средновековният Овеч през XIII-XIV в. В: Средновековният български град, С., 1980, с. 279 сл.

210. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 96.

211. Пак там, с. 96-99; В. Гюзелев и П. Петров, Христоматия по история на България, II, с. 190-192, 193-194.

212. П. Мутафчиев, Добруджа, с. 354-355.

213. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, S. 451.

214. E. Hurmuzaki, Documente privind istoria romanilor, I, 2, Bucureşti, 1890, p. 322, 333-334. Вж. Д. Крънджалов, Влашкият княз Мирчо и Добруджа според неговите грамоти. ГСУ-ИФФ, XLII, 1946, с. 27 сл.

215. П. Мутафчиев, Добруджа, с. 52, 356 сл., гдето е преразказан разказа на Й. Леунклавий за съдбата на населението на Силистра. масово унищожено от турците.

216. История на България, III, с. 362 сл.

217. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 123; Cronici turcesti, I, p

218. P. P. Panaitescu, Mircea cel Bătrân (1386-1418), Bucureşti, 1944, p 252-253.

219. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, S. 455.

220. J. Bogdan, op. cit., p. 530; P. Schreiner, Die byzantinischer Kleinchroniken, I, Wien, 1975, S. 623; В. Гюзелев и П. Петров, Христоматия по история на България, II, с. 201.

221. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, S. 456.

222. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, IV. Zagrabiae 1874, p. 399.

223. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 129; Cronici turcesti, I, p. 83. J. Bogdan, op. cit., p. 531.

224. В. Гюзелев, Chronicon Mesembriae, с. 168-170.

225. Пак там, с. 150.

226. Пак там, с. 169-170.

227. K. P. Matschke, Die Schlacht bei Ankara und das Schicksal von Byzanz (Studien zur spätbyzantinischen Geschichte zwischen 1402-1422), Weimar, 1981, S. 9 ff.

228. Documenta Romaniae historica, B. Ţara romaneasca, I (1247-1500), ed. P. P. Panaitescu si D. Miosc, Bucureşti, 1966, p. 63, 70, 75, 80.

229. Ibidem, p. 90. С пълно основание въз основа на тълкуване на грамотата от гледна точка на нейната дипломатика се изразява съмнение в нейната автентичност и тя се смята за един от фалшификатите, с които е изпълнена влашката практика – вж. Д. Крънджалов, цит. съч., с. 72 сл.

230. P. S. Năsturel, Une victoire du voévode Mircea l'Ancien sur les Turcs dévant Silistra (1407-1408). – Studia et acta orientalia, I, 1958, p. 239-247.

231. Documenta Romaniae historica, B., I. p. 77-78.

232. В. Гюзелев, Chronicon Mesembriae, с. 150, 170-173.

233. Ал. Кузев, Востание Константина и Фружина. BHR, II, 3, 1973, p. 53-69. В. Гюзелев, Chronicon Mesembriae, с. 173-176.

234. J. Bogdan, op. cit., p. 535.

235. В. Гюзелев, Chronicon Mesembriae, с. 176.

236. J. W. Barker, Manuel II Paleologus (1391-1425). A Study in Late Byzantine Statmanship, New Brunswick-New Jersey, 1969, p. 282 sq.

237. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 205; Хюсеин, Беда' и улвека' и (Удивителные события), издание текста, введение и общая редакция А. С. Тверитиновой, аннотированное оглавление и указатели Ю. А. Петросяна, М., 1961, с. 146 б; Cronici turceşti, I, p. 32, 342.

238. Мехмед Нешри, Огледало на света, с. 205-206.

239. Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift, hrsg. von V. Langmantel, Tübingen, 1885, S. 52; Х. Шилтбергер, Пътепис, превод от немски по Нюрнбергския ръкопис М. Киселинчева, С., 1971, с. 84.

240. Laonicus Chalcocondyles, Historiarum demonstrationes, II, 1, p. 98.

241. Пътуване на Евлия Челеби из българските земи през средата на XVII в., преведе Д. Г. Гаджанов. ПСп, 70, 1909, с. 648 сл.

242. А. Е. Викторов, Каталог славяно-русских рукописей, приобретенных Московским публичным и Румянцевским музеем в 1861 г. после Д. В. Пискарева, М., 1871, с. 9-10; Спиридон иеросхимонах, История во кратце о болгарском народе славенском сочинися и списася в лято 1792, изд. В. Н. Златарски, С., 1900, с. 92-93.

ПРИЛОЖЕНИЕ
– ВЕНЕЦИАНСКИ И ГЕНУЕЗКИ ДОКУМЕНТИ

N 1

Венециански списък на императорите, кралете и владетелите, с които републиката поддържала отношения (вероятно от 1313 г.)

ASV – Liber pactorum, III, f. 82 v = Copia, f. 126-127 r.

Tituli regum et baronum etcet...

De Sclavonia et Bulgaria.

Ser Urossius rex Servie, Chelmie, Dioclie, Albanie et maritime regions.

Ser Steffanus regis Urossii filius, rex Dioclie, Albanie, Chelmie et maritime regionis.

Ser Steffanus rex Raxie et cetera ut supra.

Ser Ladislaus filius eius.

Ser Michael despoti Bulgarie, dominus de Bigdino, gener regis Urossii.

Ser Vecelaus imperator Bulgarie.

……

De Romania.

Ser Adronicus in Christo Deo fidelis imperator et moderator Romeorum Duchas Angelus Comnienus Paleologus semper Augustus.

Domina Erina in Christo Deo fidelis imperatrix et moderatrix Romeorum Duchena Angelina Comniena Paleologina semper Augusta, de Montifferati marchionissa.

Domina Anna Christi fidelis despina Cumnina ducissa.

Ser Nicolaus sancte Constantinopolitane ecclesie patriarcha.

Ser Dux Athenarum.

Ser Thomasius Dei Gratia despoti Comninus dux.

Ser Thomas Dei gratia magnus Romanie despotus, princeps Blachie, Archangeli dominus, dux Visentie, comes Achilo et Nepanti ac regalis castri Joanine dominus.

Ser Ludoycus princeps Achaye.

Domina Mahalda principissa Achaye, eius uxor.

Титли на крале и барони и др.

На Склавония и България и т.н...

Господин Урош, крал на Сърбия, Захълмие, Диоклея, Албания и приморската област.

Господин Стефан, син на крал Урош, крал на Диоклея, Албания и приморската област.

Господин Стефан, крал на Рашка и т.н., както по-горе.

Господин Владислав, негов син.

Господин Михаил, деспот на България, господар на Видин, зет на крал Урош.

Господин Светослав, цар на България.

……

На Романия.

Господин Андроник, в Христа Бога верен император и управител на ромеите, Дука, Ангел, Комнин, Палеолог – винаги август.

Госпожа Ирина Дукена, Ангелина, Комнина, Палеологина, в Христа Бога верна императрица и управителка на ромеите – винаги августа, Монфератска маркиза.

Госпожа Анна Комнина, верна в Христа деспина и дукеса.

Господин Николай, патриарх на светата Цариградска църква.

Господин дука на атинците.

Господин Томазиус Комнин, по Божия милост деспот и дук.

Господин Тома, по божия милост велик деспот на Романия, владетел на Влахия, господар на Архангел, дук на Виценция, граф на Ахило и Непанто и господар на владетелската крепост Янина.

Господин Людовик, принц на Ахея.

Госпожа Махалда, принцеса на Ахея, негова съпруга.

N 2

Три решения на генуезкия Съвет за Хазария от 22 март 1316 г.

ASG-Manoscritto membraneo III (Liber Gazarie), f. 7v, 53 r, 53 v.

De non eundo ad aliguam terram de Zagora.

……

……

De non eundo ad Susopolim.

Quod aliquis notarius non audeat scribere aliquod instrumentum obligacionis de eundo ad terras domini imperatoris.

*

Devetum de non eundo in Zagora

Millesimo trecentesimo sexto decimo die XX^{a}II^{a} marcii.

Conscilium octo sapientium constitutorum super factis navigandi et Maris Maioris et qui omnes octo preter unus fuerunt presentes et concordes,

Viso quodam tractatu, facto per quosdam sapientes ad hec ellectos et deputatos per dictos octo sapientes super factis et negociis perdencium et dampnifficatorum per imperatorem de Zagora et subdictos sive gentem ipsius domini imperatoris et qui tractatus firmatus fuit per conscilium dictorum octo sapientium Gazarie M^{o}CCC^{o}XV° die XX^{a} marcii:

Viso et cognito quod nobilis vir Bernabos de Monyardino, civis Ianue, ambaxator et sindicus Comunis Ianue, accessit pro parte dicti Comunis ad dominum Fedixslavum, Dei gracia imperatorem et dominatorem Bulgarie, ad requirendum emendacionem de dampnis illactis Ianuensibus in terris subdictis dicto domino imperatori tam in Maurocastro quam alibi et eciam ad requerendum justiciam de maleficiis prefacti perpretatis atque commissis;

Cognito eciam quod dictam emendam, satisfactionem et justiciam dictus ambaxator Comunis Ianue pro parte dicti Comunis non potuit obtinere;

Cognito eciam quod dictus dominus imperator nobilem virum Constancium Rubeum, ambaxatorem dicti domini imperatoris, a Comuni Ianue destinavit ad respondendum ambaxate misse per dictum Bernabonem pro parte dicti Comunis Ianue ad dominum imperatorem prefactum, qui Constancius Rubeus ambaxator et nuncius domini imperatoris predicti potestatem complendi et faciendi ea que per dictum Barnabonem, ambaxatorem Comunis Ianue, fuerunt requisita se dixit et asseruit non habere, cui Constantino pro parte Comunis Ianue responsum extitit quod per comune Ianue ambaxator vel nuncius ipsius Comunis mitteretur in Peyram, ad quem locum dictus D. [ominus] imperator mitteret ambaxatorem et nuncium suum posset ad conveniendum de dampnis et injuriis supradictis

cum nuncio sive ambaxatore Comunis Ianue, qui, in primo tempore si vere tunc proximo esset ibidem, de predictis sufficienter instructus et plenius informatus;

Ad quem locum Peyre discretus vir Gregorius Furmentus, ambaxator et nuncius Comunis Ianue, dictis occaxionibus extitit destinatus, qui Georgius supradictus in Peyra ambaxatorem vel nuncium domini imperatoris predicti pluribus mensibus expectavit nullus tamen ipsius D. [omini] imperatoris ambaxator vel nuncius comparuit sive venit, et quod proporterea dictus Georgius, ambaxator Comunis Ianue, iuxta forman dicti tractatus pro parte dicti Comunis Ianue fecit sive fieri mandavit et fecit denunciaciones et cridas quod nulla persona Ianuensis vel que pro Ianuensi distringeretur vel appellaretur, burgensis vel alia auderet ire vel mittere per se vel alium ad aliquam terram sive locum subdictam vel subdictum dicto domino imperatori res aliquas seu merces, et quod nulla persona de Ianua vel districtu vel que pro Ianuensi distringatur vel appelletur in aliqua terra vel loco subdicta vel subdicto dicto domino imperatori, stare vel morari deberet, sed inde deberet recedere et expedivisse dictum imperium infra quadraginta dies tunc proximos;

Et quod ipse ambaxator nomine Comunis de predictis devetum fecit sive imposuit generale iuxta formam dicti tractatus, prout de hiis cridis denunciacionibus et deveto apparet;

Idcircho dictum conscilium pro necessitate et utilitate et evidenti comodo navigancium et dampnificatorum in dictis partibus;

Et vigore cuiuslibet baylie et potestatis ipsius consilii et eorum officii omni jure modo et forma quibus melius potest,

Statuit, decrevit, firmavit ac eciam ordinavit quod nulla persona de Ianua vel districtu, vel que pro Ianuensi distringatur vel appelletur audeat vel presumet ire per mare vel per terram ad aliquam terram sive locum subdictam vel subdictum dicto domino imperatori de Zagora, vel res aliquas sive merces, quocumque nomine censeantur et in quocumque consistant, per se vel alium ad aliquam terram sive locum subdictam vel subdictum dicto D. [omino] imperatori mittere vel deffere, publice vel occulte quocumque colore quesito,

Et quod nulla persona Ianuensis vel que pro Ianuensi distringatur vel appelletur audeat vel presumat morari vel stare in aliqua terra vel loco subdicta vel subdicto dicto D. [omino] imperatori, sub pena librarum quingentarum pro quolibet qui contrafecerit et ultra sub pena kharatorum sex pro quolibet perpero sive pro valimento cuislibet perperi in quo sive de quo fuerit contrafactum.

Item tractat et ordinat quod omnes et singuli Ianuenses et districtuales Ianue sive qui pro Ianuensibus distringuntur vel appellantur, qui hinc retro contrafecerunt cridis, denunciacionibus et deveto predictis factis per dictum Gregorium Furmentum, tunc ambaxatorem Comunis Ianue, vel in posterum contrafacient vel contra fecisse reperte fuerint hiis que continentur in dictis credis, denunciacionibus sive deveto vel hiis que continentur in presenti ordinacione incidisse intelligantur et incidant cum effectu in dictam penam librarum quingentarum et ultra kharatorum VI pro quolibet perpero, ut dictum est supra.

Item statuit et ordinavit quod dictus D. [ominus] imperator et subdicti sui impune possint puniri, offendi, molestari, gravari in personis et rebus et quod occaxione alicuius injurie, offensionis, spoliationis vel dampni non possit aliquis Ianuensis vel qui pro Ianuense distringatur vel appelletur vel eciam quicumque alius inquetari, gravari, exigi vel molestari realiter vel personaliter, civiliter vel criminaliter, ordinarie vel extraordinarie, eciam per Officium robarie vel per quemcumque alium magistratum vel officialem seu officiales Comunis Ianue.

*

De non eundo ad Sinopolim

Item, quod nulla persona cum aliqua galea, navi, ligno vel barca audeat vel presumat ire ad locum Susupoli sub pena predicta, sub pena librarum quingentarum Ianue pro qualibet persona et qualibet vice.

Quod aliquis notarius non scribat aliquod instrumentum obligacinis de eundo ad terras domini imperatoris

Item statuit et ordinavit quod nullus scriba sive notarius audeat vel presumat scribere vel conficere aliquod instrumentum

Да не се отива до която и да е област на Загора.

……

……

Да не се отива в Созопол.

Който и да е нотариус да не смее да състави какъвто и да е акт със задължение за отиване в земите на господин императора.

*

Забрана да не се отива в Загора

Хиляда триста и шестнадесета година, ден 22 март.

Съветът на осемте мъдреци, поставени за надзор на корабоплаването и Черно море, и които всичките осем с изключение на един присъстваха и бяха единодушни,

след като разгледа онова изложение, направено от някои мъдреци, избрани и упълномощени за това от споменатите осем мъдреци за разследване и уреждане на загубите и щетите, извършени от императора на Загора и неговите поданици или от народа на същия този

господин император, и което изложение бе прието от Съвета на споменатите осем мъдреци за Хазария на 20 март 1315 г.;

след като разгледа и узна, че благородникът Бернабо де Мониардино, гражданин на Генуа, пратеник и пълномощник на Генузката община, се явил от страна на споменатата община пред господин Светослав, по Божия милост император и господар на България, за търсене на възмездие за щетите, нанесени на генуезците в казаните земи, подчинени на споменатия господин император – както в Маврокастро, така и другаде, и също за търсене на правосъдие за извършени злини, предишни, а също и сегашни;

като узна, че споменатия пратеник на Генуезката община от страна на същата община не можал да постигне исканото възмездие, обезщетяване и правосъдие;

като узна, прочее, че споменатият господин император проводил в отговор пратеничеството, извършено от споменатия Бернабо от страна на споменатата Генуезка община до споменатия господин император, благородника Констанций Рубеус, пратеник на споменатия господин император, който Констанций Рубеус каза и увери, че няма власт да изпълни и удовлетвори онези неща, които били искани от споменатия Бернабо, пратеник на Генуезката община, на който Константин от страна на Генуезката община бил даден отговор, че от Генуезката община ще бъде изпратен посланик или пратеник на същата община в Пера, на което място споменатия господин император може да изпрати свой посланик и пратеник за споразумение относно горeказаните щети и несправедливости с пратеника или посланика на Генуезката община, който на първо време, както трябва най-скоро, ще бъде достатъчно вещ и най-пълно информиран;

на което място Пера бе изпратен отличния мъж Григорио Фурменто, посланик и пратеник на Генузката община относно казаните случаи, който Георги горeказаният чакал много месеци посланика или пратеника на казания господин император, но никакъв пратеник или посланик на този господин император не се появил или дошъл, поради което казаният Георги, посланик на Генуезката община, според изискването на споменатото разпореждане от името на Генуезката община известил и накарал да известят и направил известия и разпореждания, че нито един генуезец, или онзи който се представя и назовава за генуезки поданик или както и да е не може да отива или да изпраща самият той или по някой друг до която и да е област или селище, подчинено на споменатия господин император каквито и да е вещи или стоки, и че никоя личност от Генуа или областта, или която се представя или назовава за генуезец не може да остане или да пребивава в която и да е област или селище, подчинена или подчинено на споменатия господин император, но трябва да изостави и напусне споменатата империя в течение на близките четиридесет дни;

и, че същият посланик от името на общината направил и постановил обща забрана съобразно изискването на настоящето разпореждане, както се вижда от настоящите разпореждания, известия и забрана;

поради което споменатият Съвет за нуждата, ползата и очевидното улеснение на корабоплаващите и ощетяваните в тези земи;

по силата на което и да е пълномощие и власт на същия Съвет и чрез неговите задължения, всяко право, начин и форма, чрез които по-добре може,

установява, постановява, нарежда и разпорежда, че нито една личност от Генуа или областта, или която се представя или назовава за генуезец да не се осмели или опита да отиде по море или по суша в която и да е област или място, подчинена или подчинено на споменатия господин император на Загора, или да изпрати или докара явно или тайно и по какъвто и да е друг начин каквото и да е или стоки, от каквото и да е име и където и да е било,

и, че никоя личност на генуезец или който се представя или назовава генуезец да не смее или се опита да пребивава или остава в която и да е област или място, подчинена или подчинено на казания господин император под заплахата за глоба от петдесет либри за всеки един, който извърши нарушение, и освен това под заплаха за глоба от шест карата за всеки перпер или равностойността за който и да е перпер, в които или за които бъде уличен в нарушение.

Също разпорежда и заповядва, че всички онези генуезци и живущите в областта на Генуа или онези, които се представят или назовават генуезци, които досега са нарушавали предишните нареждания, разпореждания и забрана, разпоредени от споменатия Грегорио Фрументо, тогава пратеник на Генуезката община, или подир това са били уличени да нарушават или нарушават онези неща, които се съдържат в тогавашните разпоредби, наредби или забрана или онези, които се съдържат в настоящата наредба, да се разбира, че са попаднали и попадат незабавно в тази глоба от петдесет либри и свръх това 6 карата за всеки перпер, както е казано по-горе.

Също, нарежда и разпорежда, че споменатия господин император и неговите поданици безнаказано могат да бъдат наказвани, оскърбявани, затруднявани, ощетявани в личности и вещи, и че в случай на каквато и да е несправедливост, оскърбление, грабеж или щета, не може който и да е генуезец или, който се представя или назовава за генуезец или нещо подобно да бъде разпитван, наказван и изгонван или отежняван в действителност или лично, явно или тайно, обичайно или необикновено, или както и да е от Службата за наказанията или от който и да е магистрат или служба или служби на Генуезката община.

*

Да не се отива в Созопол.

Също, че която и да е личност с каквато и да е галера, кораб, лигно или лодка да не смее или да не помисли да отиде в пристанището Созопол под заплахата за глобата предишна, за глоба от петдесет либри по курса на Генуа за всяко лице и за всеки пълномощник.

Който и да е нотариус не може да съставя какъвто и да е акт, задължаващ да се отиде в земите на императора [на Загора]

Също, постановява и разпорежда, че никой писар или нотариус да не се осмели или да се замисли да напише или състави какъвто и да е акт или някакъв договор или задължение, от който договор или задължение някой трябва или се задължава да отиде, изпрати или достави лица, вещи или стоки някакви по море или по суша в която и да е област или селище, подчинена или подчинено на споменатия господин император с какъвто и да е корабен съд под заплахата за глоба от двеста либри по курса на Генуа.

N 3

Из бордния дневник на генуезката галера на Симоне Лекавела (Цариград-Созопол-Несебър и обратно 8-21 март 1352 г.)

ASG-Antico Comune, N 629. Galearum marinariorum rationes, f. 94v.

Die jovis in mane VIII marcii separaverunt gallee de inimici et venerunt in Constantinopolim a faranga et nostre gallee in illa mane venerunt in Turchia.

Die jovis XV marcii in mane separavimus de Giro.

Ea die in sero apricuimus in Stagnara.

Die veneris in mane XVI marcii separavimus de Stagnara.

Ea die in sero apricuimus in Suxopory.

Die dominicha in mane XVIII marcii separavimus de Sexopory.

Ea die ad medium die apricuimus in Mexenbre.

Die lunis in mane XVIIII marcii separavimus de Mexenbre.

Ea die in sero apricuimus in Susopoli.

Die marcori in mane XXI marcii separavimus de Susopoli.

Ea die in sero apricuimus in Stagnaria.

В деня четвъртък на утринта, 7 март, галерите на неприятеля отплаваха и пристигнаха на пристан в Цариград, а нашите галери през същата утрин доплаваха в Турция.

Ден четвъртък, 15 март, на утринта отплавахме от Джиро.

През същия ден вечерта акостирахме в Стагнара.

В деня петък, на утринта на 16 март отплавахме от Стагнара.

През същия ден вечерта доплавахме в Созопол.

В деня неделя, на утринта на 18 март отплавахме от Созопол.

През същия ден по обяд акостирахме в Несебър.

В понеделник заранта, на 19 март отплавахме от Несебър.

През същия ден вечерта доплавахме до Созопол.

През деня сряда, на утринта на 21 март отплавахме от Созопол.

На същия ден вечерта доплавахме до Стагнара.

N 4

Из сметководната книга на генузката „Военна служба" за 1351-1352 г.

ASG-Antico Comune, Nr 215. Officium guerre – introytus et exitus, f. 17, 16, 76, 60, 91, 60, 65, 114, 36, 64, 244, 318, 95, 269, 308-309, 292, 290, 276, 223, 316, 245, 319, 328.

Item ea die in domino Podestate et Officio guerre pro mittendo ipsos in Zagora pro fieri faciendo biscotum in Nicolao Bistoni in XXVII – perp. D

Item ea die in Jacobo de Pontremulo fornario in Nicolao Bistoni in XXVII – perp. XXX

……

Item die XVIIII novembris in Francisco Vacha in CIII –
perp. LX III, karati – VII

……

Item ea die in Alexio de Cembalo piloto ad eundum in Varnam in racione cominis in LII – perp.VII.

*

Die VIII novembris

Biscotum faciendum in Zagora debet nobis pro Guirardo de Draperiis in LXXVI, acipiente quodam greco pro portando in Zagora de mandato domini admirati et eius consilii et provisionis Peyre – perp. D.

Item die VIIII novembris acipiente Jacobo de Pontremulo fornario pro cantaris viginti biscoti datis Jacobo Fornige de mandato Guirardi de Draperiis in LXXVI – perp. XXX.

Item ea die acipiente Johanne de Baconte fornario pro cantaris viginti biscoti datis Rainerio Domestico de mandato dicti Guirardi in LXXVI – perp. XXX, karati XVI.

Item die X novembris pro Nicolao Luciano in LXVIII, quos habuit Jachinus de Castellano, pro portando in Zagora pro biscoto fiendo de mandato domini admirati et eius consilii – perp. D.

Biscotum faciendum in Zagora debet nobis pro racione sua de isto superius – perp. M.

Item pro Bartholomeo et Nouclio Leitare in XXXII et sunt, quos Galeotus Iudex de mandato domini admirati et eius consilii dedit pro dictis Bartholomeo et Nouclio, Jachino de Castellano pro portando in Zagora occaxione fieri faciendi biscotum – perp. D.

*

Die VIII novembris

Avaria granules facte occaxione armate galearum debent nobis acipiente Johanne de Lipti pro eundo pilloto in Varnam de mandato Guirardo de Draperiis in LXXVI – perp. IIII.

Item die XII novembris pro Dominico Villanucio in XXXXIII pro laboratoribus – perp. V, kar. V.

*

Die XVIIII novembris

Comune Janue debet nobis acipiente Alexio de Cembalo pilloto pro eundo in Mesenbre et Varnam de mandato Guirardi de Draperii in LXXVI – perp. VII.

*

Recepimus die XX novembris in XXXX biscoti faciendi in Zagora in XXVII – perp. D.

*

Item die XIIII decembris in Guirardo de Draperiis in LXXVIIII et sunt infra solucionem de perperiis mille pechati illorum de Gatopoli – perp. DC LXXX kar. XI.

Item die XVIII decembris in Guirardo de Draperiis in LXXX et sunt pro equis VII, qui debebant apportari detentis Sysopolim – perp. CC.

Item die XXVI decembris in Valemntino de Canoulio fabro et pro racione in Guirardo de Draperiis in LXXX et sunt pro preci unius barche – perp. XI kar. VI.

Item, ea die in Petro de Pagnua pro precio unius graparie et per eum in Nicolao Luciano in LXVIII – perp. XXXX.

……

Item pro biscoto delato de Caffa in pluribus navigiis distributo per d(ominum) admiratum et eium consilium in XXVIII –
perp. VIII^{m} LXX XIIII kar. VIII.

……

Item pro avariis biscoti molendinorum in LXII –
perp. CCC XX III, kar. II.

Item pro avariis factis in tribus grecis de Sysopoli hostagiis in XXXVII – perp. XX V.

Item pro avariis factis in hostadiis, carceratis et detentis in XXXVI – perp. CC I, kar. XVI.

*

Item in modiis LXVIIII grani de Sysopoli delati super ligno Raffaellis Gaberine positi in perper. IIII pro modio in CXXXVIIII – perp. CC L XX VI.

Item in uno caratelio vini et per dictum in Guirardo de Draperiis in LXXXVIII – perp. C XXX V.

Item in grani modiis V 1/2 delatis super galea Filiponi de Calcinaria in racione dicti grani in CXXXVIIII – perp. XX II.

Item in ordei modiis quadraginta quinque delatis super barcha Cardani de Portveneriis in racione dicti ordei in CXXXXII – perp. C XXX V.

*

Die XIIII decembris

Guirardus de Draperiis bancherius debet nobis pro racione sua in LXXVIIII – perp. VI^{m} DC LX VI.

Item die XVIII decembris pro comune Janue in LII et sunt pro equis septem, qui debebant apportari detentis Sysopolim – perp. CC.

……

Item ea die [XXV decembris] pro una griparia, quam habuit Valentinus de Camoulio faber pro racione comunis in LII – perp. XI, kar. VI.

……

Item ea die [XXII decembris] in avariis factis in tribus hostagiis carceratis de Sysopoli in XXXVII – perp. XXX V.

Item ea die in racione grecorum sclavorum de Ierica in XXXV – perp. III.

……

Item ea die in Manuele de Finolio in racione sclavorum grecorum in XXXV – perp. VII.

*

Die XXII decembris

Avaria facte in tribus carceratis de Sysopoli debet nobis pro Guirardo de Draperiis in LXXX et sunt pro custodia ipsorum ad complementum acipientis Ogerio de Enrice et Nicolao de Valegia, Bastardino de Lavagio et Gandolfo de Clavaris – perp. XX V.

*

Comune Janue debet nobis pro racione biscoti IIm fieri debebat in Zagora in XXVII – perp. I^{m} D.

……

Item pro Raffaele Gaberni in CLX et sunt pro naulo grani delati de Sysopoli et precio vini in C – perp. CC LXX II kar. V.

*

Recepimus in racione comunis in LXXXXI et sunt pro naulo grani et vini dellati per ipsum de Sysopoli, quod vinum fuit dispensatum per dominum admiratum et eius consilium – perp. CC LXX II kar. V.

*

Die XVI marcii

Ambaxata mitenda ad Imperatorem de Zagora debet nobis pro Frederico de Loico et sociis Officialibus guerre de Peyra in C XXX IIII – perp. I^{m}.

Item die XVI madii pro Carloto Spinula uno de ambaxatoribus mitendis, quos plus expendidit, quam habuerat pro tercia parte sua de mandato Galeoti Judicis in racione dicte ambaxate – perp. LXXXX V kar. XVII.

*

Die XVI marcii

Raube ambaxatorum trium mitendorum ad Imperatorem de Zagora debent nobis pro Carloto Spinulla in C LXXX I et sunt pro mantello et epitogio, tunica, capucio et capello scarlati de grana foratis de ventribus et dossis variorum et pro mantellina una de misclo forata de ventribus, epitogio forato de dossis et tunica cum capicio de dicto panno forato de misclo cum avariis in ipsis factis et raubis et foraturis raubarum domicellarum dicti Carloti – perp. CCC XVI, kar. XIII.

Item, die XVIIII madii pro quondam Thoma de Magnerii in CLXXXI et sunt pro mantello, epitogio, tunica et capucio scarlati forati de ventribus et dossi ut supra et pro mantellina, epitogio, tunica et capucio de misclo cum foratura de ventribus – perp. CC L, kar. XVI.

Item, ea die pro quondam Jachino de Castellano in CLXXXI et sunt pro pichis X de scarlato de grana, mantello uno de scarlato forato de ventribus variorum, mantellina forata de ventribus – perp. CC XII, kar. X.

Ambaxata mittenda ad Imperatorem de Zagora debet nobis pro racione comunis in LVIII – perp. LXXXX V, kar. XVIIII.

*

[Die XXVII marcii]

Carcerati Greci de Sysopoli debent nobis acipiente Manuele de Casteliono infra solucione eum, quod recipere debet in Guirardo de Draperiis in Galeoto Judice in LXX – perp. C.

Item, die XXX marcii acipiente Petro Presbytero custode carceratorum in Guirardo de Draperiis in..., qui supra in LXV – perp.

Item, die XVIIII aprilis acipiente Manuele de Casteliono ad complementum cibi, potus et salarii ipsius dictorum carceratorum in dicto Guirardo in LXXXVIII – perp.LX III, kar. VI.

Item, ea die acipiente Johanne de Urino pro pensore magazeni unius sui mensis unius in dicto Guirardo in LXXXVIIII – perp. III.

*

Item, ea die in Manuelis de Casteliono in racione carceratorum grecorum de Sysopoli in CLVII – perp. C.

……

Item, die XVI madii in Carloto Spinula pro ambaxata de Zagora in CLXXXI – perp. LXXXX V, kar. XVIIII.

*

Recepimus die XVI aprilis in Antonio Furnica de Saona in una sclava et per eum in Guirardo de Draperiis in LXXXVIII – perp. XX III.

Item, ea die in Antonio Benevendiorio pro uno sclavo infermo et per eum in Guirardo de Draperiis in LXXXVIII – perp. X IIII.

Item, in Georgio Arduino pro una sclava et per eum in dicto Guirardo in LXXXVIIII – perp. XX V.

Item, in Lanfranco Carlevario in una sclava per eum in dicto Guirardo in LXXXVIIII – perp. XX V.

Item, in Nicolao Luciano et per eum in Guirardo de Draperiis in LXXXVIIII et sunt pro una sclava, quam babuit Audacio de Zoalio – perp. XX V.

Item, in Nicolao de Redereto pro una sclava et per eum in Galeoto Judice in LXVIIII – perp. XX V.

Item, in Jacobo de Pasaco pro una sclava et per eum in Nicolao Luciano in LXVIII – perp. XX V.

Item, in Raffo de Sigestro pro una sclava et per eum in Galeoto Judice in LXVIIII – perp. XVIII, kar. XVIIII.

Item, in Symone Lecavella pro una sclava et per eum in CX – perp. XX V.

Item, in domino Percivalle de Cavalla pro duobus sclavis in XXXVII perp. XXX

Item, in Thadeo Illionis pro una sclava in CXXI – perp. X V.

Item, in Bonifacio de Sauro pro tribus sclavis in CLXXII – perp. XXXX V.

Item, in Rainerio Domestico pro una sclava in CXIII – perp. XV.

Item, in Rogerono Imperiale pro una sclava in CVII – perp. XV.

Item, in Marcho de Varagine pro una sclava in CLXXVII – perp. XV.

Item, in domino admirato pro una sclava in CLXXVII – perp. XV.

Item, in Dano Imperiale pro una sclava in CXXVII – perp. XV.

*

Bonifacius de Sauro debet nobis pro tribus mulieribus grecorum de Sysopoli carceratis in CLVII – perp. XXXX V.

Nota, quod d(ominus) admiratus pro una sclava, qua grecha est, occaxione ambaxate Orchani non fecit vendicionem, qua super dictus dicit Bonifacis, quod Grecha fuerat se.

Marcus de Varagine debet nobis pro uno sclavo greco de Sysopoli in CLVII – perp. X V.

Danus Imperialis debet nobis pro una sclava de Sysopoli in CLVII – perp. XV.

D(ominus) Paganinus de Auria admiratus debet nobis pro una sclava greca de Sysopoli in CLVII – perp. XV.

Recepimus in tribus carceratis in CLXII, qua greci sunt ut supra – perp. XXXX V.

Recepimus in Raffo Erminio et Oberto Gatilusio syndicis in CXXXI ad acipiendum ab ipso Marcho sic posserit – perp. XV.

Recepimus in racione sclavorum de Sysopoli in CLVII – perp. XV.

Recepimus in racione sclavorum de Sysopoli in CLVII – perp. XV.

*

Die II madii

Pantaleonus Carena debet nobis pro domino Paganino de Auria in CLXVI et sunt pro conta parte de perp. CXXII kar. VI et de perperis LIII et eciam pro pena, raube et aliis facta racione sua – perp. LX kar. VI.

Item pro una mantelina de misclo forata de ventribus et pena una de ventribus et capello uno de scarleto de ventribus quondam Thome de Magneri pro una mulierum ambaxatorum de Zagora in CLXXXII.

Item pro Martino de Mauro de isto superio – perp. XX;

perp. C XXX.

*

Die II madii

Carlotus Spinula debet nobis pro racione sua de XXXIII – perp. IIII, kar.XII.

Item, pro dicto Paganino de Auria admirato in CLXVI – perp. XXX V, kar. I.

Item, pro dicto domino Paganino in CLXVII – perp. V, kar. XV.

Item, pro dicto domino Paganino in CLXVI – perp. X, kar. XIII.

Item, pro dicto domino Paganino in CLXVI – perp. X, I.

Item, die XXIII pro una pena de ventribus variorum marcelli, quondam Thome de Magneriis de scarleto et uno capucio de scarleto pro racione raubarum ambaxate de Zagora in CLXXXII – perp. XX V.

Item, die ultima madii pro Thome de Magneriis in CLXXXIIII – perp. V, kar. X.

Item, pro Martino de Mauro in CLXVIIII, quod nabuit in rauba ipsa – perp. CC LXX IIII, kar. XIII.

Die

Martinus de Mauro debet nobis pro domino Paganino de Auria in CLXVI – perp. XXX, kar. I.

Item, ea die pro dicto domino Paganino in CLXVI – perp. VII, kar. I.

Item, ea die pro dicto domino Paganino in CLXVI – perp. XX, I.

Item, die XXVI madii pro pena una de ventribus Marcelli quondam Jachini de Castellano et pena una de ventribus, mantelina miscli quondam Jachini predicti et pena una de dossis, epitogii dati quondam Jachini pro racione ambaxate de Zagora in CLXXXII – perp. L.

Item, pro domino Paganino de Auria in CLXVI et sunt pro dictis et florenis auri LXXXX– perp. C L V II, kar. XII.

Item, pro Bartholomeo de Ast in CLXXVIIII et sunt pro florenis – perp. VIII kar. XVII.

Item, pro racione sua de CLXVIII – perp. C L I.

*

Die VIIII madii

Salvus Liqis debet nobis pro racione sclavorum grecorum in XXXXVIII et sunt pro uno puero parvo – perp. VII kar. XII.

*

Recepimus die XVI madii in Carloto Spinulla, Jachino de Castellano et Thoma de Magnerii ambaxatoribus ellectis ad eundum ad Imperatorem de Zagora in CXXXXV – perp. I^{m}.

*

Die XVI madii

Carlotus Spinulla debet nobis pro Galeoto Judicic in et sunt pro ambaxiata de Zagora in CXXXV – perp. CC XX, kar. XVII.

Item, ea die pro dicto Galeoto Judice in LII – perp. LXXXX V, kar. XVIII.

Die XVI madii

Jachinus de Castellano debet nobis pro ambaxiata die Zagora in CXXXXV – perp. CC XII, kar. XVII.

Die XVI madii

Thomas de Magnerii debet nobis pro ambaxiata de Zagora in CXXXXV – perp. CC XII, kar. XVII 1/2.

Item, die XVIIII madii pro Guirardo de Draperiis in LXXXXII – perp. XXX VII, kar. XXII.

*

Recepimus die XVI madii in Carloto Spinulla in CLXXI – perp. CC XX, kar. XVII 1/2.

Item, ea die in Jachino de Castellano in CLXXXI – perp. CC XII, kar. XVII 1/2.

Item, ea die in Thoma de Magnerii in CLXXXI – perp. CC XII, kar. XVII 1/2.

Item, ea die in Michaelle de Minerina scribe dictorum trium ambaxatorum et sunt pro complementu de perp. LX, quos habuerunt facta cum conta de perperis X, qui ipsis expediderunt in certis neccessariis racione dicti itineris et pro racione Galeoto Judice in LII – perp. L kar. XX I.

*

Recepimus die XX madii in Carloto Spinulla in CLXVII et sunt pro pena una de ventribus variorum marcelli quondam Thome de Magnerii et capucio uno de scarleto – perp. XX V.

Item, ea die in Lanfranco Carena in CLXVIII et sunt pro mantelina una miscli forata de ventribus variorum quondam Jachini de Castelano et uno capello de scarleto forato de ventribus perp. XX

Item, ea die in domino Paganino de Auria in CLXVII et sunt pro uno mantello de scarleto forato de ventribus cum hosmaldo uno ad armam Spinularum – perp. XXXX.

Item, ea die in Martino de Mauro in CLXVIII et sunt pro pena una de ventribus marcelli de scarleto quondam Thome de Magneriis et foratura una de ventribus manteline quondam Jachini de Castelano ac pena una de dossis, data quondam Jachini, et capello uno scarleto forato de ventribus variorum – perp. L.

Item, in racione comunis in CLVI – perp. DC XXXX IIII, kar. XV.

Nota, quod res domini raubarum remansit penes syndicos prout in una memoria de Draperiis.

Recepimus in eidem racione in XXXXV et sunt, qui scripti sunt, quod dicte ambaxate debet accipiente Carlovo Spinula de mandato Galeoti Judicis in LXX et in racione dicti Carloti in CLXXX scripti sunt, quod dictus Carlotus debet pro dicto Galeoto in LXX – perp. LXXXX V, kar. XVIIII.

* Dieprimayumi

Corina bovina CCC XXX VI die prima Junii delata super Ligno capto in Maurocastro per Galeotum Gallum, ducto in Peyram, debet nobis accipiente camalis, qui detulerunt ipsa de marina ad magazinum in Gabriele Predomo in LXXXV – perp. I, kar. III.

Item, die IIII Junii pro camalis, qui portaverunt ea ad ponderandum de racione Galeoti Judicis in LXXI – perp. I, kar. VI.

Item, pro eodem, videlicet kar. VIII pro cantaro, de racione dicti Galeoti in LXXI – perp. I.

Item, pro racione comunis in LXXXX – perp. CC LXXX IIII.

Също, на същия ден [8 ноември 1351 г.] за господин подеста и за Военната служба за изпращането им в Загора, за да уредят направата на сухар, плати на Николай Бистони по сметка 27 – 500 перпера.

Също, на същия ден за хлебаря Джакобо де Понтремуло брои на Николай Бистони по сметка 27 – 300 перпера.

……

Също, на деня 19 ноември плати на Франческо Ваха по сметка 103 – 63 перпера и 7 карата.

……

Също, на същия ден [19 ноември 1351 г.] плати на кормчията Алексий от Чембало за отиване във Варна за сметка на общината по 52 сметка – 7 перпера.

*

Ден 8 ноември [1351 г.]

За изготвянето на сухар в Загора зае от нас чрез Гуидаро де Драпериис по сметка 76, получени от някакъв грък, който да ги занесе в Загора, по нареждане на господин адмирала и неговия Съвет и за прехраната на Пера – 500 перпера.

Също, на деня 9 ноември, получени от хлебаря Джакобо де Понтремуло за двадесет кантара сухар, дадени на Джакобо Форнига по нареждане на Гуирардо по сметка 76 – 30 перпера.

Също, на деня 10 ноември за Николай Лучиано по сметка 68, които взе Джакино де Кастелано за отнасяне в Загора за сухар, който ще бъде направен по нареждане на адмирала и неговия съвет – 500 перпера.

За сухар, който ще бъде направен в Загора, дадени от нас за нейна [на общината] сметка за същото както по-горе – 1000 перпера.

Също, за Бартоломео и Нуклио Лейтаре по 32 сметка и са, онези пари, които съдията Галеото зае по нареждане на господин адмирала и неговият Съвет заради казаните Бартоломео и Нуклио и Джакино де Кастелано за занасяне в Загора във връзка с искането да бъде приготвен сухар – 500 перпера.

*

Ден 8 ноември

Извънредни разходи във връзка със съоръжаването на галерите, броени от нас, получени от Джовани де Липти вместо отиващия във Варна кормчия по нареждане на Гуирардо де Драпериис по сметка 76 – 4 перпера.

Също на деня 12 ноември за Доминик Виланучио по сметка 43 за извършените работи – 5 перпера и 5 карата.

*

Ден 19 ноември [1351 г.]

Генуезката община зае от нас, получени от кормчията Алексий от Чембало за отиване в Несебър и Варна по нареждане на Гуирардо де Драперис по сметка 76 – 7 перпера.

*

Получихме на деня 20 ноември за 40 [кантара] сухар, който трябваше да бъде направен в Загора по 27 сметка – 500 перпера.

*

Също, в деня 14 декември брои на Гуирардо де Драпериис по 79 сметка и са включени в изплащането на хилядата перпера, броени от онези от Ахтопол – 680 перпера и 11 карата.

Също, на деня 18 декември брои на Гуирардо де Драпериис по 80 сметка и са за 7 коня, които трябваше да докарат пленените в Созопол – 200 перпера.

Също, на деня 26 декември брои на майстора Валентино де Камулио и за сметка на Гуирардо де Драпериис по сметка 80 и са за цената на една лодка – 11 перпера и 6 карата.

Също, на същия ден брои на Пиетро де Пагнуа за цената на една грапария и вместо него получени от Николай Лучиано по 68 сметка – 40 перпера.

……

Също за сухар, докаран от Кафа на много кораби, разпределен от господин адмирала и неговия Съвет по 28 сметка – 8084 перпера и 7 карата.

……

Също за разходи по водениците за сухара по 62 сметка – 323 перпера и 2 карата.

……

Също за разходи за издръжката на трима гърци от Созопол по 37 сметка – 25 перпера.

Също за разходи, направени за издръжка на затворените и пленените по 36 сметка – 201 перпера и 16 карата.

*

[декември 1351 г.]

Също за 69 модия жито от Созопол, докарани на кораба на Рафаел Габерина, платени по 4 перпера за модий по 139 сметка – 276 перпера.

Също за едно буре вино и за него на Гуирардо де Драпериис по сметка 88 – 135 перпера.

Също за 5 1/2 модия жито, докарани на галерата на Филипон де Калчинария за сметка на казаното жито по 139 сметка – 22 перпера.

Също за четиридесет и пет модия ечемик, докарани с лодката на Кардано де Портовенере за сметка на споменатия ечемик по 142 сметка – 135 перпера.

*

Ден 14 декември [1351 г.]

Банкерът Гуирардо де Драпериис ни дължи за своя сметка по сметка 79 – 6666 перпера.

Също, на 18 декември заради Генуезката община брои по сметка

52 и са за седемте коня, които трябваше да докарат пленените в Созопол – 200 перпера.

…………………………………………………………………………

Също, на същия ден [25 декември] за една грипария, която купи майстора Валентино де Камулио за сметка на общината по 52 сметка – 11 перпера и 6 карата.

…………………………………………………………………………

Също, на същия ден [22 декември] за разходи, направени за издръжката на тримата затворници от Созопол по 37 сметка – 35 перпера.

Също, на същия ден за сметка на гърците-роби от Йерико по 35 сметка – 3 перпера.

…………………………………………………………………………

Също, на същия ден на Мануеле де Финолио за сметка на робите-гърци по 35 сметка – 7 перпера.

*

Ден 22 декември [1351 г.]

За разходи, направени за тримата затворници от Созопол, зае от нас Гуирардо де Драпериис по 80 сметка и са за тяхното пазене, изцяло получени от Отерио де Енрике и Николай де Валедзена, Бастардино де Лавадзено и Гандоефо де Клаварис – 25 перпера.

Генуезката община ни зае за сметка на 2000 сухара, които трябва да се приготвят в Загора по сметка 27 – 1500 перпера.

…………………………………………………………………………

Също брои на Рафаеле Габерна по 160 сметка и са житото, докарано от Созопол, и за цената на виното по сметка 100 – 272 перпера и 5 карата.

*

[3 януари 1352 г.]

Получихме за сметка на общината по 91 сметка и са за превозването на житото и виното, докарани от Созопол, което вино бе разпределено от господин адмирала и неговия Съвет – 272 перпера и 5 карата.

*

Ден 16 март [1352 г.]

Пратеничеството, което ще бъде изпратено в Загора получи от нас чрез Фредерико де Лоик и съдружници от Службите за войната на Пера по 134 сметка – 1000 перпера.

Също, на деня 16 май брои на Карлото Спинула, един от пратениците, които ще бъдат изпратени, които са в повече изплатени от полагаемата му се трета част, по нареждане на съдията Галеото, за сметка на казаното пратеничество – 95 перпера и 17 карата.

* Ден 16 март [1352 г.]

За дрехи за тримата пратеници, които ще бъдат провождани при императора на Загора взеха от нас заради Карлото Спинула по 181 сметка и те са за плащ и шал, риза, качулка и шапка от червено кадифе и отвън с кожи и различни украси, а също за една пелерина от копринен плат отвън с кожи, шал отвън с украси и туника с качулка отвън със копринен плат, заедно с разходите направени за тях, за дрехите и за подплатите на домашните дрехи на казания Карлото – 316 перпера и 13 карата.

Също, на деня 19 май за онзи Тома де Магнерио по 181 сметка и те са за плащ, шал, туника и качулка от червено кадифе отвън с кожи и украси, както по-горе, и за пелерина, шал, туника и качулка от копринен плат с кожена подплата отвън – 250 перпера и 16 карата.

Също, на същия ден за онзи Джакино де Кастелано по 181 сметка и те са за 10 пики кадифян плат, един плащ от кадифе отвън подплатен с различни кожи, пелерина отвън с кожи – 212 перпера и 10 карата.

Пратеничеството, провождано при императора на Загора, зае от нас за сметка на общината по 58 сметка – 95 перпера и 19 карата.

*

[Ден 27 март 1352 г.]

Затворените гърци от Созопол ни дължат за взетите от Мануел де Кастелионо, включително заплащането му, което трябва да получи от Гуирардо де Драпериис и съдията Галеото по 70 сметка – 100 перпера.

Също, в деня 30 март получени от Петрос Презвитера, пазач на затворниците, от Гуирардо де Драпериис за..., които са както по-горе по сметка 65 – ... перпера.

Също, на деня 19 април, получени от Мануеле де Кастелионо за доставка на храна и пиене и за заплата на същия за пазене на казаните затворници чрез казания Гуирардо по 88 сметка – 63 перпера и 6 карата.

Също, на същия ден получени от Джовани де Урино за пазене на един склад за един месец чрез казания Гуирардо по 89 сметка – 3 перпера.

*

[27 март 1352 г.]

Също, на този ден дадени на Мануеле де Кастелионо за сметка на затворените гърци от Созопол по 157 сметка – 100 перпера.

…………………………………………………………………………

Също, в деня 16 май дадени на Карлото Спинула за пратеничеството в Загора по сметка 181 – 95 перпера и 19 карата.

*

Получихме в деня 16 април от Антонио Фурника от Савона за една робиня и вместо него от Гуирардо де Драпериис по 88 сметка – 23 перпера.

Също, на същия ден от Антонио Беневендиорио за един болен роб и вместо от него от Гуирардо де Драпериис по 88 сметка – 14 перпера.

Също, от Джорджо Ардуино за една робиня и вместо от него от казания Гуирардо по 89 сметка – 25 перпера.

Също, от Ланфранко Карлеварио за една робиня и вместо от него от казания Гуирардо по 89 сметка – 25 перпера.

Също, от от Николай Лучиано и вместо него от Гуирардо де Драпериис по 89 сметка и са за една робиня, която купи Аудачио Зоалио – 25 перпера.

Също, от Николай де Редерето за една робиня и вместо него от съдията Галеото по 69 сметка – 25 перпера.

Също, от Джакобо де Пасако за една робиня и вместо от него от Николао Лучиано – 25 перпера.

Също, от Раффо де Сигестро за една робиня и вместо от него от съдията Галеото по 69 сметка – 18 перпера и 18 карата.

Също, от Симоне Лекавела за една робиня и за него по сметка 110 – 25 перпера.

Също, от господинПерчивале де Кавала за двама роби по 37 сметка – 30 перпера.

Също, от Тадео Илионис за една робиня по 121 сметка – 15 перпера.

Също, от Бонифачио де Сауро за трима роби по 177 сметка – 45 перпера.

Също, от Райнерио Доместико за една робиня по 113 сметка – 15 перпера.

Също, от Рогероно Империале за една робиня по 107 сметка – 15 перпера.

Също, от Марко де Варагино за един роб по 177 сметка – 15 перпера.

Също, от господин адмирала за една робиня по 177 сметка – 15 перпера.

Също, от Дано Империале за една робиня по 127 сметка – 15 перпера.

*

Бонифачио де Сауро ни дължи за три жени гъркини затворнички от Созопол по 157 сметка – 45 перпера.

Отбележи, че господин адмирала за една робиня, която е гъркиня, по случай пратеничеството на Орхан не позволи продажба, за която, освен казаното, Бонифачио рече, че била гъркиня.

Маркус де Варагино ни дължи за един роб-гърк от Созопол по 157 сметка – 15 перпера.

Дано Империале ни дължи за една робиня от Созопол по 157 сметка – 15 перпера.

Господин Паганино Дория, адмиралът, ни дължи за една робиня гъркиня от Созопол по 157 сметка – 15 перпера.

Получихме за трима затворници по 162 сметка, които са гърци, както бе записано по-горе – 45 перпера.

Получихме от Рафо Ерминио и Оберто Гатилузио, пълномощниците, по 131 сметка, получени от онзи Марко – 15 перпера.

Получихме по сметката за робите от Созопол по 157 сметка – 15 перпера.

Получихме по сметката за робите от Созопол по 157 сметка – 15 перпера.

*

Ден 2 май [1352 г.]

Панталеоне Карена получи от нас заради господин Паганино Дория по 156 сметка и са част от сметката от 122 перпера и 6 карата и от 53 перпера, и именно за кожуха, дрехите и други, направени за него – 60 перпера и 6 карата.

Също за една копринена пелерина отвън с кожи и за един кожен кожух и една кадифяна шапка с кожи, взети от онзи Тома де Магнери за една от жените на пратениците от Загора по 182 сметка.

Също за Мартино де Мауро за същото както по-горе – 20 перпера и 130 перпера.

*

Ден 2 май [1352 г.]

Карлото Спинула зае от нас за своя сметка по 33 сметка – 4 перпера и 12 карата.

Също, за споменатия Паганино Дория, адмирала, по 166 сметка – 35 перпера и 1 карат.

Също, за споменатия господин Паганино по 167 сметка – 5 перпера и 15 карата.

Също, за казания господин Паганино по 166 сметка – 10 перпера и 13 карата.

Също, за казания господин Паганино по 166 сметка – 11 перпера.

Също, на 23 май за един кожух от различни кожи от сърна за онзи Тома де Магнерио, за кадифе и за една кадифена качулка за сметка на дрехите за пратеничеството от Загора по сметка 182 – 25 перпера.

Също, на последния ден от май за Тома де Магнери по 184 сметка – 5 перпера и 10 карата.

Също, за Мартино де Мауро по 169 сметка, която похарчил за тези дрехи – 274 перпера и 13 карата.

Ден…

Мартино де Мауро зае от нас вместо господин Паганино Дория по 166 сметка – 30 перпера и 1 карат.

Също, на същия ден за казания господин Паганино по 166 сметка – 7 перпера и 1 карат.

Също, на същия ден за казания господин Паганино по 166 сметка – 21 перпера.

Също, на 26 ден от май за един кожух от сърна за онзи Джакино де Кастелано и за един кожен кожух, за копринена пелерина за същия този гореказан Джакино и един украсен кожух и шал, дадени на този Джакино за сметка на пратеничеството от Загора по 182 сметка – 50 перпера.

Също, за господин Паганино Дория по 166 сметка и са за казаните и за 90-те златни флорина – 157 перпера и 12 карата.

Също, за Бартоломео де Асти по 179 сметка и са за флорините – 8 перпера и 17 карата.

Също, за негова сметка по сметка 168 – 151 перпера.

*

Ден 8 май

Салво Ликви зае от нас за сметка на гръцките роби по 48 сметка и са за едно малко момче – 7 перпера и 7 карата.

*

Получихме на деня 16 май за Карлото Спинула, Джакино де Кастелано и Тома де Магнериис, пратениците, избрани да отидат при императора на Загора, по 145 сметка – 1000 перпера.

*

Ден 16 май

Карлото Спинула зае от нас чрез съдията Галеото и са за пратеничеството до Загора по 135 сметка – 220 перпера и 17 карата.

Също, на същия ден за казания съдия Галеото по 52 сметка – 95 перпера и 18 карата.

Ден 16 май

Джакино де Кастелано взе от нас за пратеничеството до Загора по 145 сметка – 212 перпера и 17 1/2 карата.

Ден 16 май

Тома де Магнерии взе от нас за пратеничеството до Загора по 145 сметка – 37 перпера и 22 карата.

Също, на деня 19 май за Гуирардо де Драпериис по 92 сметка – 37 перпера и 22 карата.

*

Получихме в деня 16 май за Карлото Спинула по 181 сметка – 220 перпера и 17 1/2 карата.

Също, на същия ден за Джакино де Кастелано по 181 сметка – 212 перпера и 17 182 карата.

Също, на същия ден за Тома де Магнерии по 181 сметка – 212 перпера и 17 1/2 карата.

Също, на същия ден за Микеле де Минерина, писар на споменатите трима пратеници, и са допълване на 60 перпера, които са получени с отбивка от 10 перпера, които същите били изхарчени в някои необходими неща за сметка на казаното пътуване и по съображение от съдията Галеото по сметка 52 – 50 перпера и 21 карата.

*

Получихме в деня 20 май за Карлото Спинула по 167 сметка и са за един кожух от различни сърнени кожи за онзи Тома де Магнерии и за една качулка от кадифе – 25 перпера.

Също, на същия ден за Ланфранко Карена по 169 сметка и са за една копринена пелерина, обшита с различни кожи за онзи Джакино де Кастелано и за една кадифяна шапка, обшита с кожи – 20 перпера.

Също, на същия ден за господин Паганино Дория по 167 сметка и са за един кадифян червен плащ, подплатен с кожи с едно изображение според герба на Спинулите – 40 перпера.

Също, на същия ден, за Мартино де Мауро по 168 сметка и са за един кожух от сърнени кожи на онзи Тома де Магнерии и една подплатена пелерина на онзи Джакино де Кастелано и за един кожух с украси на същия Джакино и за червена кадифена шапка, обшита с различни кожи – 50 перпера.

Също, за сметка на общината по 156 сметка – 644 перпера и 15 карата.

Да се отбележи, че заплащането за дрехите на господин [адмирала] остава за пълномощниците, както е според една бележка на Драперис.

Получихме в същата връзка по 145 сметка и са онези, които са вписани, което взе за казаното пратеничество получилият сумата Карлото Спинула по нареждане на съдията Галеото по сметка 70 и са вписани в сметката на същия Карлото по 180 сметка, които казаният Карлото взе вместо казания Галеото по 70 сметка – 95 перпера и 19 карата.

*

Ден 1 юни [1352 г.]

336 волски кожи, докарани на кораба, пленен в Маврокастро от Галеото Гало, докаран в Пера, зае от нас за плащане на хамалите, които ги пренесоха от пристанището до склада, дадени на Габриеле Продомо по 85 сметка – 1 перпер и 3 карата.

Също, в деня 4 юни за хамалите, които ги пренесоха за теглене по решение на съдията Галеото по сметка 71 – 1 перпер и 6 карата.

Също, за това (теглене), именно по 8 карата на кантар, по разпореждане на казания Галеото – 1 перпер.

Също, за сметка на общината по 90 сметка – 284 перпера.

N 5

Договор на добруджанския деспот Иванко Тертер с Генуа, сключен на 27 май 1387 г. в Пера

ASG-Archivo Segreto, Materie politiche, n.g. 2729, bjsta 10, mappo 1, N 25, f. 4r-5v.

In nomine Domini. Amen.

Egregii et potentes viri, domini, Johannes de Mezano, Potestas Peyre et Januensium in imperio Romanie, Gentilis de Grimaldis, Janonis de Boscho, ambassatores, sindici et procuratores magnifici et excellentissimi domini Anthoniotti Adurni, Dei gratia Januensium ducis et populi defensoris, et consilii Ancianorum civitatis Janue, nec non Officii octo civium constitutorum super tractandis et consulendis rebus partium Orientis, de qua procuratione facta per ipsos: dominum ducem, consilium et officium in personis dictorum dominorum Gentilis et Janoni, apparet instrumento publico cum plena et larga et sufficienti baylia, scriptum manu Petri de Bargalio notario et cancellario Communis Janue, M°CCC°LXXXVII°, die XXII marcii, nomine et vice Communis Janue et omnium Januensium in quacumque mondi parte existentium, ex una parte;

et discreti et sapientes viri, domini Costa et Jolpani, ambassatores, nuncii et procuratores speciales ad infrascripta, transmissi per magnificum et potentem dominum dominum Juanchum, filium bone memorie magnifici domini Dobordice, cum plena et sufficienti baylia, ut apparet per litteras patentes subscriptas cum subscriptione scripta propria manu dicti domini Juanchi, tenoris infrascripti, misericordia Dei, dominus Juanchus, scripta die XIII Madii mensis presentis, presentatas per dictos ambassatores prefatis dominis Potestati et ambassatoribus hodie, nomine et vice dicti Juanchi et omnium subditorum suorum, ex altera parte;

in presentia concilii octo Ancianorum dicti domini Potestatis et totius Peyre, quorum nomina sunt haec:

Raffael de Ama,
Lodixius Vayrolus,
Lucas Ususmaris,
Johannes Pancia,
Dominicum Maribonus,
Philippus Rubens et
Darius Spinulla,

Pervenerunt et pervenisse confessi fuerunt dicte partes, dictis nominibus, ad bonam et veram pacem perpetuo duraturam. Videlicet, quia remisserunt dicte partes, dictis nominibus, sibi invicem et vicissim, et una pars alteri et altera alteri, omnes injurias, offensas, violencias, rappinas, homicidia et

omnia quaecumque hactenus per unam ex dictis partibus in alteram, quomodocumque et qualitercumque, usque in diem et horam presentem illatas; promittentes dicte partes, dictis nominibus, et una pars alteri et altera alteri, solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus, sese non offendere, sed ipsam pacem perpetuo tenere et observare cum pactis, modis, promissionibus, formis et conditionibus infrascriptis.

Renunciantes exceptioni pacis predicta, ut supra non facte, pacta, promissiones et conditiones infrascriptas non factas, rei ut supra et infra sic non geste et sic se habentis, doli mali metus infectum, actioni, conditioni sine causa et omni alii juri.

Videlicet, quia prefactus dominus Potestas et ambassatores predicti, nomine et vice Communis predicti et Januensium predictorum, promixerunt dictis dominis Coste et Jolpani, ambassatoribus predictis, a die celebrationis presentis pacis in antea, benigne habere, tenere et tractare prefactum dominum yuanchum et subditos ipsius, et quoscumque alios subditos ejusdem in quibuscumque terris ejusdem Communis Janue, ipsosque subditos suos et gentem fideliter salvare et custodire in rebus et mercibus eorumdem, eisdemque hominibus et subditis domini Juanchi predicti jus et justitiam facere, reddere et ministrare, vel fieri, reddi et ministrari facere, et omnibus et singulis Januensibus eisdem debentibus seu qui de cetero gentem et subditos prefactos offenderent a die celebrationis presentis pacis in antea offendissent, in here vel personis, quocumque loco territorii dicti Communis, secundum quod ipsi Communi seu rectori presidenti predicto Communi melius videbitur, equa libre lance servata.

Item, prohibetur quibuscumque galeis Januensium, seu qui de Janua transmitterentur, ne prefacto domino Juancho et gentibus suis, terris vel locis, aliqua dampna faciant.

Item, si contingeret aliquem apportare res seu merces aliquorum Januensium, et cum ipsis se recipere in terris seu locis prefacti domini Juanchi, quod restitutis prius rebus et personis possint hujusmodi homines in territorio suo in personis et mercibus recipere et tueri; et eodem modo de iis, qui auffugerent de districtu prefacti domini Juanchi et reciperent in terrris Communis.

Versa vice, prefacti Costa et Jolpani, ambassatores prefacti promixerunt prefactis dominis Potestati, ambassatoribus predictis, pro Communi Janue et universorum et singulorum Januensium recipientibus, omnes et singulos Januenses in quibuscumque terris et locis sibi submissis et submittendis, honorare, tenere, recipere, tractare benigne et fideliter salvare et custodire, in terra et mari, sanos et naufragos, in here ipsorum, et non impedire vel aggravari taliter vel pro aliter, vel impedire vel aggravari permittere, nec offendere vel offendi facere vel permittere, ymmo ab eis omnes injurias, offensas et molestias vel violentias propulsare in territorio et districtu suo, in terris et locis sibi submissis de cetero submittendis, et in quacumque alia mundi parte;

in ipsisque terris consulem Januensem recipere, qui reddat et ministret jus et justitiam Januensibus quibuscumque, de et super omnibus causis et controversiis inter ipsos Januenses emergendis vel oriendis, seu inter dictos Januenses et subditos prefacti domini Juanchi, civiliter et criminaliter, ita tamen quod actor sequi debeat forum rei; cui consuli eligendo mitendo et mansuro in dictis terris prestare debeat auxilium, consilium, fortiam et favorem, ad officium suum exercendum, et Januenses quoscumque in suo territorio frequentantes gubernandum et regendum, sibique et ceteris Januensibus reddere et facere justitie complementum de quibuscumque aliis sub foro et jurisdictione sua compellendis, in civilibus et criminalibus; et intelligi debeant Januenses omnes illi quos consul Januensis declaraverit, dixerit et nominaverit esse Januenses, seu pro talibus reputatis.

Item promixerunt prefacti Costa et Jolpani, ambassatores prefacti, prefactis dominis Potestati et ambassatoribus recipientibus nominibus quibus supra, quoscumque consules Januenses in territorio suo existentes benigne et graciose tractare, et ipsos et quemlibet ipsorum audire, et super quibuscumque causis sibi spectantibus breviter et sumarie judicare, prout ipse conscientie ipsius domini videbitur expedire, ita et taliter quod possint de eo merito contentari; et ultra teneantur et debeant dare, traddere et consignare consuli predicto vel consulibus, mitendo vel eligendo ut supra, territorium aptum, congruum et necessarium, in quo construi possit logia et ecclesia in qua dicti Januenses in terris suis commorantes et frequentantes stare et morari possint et conversari, neque molestari vel aggravari, molestari vel aggravari permittere aliquem vel aliquos ex dictis Januensibus, pro scelere seu delicto commisso et perpetrato per aliquem seu aliquos alios Januenses; neque quis insons dabit penas pro aliquo alio scelerato seu delinquente, immo penas suos tenebit actores; neque, etiam ex uvis acerbis quas patres comedissent, obstupescent dentes filiorum, vel a contra; scilicet quod neque etiam filius dabit penas pro scelere patris, vel e contra; contra quos malefactores et deliquentes Januenses consul Januensis repertus in loco commissi delicti, cognoscet et inquiret ac judicabit, prout ibi videbitur, justitia mediante.

Item, promixerunt predicti nuncii ut supra, quod ipse magnificus dominus Juanchus rationem bonam, veram et legalem reddet Januensibus de quibuscunque dampnis, furtis, robariis, vel violentiis factis Januensibus a die celebrationis presentis pacis, cognitis et celebratis per consules Januenses seu consulem in suo territorio existentem, factis per subditos et districtuales prefacti domini Juanchi seu alios quoscumque, cujuscumque conditionis existant; ita et taliter quod dictis Januensibus fiet integre satisfactio de predictis, summarie, sine aliqua qualia cognitione; et ultra promixerunt quot quotiescumque produci debuerint aliqui Greci, Burgari, vel alii cujuscumque conditionis existent, in testes contra aliquos Januenses, quod ipsos jurare faciant cum solempnitatibus necessariis et debitis, antequam attestatio ipsorum in aliquo judicio admittatur.

Item, promixerunt ambassatores predicti et nuncii, quod ipse magnificus dominus Juanchus Januenses quoscumque in territorio suo deffendet a quibuscumque personis, in here et personis, et omnes Januenses et bona ipsorum in toto territorio suo salvare et custodire; et si contingeret ipsum dominum Juanchum velle pacem predictam violare, vel Commune Janue ad guerram cum eo pervenire, quod tunc et eo casu teneatur ipse dominus Juanchus ipsos Januenses et bona ipsorum salvare et custodire, et eisdem dare et concedere navigia super quibus possint infra tempus congruum et rationabile de territorio suo discedere res et merces subtiles infra unum mensem inde exportare, et salem et navigia infra menses sex; ita et taliter quod possent libere de territorio suo in personis et rebus exire; et e contra de gentibus et districtualibus suis existentibus in terris Communis fiat.

Item, promixerunt et solempniter convenerunt prefacti nuncii et ambassatores ut supra, quod prefactus et magnificus dominus Juanchus in locis ipsius habitis vel habituris, nullum fiet devetum, quominus ipsi Januenses semper et quandocumque possint et valeant, de dictis territoriis et districti ipsius, ad ipsorum liberam voluntatem, extrahere quascumque res et merces et quacumque victualia que et quas ipsi Januenses demissent vel quomodocumque aquisivissent, ita et taliter quod nullum possit facete devetum dictis Januensibus, sed ipsos emere permittere in territorio suo quascumque res et quacumque victualia voluerint, salvo tempore famis; quo casu liceat super territorio suo facete devetum ipsis Januensibus et prohibitionem in tantum quod aliis quibuscumque extraneis facere deliberaret, et si contingerit ipsum alicui de victualibus facete gratiam, quod tunc teneatur facere dictis Januensibus liberam concedere potestatem.

Item, promixerunt predicti nuncii et ambassatores ut supra, quod dictus dominus Juanchus liberabit omnes et singulos Januenses in quibuscumque terris et locis suis repertos, cum uxoribus et concubinis et liberis ipsorum, et etiam naturalibus, ita tamen quod nullum Januensem vel aliquem de familia sua, in qua non intelligantur sclavi, aliqualiter retinere possit, sed in potestate sua ipsos ponet, ut possint quocumque voluerint ire ad suum libitum voluntatis, tanquam amici dicti domini Juanchi, et intelligantur esse Januenses et de familia ipsorum omnes et singuli qui declarati fuerint per consulem Januensem, ipsos esse Januenses.

Item, promixerunt predicti nuncii et ambassatores, ut supra, quod dictus dominus Juanchum salvabit et custodiet quoscumque Januenses in quibuscumque locis repertis cum rebus ipsis, si vero invadent aliqua loca inimicorum suorum aliquos Januenses in dictis locis repreriretur et dimicando liberetur non propter ea teneatur restituere dampnorum predictorum talibus Januensibus illatorum, salvo quod qui se invenire contingerent sint cum bonis suis salvi et franchi.

Item, promixerunt predicti nuncii et ambassatores ut supra, quod dictus dominus Juanchus salvabit et custodiet fideliter omnes et singulas res et merces quorumcumque Januensium predictorum, nec exigere, percipere vel colligere, exigi, colligi, vel percipi facere a dictis Januensibus nostris, pro eorum rebus et mercibus ibidem portandis, vehendis, vel transmittendis, et tam per mare quam per terras, nisi duos pro centenario tantum valoris et existimationis dictarum rerum; videlicet, unum pro centenario pro introytu, et altertum pro exitu; non tamen intelligantur in ipsis rebus navigia, aurum, argentum, perle veraces, seu jocalia aliqua, ymmo cum ipsis navigiis, auro, argento, perlis et jocalibus, tam ibidem portandis, transmittendis, quam inde extrahendis et exportandis, ipsi Januenses nostri sint liberi, franchi et immunes, et esse debeant, et pro franchis, liberis et immunibus haberi et tractari ad ipso domino Juancho, subditis et officialibus ejusdem; sane semper intellecto quod prefacti Januenses ad solvendum predicto comerchio teneantur ut supra, ipsis vendentibus et alienantibus res et merces predictas, ipsis vero non vendentibus seu alienantibus, nequaquam pro eis aliquod solvere teneantur; excepto pro rebus et mercibus que portarentur per eos et extraherentur de dictis terris ad aliqua alia loca, pro quibus solvi debeat unum pro centenario tantum; neque super Januensibus imponi possit aliqua alia cohentio, mutuum seu gravamen in dictis terris suis, per ipsum dominum Juanchum, gentes et subditos ejusdem.

Item, promixerunt predicti ambassatores et nuncii ut supra, quod dictus dominus Juanchus liberam restitutionem faciet, infra menses duos postquam ad ejus notitiam pervenerit de pace predicta, heredibus quondam Lodixii de Goasto, de quibuscumque rebus et bonis dicti quondam Lodixii, que res et bona in ipsum dominum Juanchum seu subditos suos pervenerunt tempore mortis dicti quondam Lodixii vel legisperite persone pro ipsis heredibus seu persone pro communi transmisse.

Item, promixerunt predicti ambassatores ut supra, quod ipse magnificus dominus Juanchum infra mensem unum proxime venturum a die notificationis sibi facte de pace predicta per publicum instrumentum, cum juramentis et aliis quibuscumque cautelis ratificabit, approbabit et confirmabit pacem predictam et omnia et singula in ea contenta, quam perpetuo attendere promittet.

Qua omnia et singula supra scripta dicte partes, dictis nominibus, sibi invicem et vicissim, et una pars alteri, et altera alteri solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus, promixerunt et ad cautelam juraverunt ad sancta Dei evangelia, corporaliter tactis sacris evangeliis; videlicet, prefacti dominus Potestas, ambassatores et consilium more Latinorum tactis sacrosanctis Scripturis, et prefacti domini Costa et Jolpani, nuncii et ambassatores prefacti more Grecorum; predicta omnia et singula habere perpetuo et tenere per se ipsos, gentes et subditos, et officiales eorumdem et dicti Communis, et universos Januenses; ratta, grata et firma attendere complere et observare, et in nullo contra facere vel venire, aliqua ratione vel causa que dici vel excogitari posset, de jure vel de facto, sub pena et in pena perperorum centum millium aureorum, ad sagium Peyre; in quam penam incidat pars non observans parti observanti, toties quoties fuerit contra factum vel ut supra non observatum pro dampno interesse partis observantis; et que pena possit committi et exigi cum effectu per partem observantem a parte contra faciente, quoties fuerit contra factum vel ut supra non observatum cum restitucione omnium et singulorum dampnorum, interesse et expensarum que propter ea fierint; que pena soluta vel non, predicta omnia et singula nihilominus rata et firma perpetuo perdurent. Et pro his omnibus et singulis attendendis et observandis, prefacti domini Potestat, ambassatores et consilium obligaverunt et ypothecaverunt dictis ambassatoribus, omnia et singula bona dicti Communis Janue et oppidi Peyre, que aliquo capitulo obligari non prohibentur; et predicti ambassatores omnia et singula bona prefacti domini Juanchi presentia et futura, mobilia et immobilia, que nunc habet vel possidet, vel in futurum habebit vel possidebit.

Actum Peyre, in palatio habitationis domini Potestatis in aula superiori dicti palatii, anno dominice nativitatis millesimo trecentesimo octuagesimo septimo, indictione nona secundum cursum Janue, die vigesima septima maii, hora post tertias et ante nonas. Presentibus testibus ad hoc vocatis et rogatis: discreto viro domino Antonio de Via, notario vicario curie ipsius domini Potestatis, Angelino de Sirimbaldo de Saulo, Lodixio de Ponte, quondam Johannis, Lodixio Carpeneto, filio Laurentii; Barttholomeo Villanucio, notario, interprete publico predicta omnia legente, predictis Coste et Jolpani interpretanti, Johanne de Bozolo, notario, et Raffaele de Via Cava, filio Georgii, milite curie ipsius domini Potestatis.

Extractum est ut supra de volumine sive libro conventionum Communis Peyre, existente penes dominum Potestatem Peyre, sed ad authentico publici instrumenti scripti manu Hetoris de Abeneriis, notarii, in dicto libro extensi et publicati.

Antonius de Murtedo de Monilia, notarius.

В името на Господа. Амин.

Благородните и велемощни мъже господата Джовани де Мецано, подеста на Пера и на генуезците в Ромейската империя, Джентиле де Грималди, Джаноне де Боско, пратеници, пълномощници и доверепници на великолепния и превъзходен господин Антонио Адурно, по Божия милост дож на генуезците и защитник на народа, а също и на Съвета на старейшините на града Генуа, както и на Службата на осемте граждани, поставени за разглеждане и уреждане на делата в източните области, за което доверителство, дадено им от тях – господин дожа, Съвета и Службата в лицето на споменатите господа Джентиле и Джаноне, свидетелства нотариалният акт за пълно, широко и достатъчно пълномощие, писан от ръката на Петро де Баргалио, нотариус и писар на Генуезката община в деня 22 март на 1387 година в името и от страна на Генуезката община и на всички генуезци в която и да е област на света да живеят, от една страна; и отличните и мъдри мъже господата Коста и Чоплан, посланици, пратеници и специални пълномощници в тук изложеното, изпратени от великолепния и могъщ господин Иванко, син на починалия великолепен господин Добротица, снабдени с пълно и достатъчно пълномощие, както личи от уверителното писмо, подписано със собственоръчния подпис на споменатия господин Иванко, който гласи: „Иванко, по Божия милост деспот“, писано в деня 13, на настоящия месец май, представено от споменатите пратеници на споменатия господин подеста и на пратениците от името и от страна на казания господин Иванко и всичките му поданици днес, от друга страна; в присъствието на Съвета на старейшините на казания господин подеста и на цяла Пера, чиито имена са:

Рафаел де Ама,
Лодизий Вайроло,
Лука Узусмарис,
Джовани Панча,
Доминико Марибоно,
Филипо Рубенс и
Дарио Спинула.

Казаните страни чрез казаните имена дойдоха и се заклеха, че искат добър, истински и вечнотраен мир. Именно, че казаните страни чрез казаните имена си опрощават помежду си и взаимно, едната страна на другата и другата на едната всички беззакония, оскърбления, насилия, грабежи, убийства и всички каквито и да е било неща дотук, сторени до днешния ден и час от едната от казаните страни на другата по какъвто и да е начин и както и да е; казаните страни чрез казаните имена си обещават, едната страна на другата и другата на едната чрез тържествени обещания, дадени сега и за в бъдеще, да не си навреждат, но да поддържат този вечен мир и да го съб-

людават чрез договаряния, споразумения, обещания, форми и условия, които са изложени по-долу.

Те обявяват, че не правят възражение спрямо споменатия мир, както (бе казано по-горе), че споразуменията, обещанията и условията, вписани по-долу, не са направени, както и делото, както е записано по-горе и по-нататък не е извършено при наличието на измама, заплаха, действие, условие без причина и всяко друго право.

Така че споменатият господин подеста и споменатите пратеници от името и страна на споменатата община и споменатите генуезци обещават на казаните господа Коста и Чолпан, споменатите пратеници, от деня на сключването на настоящия мир занапред да се отнасят, държат и обхождат благосклонно към споменатия господин Иванко и поданиците му и които и да било други негови поданици в които и да е земи на същата тази Генуезка община, и на тези негови поданици и население верно да спасяват и пазят техните неща и стоки, на същите хора и поданици на споменатия господин Иванко да дават, отдават и оказват право и правосъдие, или да нареждат да им се прави, отдава и оказва (такова право и правосъдие) от всички и от отделни генуезци, които имат задължение към тях или които иначе са увредили или увреждат на народа и споменатите поданици занапред, считано от деня на настоящия мир, имуществено или лично, и на което и да е място на територията на казаната община – според това както изглежда по-правилно на самата община или на управителя, който стои начело на споменатата община, като се спазва точно правосъдието.

Също, забранява се на каквито и да е галери на генуезците, или такива, които Генуа изпраща, да извършват каквито и да е щети на споменатия господин Иванко и неговите люде, земи или селища.

Също, ако се случи някой да докара неща или стоки на някои генуезци и с тях се установи в земите или селищата на споменатия господин Иванко, то след като първоначално бъдат възвърнати стоките и лицата, подир това могат такива люде да бъдат приети и закриляни в неговата територия що се отнася до личности и стоки; и по същия начин (да се постъпва) спрямо тези, които избягат от владението на споменатия господин Иванко и бъдат приютени в земите на общината.

От своя страна, споменатите Коста и Чолпан, споменатите пратеници, обещаха на споменатите господин подеста, споменатите пратеници, които получават (това обещание) заради Генуезката община и всички и отделни генуезци в които и да е земи и селища, подчинени им, или, които ще бъдат подчинени да ги почитат, уважават,

приютяват и се отнасят към тях благосклонно и вярно да спасяват и пазят по суша и по море, здрави и корабокрушенци, тяхното имущество, и да не позволяват да им се пречи или да се обременяват за това или онова, или да позволяват да им се пречи и да се обременяват, нито пък да правят и да позволяват да се обиждат или бъдат обиждани, а напротив – да отблъскват от тях всякакви беззакония, обиди и затруднения или пък насилия в своята територия и владение, в земите и селищата, които са им подчинени или занапред ще им бъдат подчинени, и в която и да е област на света; в същите земи да приемат генуезки консул, който да отдава и постановява право и правосъдие на каквито и да е генуезци относно и върху всички дела и спорове, които ще възникнат или ще се появят било между самите генуезци, било между генуезците и поданиците на споменатия господин Иванко, по граждански наказателен ред, така щото ищецът да търси съда на ответника; на този консул, който ще бъде избран, изпратен и ще пребивава в казаните земи трябва да се оказва помощ, съвет, подкрепа и покровителство за изпълнението на неговата служба, за да управлява и ръководи всички генуезци в своята територия, а нему и на останалите генуезци да се отдава и оказва допълнителна правосъдна помощ за всички онези неща, които попадат под неговия съд и правосъдие в гражданските и наказателните дела; а под генуезци трябва да се разбират всички онези, които генуезкият консул ще обяви, посочи и назове, че са генуезци, или се смятат за такива.

Също, споменатите Коста и Чолпан, споменати пратеници, обещаха на споменатия господин подеста и пратениците, които приемат това от името на онези, посочени по-горе, щото (Иванко) да се отнася благосклонно и любезно с всички генуезки консули, които пребивават на негова територия, и да изслушва тях и всеки от тях, и да съди кратко и бързо върху всички дела, които се отнасят до него, както това изглежда угодно за съвестта на този господин, така че те да могат заслужено да бъдат доволни от него; и освен това, те се обвързват и задължават да дадат, предадат и писмено прехвърлят на споменатия консул или консулите, който ще бъде изпратен и избран, както бе споменато по-горе, удобно, подходящо и необходимо землище, на което може да се построи лоджа и църква, където казаните генуезци, които се установяват и посещават в неговите земи, да могат да пребивават и да живеят – без да ги закачат или безпокоят, или да позволяват да бъде закачан или безпокоен който и да е или които и да са от казаните генуезци за престъпление или провинение, извършено и сторено от някого друг или някои други генуезци; нито пък някой невинен да понесе наказание за някого другиго, който е извършил престъпление или провинение, а напротив – извършителите да понесат своите наказания; нито пък също „от киселото грозде, което бащите бяха изяли, да изтръпват зъбите на синовете“, или пък обратно; именно, нито синът да бъде наказван за престъпление на бащата, или пък обратно; срещу такива злосторници и престъпници генуезки консул, който се окаже на мястото на извършеното престъпление да проучи, издири и отсъди, както прецени за добре, ръководен от правосъдието.

Също, споменатите както по-горе пратеници обещаха, че самият велемощен господин Иванко ще дава на генуезците добра, истинска и законна сметка за всички щети, грабежи, кражби или насилия, извършени спрямо генуезци, считано от деня на сключването на настоящия мир, узнати и известени от генуезките консули или консула, който пребивава на негова територия, извършени от поданици и подвластни на споменатия господин Иванко, или пък от някои други лица от каквото и да е положение да са те; така и по такъв начин, че на споменатите генуезци да бъде дадено бързо пълно удовлетворение за гореказаните неща без каквото и да е разследване; и освен това, обещаха, че когато трябва да се представят някои гърци, българи или други от каквото и да е положение за свидетели срещу някои генуезци, те да бъдат накарани да се закълнат с необходимите и потребни обреди, преди да се допусне тяхното свидетелство, в което и да раздаване на правосъдие.

Също, споменатите посланици и пратеници обещаха, че същият велемощен господин Иванко ще защитава всички намиращи се на негова територия генуезци от всякакви лица относно имот и личности, и ще пази и брани всички генуезци и техните имущества в цялата си земя; и ако се случи самият господин Иванко да пожелае да наруши споменатия мир, или пък Генуезката община влезе във война с него, то тогава и в този случай самият господин Иванко се задължава да пази и брани тези генуезци и техните имущества и да им даде и отстъпи кораби, на които те да могат за подходящо и достатъчно време да се оттеглят от неговата земя, да изнесат оттам в продължение на един месец леките вещи и стоки, а солта и корабите за шест месеца; така и по такъв начин, че да могат да напуснат свободно неговата земя лично и с нещата си; и обратно така да се постъпи с неговите люде и подвластни, които се намират в земите на общината.

Също, споменатите по-горе пратеници и посланици обещаха и тържествено се съгласиха, щото споменатият и велемощен господин Иванко в земите си, които притежава или ще притежава да не

забранява самите генуезци винаги и по всяко време да могат и да имат възможност да изнасят от казаните негови земи и от владението му по своя свободна воля всякакви неща и стоки и всякакви храни, които самите генуезци са купили или по какъвто и да е начин, така че никой да не може да постави възбрана на казаните генуезци, но да им позволява в неговата земя да придобиват всякакви неща и всякакви храни, каквито пожелаят, освен по време на глад; в този случай се допуща той да обяви забрана и запрещение за самите генуезци, доколкото той е постановил това спрямо всички останали чужденци; и ако се случи той да даде някому привилегия за храните, тогава се задължава да отстъпи свободно разпореждане и на казаните генуезци.

Също, споменатите по-горе посланици и пратеници обещаха, че казаният господин Иванко ще освободи всички заедно и поотделно всеки генуезец, които се окажат в които и да е негови земи и селища, заедно с техните съпруги, наложници и деца, дори незаконнородени, така че да не може да задържи по какъвто и да е начин никой генуезец или някого от семейството му, в което не се смята, че се числят робите, но да им предостави възможността да отиват, където пожелаят да отидат по своя собствена воля като приятели на казания господин Иванко; и да бъдат смятани за генуезци и числящи се към тяхното семейство всички заедно и поотделно, които бъдат обявени от генуезкия консул, че са генуезци.

Също, обещаха споменатите както по-горе посланици и пратеници, че казаният господин Иванко ще брани и пази всички генуезци заедно с техните вещи, в които и селища те да се намират; ако пък той нападне някои селища на своите врагове и намери в казаните селища някои генуезци, сражавайки се, не само се задължава да ги освободи, но и да възстанови казаните щети, сторени на такива генуезци, така че всички те със своите имущества да бъдат здрави и читави.

Също, обещаха споменатите както по-горе посланици и пратеници, че казаният господин Иванко ще брани и пази вярно всички заедно и отделни вещи и стоки на които и да било от казаните генуезци, нито пък ще изисква, взема или събира, нито ще позволи да се изисква, събира и взема от казаните наши генуезци за техните вещи и стоки, които се внасят, пренасят и превозват там, и то както по море, така и по суша, повече от две на сто според цената и оценката на казаните вещи; именно – едно на сто при внос и толкова за износ; не трябва обаче да се разбират в тези неща кораби, злато, сребро, истински бисери или други скъпоценности, а напротив, златото, среброто, бисерите и скъпоценностите, които с тези кораби било там се внасят и пренасят, или пък било оттам се изкарват и изнасят за тях самите наши генуезци да бъдат смятани свободни, освободени от мита и налози и защитени, и трябва да бъдат смятани и третирани за свободни, освободени от мита и налози и защитени от самия господин Иванко, неговите поданици и власти; като винаги се подразбира, че споменатите генуезци са задължени, както бе казано по-горе, за изплащане на митото, когато те продават и прехвърлят споменатите вещи и стоки; но когато пък не ги продадат или прехвърлят, никак не се задължават нещо за тях, с изключение на вещите и стоките, които ще бъдат откарани от тях и изнесени от казаните земи в някои други места, за които трябва да се плаща само едно на сто; на самите генуезци никой да не може да налага някаква друга глоба, вземане или налог в казаните негови земи от името на същия господин Иванко, людете и поданиците му.

Също, споменатите както по-горе пратеници и посланици обещаха, че казаният господин Иванко в срок от два месеца, считано оттогава, когато му бъде известено за споменатия мир, ще извърши доброволно възмездяване на наследниците на покойния Лодизий де Гоасто за всички неща и имущества на казания покоен Лодизий, които неща и имущества по време на смъртта на казания покойник Лодизий са станали притежание на същия господин Иванко или на негови поданици, или (ще бъдат върнати) на вещо лице, упълномощено от тези наследници, или на лице, изпратено от общината.

Също, споменатите по-горе пратеници обещаха, че същият велемощен господин Иванко в срок от един месец, считано оттогава, когато му бъде известено за споменатия мир чрез официален документ с клетви и всякакви други уверения ще одобри, признае и потвърди казания мир и всички неща, които общо и отделно се съдържат в него, като обещава вечно да го спазва.

Казаните страни от името на казаните имена помежду си и взаимно, и едната страна на другата, и другата на едната с тържествени обещания си обещаха тези горенаписани неща изцяло и поотделно, и за предвардване се заклеха над светото Божие евангелие, като докоснаха телесно Светото евангелие; именно – споменатите господин подеста, пратениците и Съвета по латински обичай, докосвайки Светото евангелие, и споменатите господа Коста и Чолпан, споменатите посланици и пратеници по гръцки обичай: да имат и да поддържат вечно споменатите неща изцяло и потделно както те самите, така и людете и поданиците и техните власти и от казаната община и всички генуезци; да поддържат и спазват мира определено, доброволно и твърдо и в нищо да не се противопоставят или противодействат, да противостоят на всяко основание или причина, която може да се намери или измисли юридически или фактически, поради глоба и глоба от сто хиляди златни перпера по курса на Пера; подлежи на глоба страната, която не спазва мира, в полза на спазващата страна, тогава, когато бъде извършено нарушение или, както по-горе се каза, неспазване във вреда на интереса на спазващата страна; и тази глоба може да бъде наложена и изискана ефективно от спазващата страна спрямо страната, извършила нарушение, винаги, когато бъде извършено неизпълнение или, както по-горе е казано, неспазване с възвръщане на всички и отделни щети, интереси и разходи, които е имало преди това; при платена или не глоба, нека споменатите (договорености) изцяло или потделно определено, твърдо и вечно да траят. И за съблюдаване и спазване на тези неща изцяло и поотделно споменатите господа подеста, пратениците и Съвета се задлъжиха и заложиха пред казаните пратеници изцяло и поотделно имуществата на казаната община Генуа и на града Пера, които по друг акт не се запретява да се заложат; а казаните пратеници – всички и поотделно имоти на споменатия господин Иванко, сегашни и бъдещи, движими и недвижими, които сега има или притежава, или в бъдеще ще има и ще притежава.

Сключен в Пера, в двореца-обиталище на господин подеста, в горната зала на казания дворец, в годината от раждането на Господа хиляда триста осемдесет и седма, индикт девети според летоброенето на Пера, ден двадесет и седми на май, в часа подир три и преди девет. Присъстваха призованите и повикани свидетели: достолепният мъж господин Антонио де Виа, заместник нотариус на канцеларията на същия господин подеста, Анджелино де Сиримбалдо де Сауло, Лодизио де Понте, син на покойния Джовани, Лодизио Карпенето, син на Лауренцио, Бартоломео Виланучио, нотариус, държавен преводач, който прочете всичко преди казано и го разтълкува на споменатите Коста и Чолпан, Джовани де Боцоло, нотариус, и Рафаеле де Виа Каво, син на Джорджо, служител в канцеларията на същия господин подеста.

Горното е извлечение от тома или книгата на договорите на община Пера, която се намира при господин подеста на Пера, но от достоверния официален документ, написан от ръката на Еттore де Абенериис, нотариус, изложен и обнародван в същата книга.

Антонио де Муртедо де Монилия, нотариус.

No 6

Бележка за съдържанието на договорите на Генуа, сключени през 1387 г.

ASG-Archivio Gegreto-Materie politiche, n.g. 2729, busta 10, mappo 1, f. 10 v.

Cant.(era) S(econda) 1387. Turchesca

Pax cum domino Morathy beghy.

Pax cum domino Sorcatiensi.

Pax cum filio domini Dobrodize.

Que omnes pacte fuerunt per Gentilem de Grimaldis et Janonem de Boscho, ambaxiatores Communis Janue,

Mº CCCº LXXXVIIº

Втора тетрадка от 1387 г. Турската:

Договор с господин Мурад бей.

Договор с господаря на Соркат.

Договор със сина на господин Добротица.

Всички тези договори бяха сключени от Джентиле де Грималди и Джаноне ди Боско, пратеници на Генуезката община.

No 7

Из книгата на Ковчежничеството на Пера за 1390 г.

ASG-San Giorgio 34/45 (n.g. 1303). Peirae Massaria a. 1390, f. 5r, 9v, 59v, 88v, 96v.

Die Xª octubris de LXXXXIº

Andrea Vasilicho collector stabie burgorum de Lagirio, inpositus pro custodia nocturna dictorum burgorum, debet nobis pro racione Cominis Janue de XXXVIII – perp. XXXVI kar. XVIII.

Die XIIIª octubris de LXXXXIº

Andreas Vasilicho, collector stabie pro custodia nocturna burgorum de Lagirio, debet nobis pro racione Comunis de isto de XXXVIII – perp. XX.

Die XVIIIª madii

Domus, empta pro Comune a Blaxino de Ceria, qua dictus Blaxinus emit a Lucho Catanie, posita in quartero sancti Michaelis, cui coherit etcet., debet nobis pro dicto Blaxino et sunt pro precio dicte domus et pro certis expensis factis in domo de racione Petri de Groto de CLXXIII – perp. CLXXXVII.

Die XVIIII octubris de LXXXXº

Expensa diverse Comunis Janue in Peyra debet nobis pro scribis curie, videlicet Anthonio de Clavaro et Anthonio de Castiliono et sunt pro extrahendo in scriptis pacem factam cum Juancho Dobroticie, quam portavit Thodischus Pastecha, ambassator, missus pro Comune de racione Petri de Groto bancherii de CLXVIIII – perp. III.

Item, die XXª octobris pro Philippo Rubeo et sunt pro quodam panno pichi VII de Florencia, dato cuidam Jhaosao de Jhalabi et ecciam pro alafa, dato dicto Jhaosao et eidem de racione dicti Petri de CLXVIIII – perp. XXVI kar. III.

Die XVIIIª marcii

Frosigni Bulgara debet nobis pro quadam Condempnacione de ea facta per d.(ominum) Dominichum de Auria honestatum potestatem Peyre de racione condempnacione de XXXV – perp. II.

Et pro ea Dominichus de Sora Agnerius.

Die XVIª octubris

D. (ominus) Gentille de Grimaldis, unius ex provixoribus Comunis Janue in partibus orientalibus, debet nobis pro Massaria nobis assignata pro d. (omino) Nicolao de Flistho et Benedicto de Pisano de CXXXX – perp. CC XX VIIII.

Recepimus die XXIIIIª aprilis de LXXXXIº in racione Comunis et sunt, quos ipse d. (ominus) Gentille sua propria auctoritate accepit pro suo salario in XXXVI – perp. CC XX VIIII.

В деня 10 октомври на 1391 г.

Андрей Василико, бирник на чифлика към крепостите на Лагирио, поставен за нощна стража на казаните крепости, взе от нас за сметка на общината Генуа по сметка 38 – 36 перпера и 18 карата.

……

В деня 13 октомври на 1391 г.

Андрей Василико, бирник на чифлика, взе от нас за нощна стража на крепостите Лагирио, за сметка на комуната по сметка 38 – 20 перпера.

……

В деня 18 май [1390 г.]

Домът, нает от общината чрез Бласино де Черия, който казаният Бласино пое от Луко Катанио, разположен в квартал „Св. Михаил", който е свързан и т.н., получи от нас чрез казания Блахино 187 перпера и те са за стойността на казания дом и за някои разходи, направени в дома за сметка на Петро де Грото по 173 сметка.

……

В деня 19 октомври на 1390 г.

За различни разходи на Генуезката община в Пера изплатено от нас именно на писарите на канцеларията, именно Антонио де Клаваро и Антонио де Кастилиано и тези пари са за преписване договора, сключен с Иванко, сина на Добротица, който препис занесе Тодиско Пастека, пратеник, изпратен от общината по предложение на банкера Петро де Грото по сметка 169 – 3 перпера.

Също в деня 20 октомври, дадени 26 перпера и 3 карата на Филипо Рубео и са за някакъв флорентински плат 7 пики, даден на казания Ихаосао де Челеби и прочее за дар, даден на казания Ихаосао и също това по нареждане на казания Петро по 169 сметка – 26 перпера и 3 карата.

……

В деня 18 март [1391 г.]

Българката Фросина взе от нас за някаква щета, нанесена ѝ от господин Доминик Дория, почитаемия подеста на Пера, за изплащане на щетата по 35 сметка – 2 перпера.

И вместо нея взети от Доминик де Сора Агнерио.

……

В деня 16 октомври [1390 г.]

Господин Джентиле де Грималдис, един от надзорниците на Генуезката община в източните земи, взе от нас, изплатени ни от Ковчежничеството чрез господин Николай де Флисто и Бенедикто де Пизано по 140 сметка – 229 перпера.

Получихме в деня 24 април на 1391 г. за сметка на Генуезката община 229 перпера и тези са онези, които господин Джентиле със свое собствено поръчителство получи за своя заплата по 36 сметка.

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

Арх	Археология
БИБ	Българска историческа библиотека
БЕ	Български език
ВИСб	Военно-исторически сборник
ГСУ-ИФ	Годишник на Софийския университет, Исторически факултет
ГСУ-ИФФ	Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет
ГСУ-ФИФ	Годишник на Софийския университет, Философско-исторически факултет
ГСУ-ЮФ	Годишник на Софийския университет, Юридически факултет
ЖМНПр	Журнал Министерства народного просвещения
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
ИБИД (ИИД)	Известия на Българското историческо дружество
ИНМВ	Известия на Народния музей – Варна
ИПр	Исторически преглед
М.	Москва
ПСп	Периодическо списание на Българското книжовно дружество
С.	София
СПб.	Санкт-Петербург
ASG	Archivio di Stato di Genova
AST	Archivio di Stato di Torino
ASV	Archivio di Stato di Venezia
ASPh	Archiv für slavische Philogie
ASLSP	Atti della Società Ligure di Storia Patria
BHR	Bulgarian Historical Review
BBG	Byzantionobulgarica
EB	Etudes balcaniqjes
EH	Etudes historiques
JOB	Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik
MGH-SS	Monumenta Germaniae historica – Scriptores
REB	Revue des études byzantines
RESEE	Revue des études sud-est europennes
RHSEE	Revue historique sud-est europeen
TM	Travaux et Mémoires